

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

HASİDİZM'İN YAHUDİ VE ÖTEKİ ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Ebru Metli

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

HASİDİZM'İN YAHUDİ VE ÖTEKİ ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Ebru Metli

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Baki Adam

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

HASİDİZM'İN YAHUDİ VE ÖTEKİ ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Baki ADAM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr.Baki ADAM

.....

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

.....

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

.....

Tez Sınavı Tarihi 08.09.2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
-------------	----

GİRİŞ

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE HASİDİZM

1. Hasidizm'in Tanımı ve Özellikleri	1
2. Hasidizm'in Ortaya Çıkışını Hazırlayan Unsurlar	3
3. Hasidizm'in Tarihsel Gelişimi	5
3.1. Hasidizm'in Kurucusu Israel Ben Eliezer	7
3.2. Hasidizm'in Bir Hareket Haline Gelmesi	9
3.3. Sadıklık	11
3.4. Rasyonel Hasidizm: Habad (Lubaviç) Hasidizmi	14
4. Hasidizm'e Yönelik Muhalefet	16
4.1. Mitnagedim	16
4.2. Yahudi Aydınlanmacılığı (Haskala) Karşısında Hasidizm	18
5. Günümüzde Hasidi Grupları	19

BİRİNCİ BÖLÜM

HASİDİZM VE ORTODOKS YAHUDİLİK

1. Hasidizm'in Ortodoks Yahudilik İçindeki Yeri	21
2. Hasidizm ve Yahudi Mistisizmi Kabala	25
2.1. Yahudi Mistisizmi Kabala	25
2.2. Luryanik Kabala ve Hasidizm	27
2.3. Mesih İnancı ve Hasidizm	31

3. Hasidizm'in Temel Öğretileri	33
3.1. Devekut Öğretisi	35
3.2. Kavanah	35
3.3. Dua: Tanrıyla Mistik Buluşma	36

İKİNCİ BÖLÜM

HASİDİZM'İN YAHUDİ VE ÖTEKİ ANLAYIŞI

1. Yahudi ve Öteki Anlayışının Ortaya Çıkışı	39
2. Hasidik Bakış Açısından Yahudilik	45
3. Yahudilikte Yahudi Olmayanların Durumu	47
3.1. Nuh Yasaları ve Nuhilik	47
3.2. Nuhilerin Yahudi Toplumu İçindeki Durumu	48
3.3. Nuh Yasalarının Uygulanmasında Yahudinin Rolü	50
3.4. “Hukuk” veya “Adalet” Sistemi Kurma Yükümlülüğü (Dinim)	51
3.5. Nuhilerin Yargılanması veya Nuhilere Yasaları Öğretme Yükümlülüğü	52
3.6. Nuhiler'i Nuh Yasalarına İtaate Zorlama Yükümlülüğü	53
3.7. Nuhinin Kanunu İhlali Karşısında Yahudinin Tutumu	54
3.8. Habad Hasidizmi ve Nuh Yasaları	56
4. Habad Hasidizmi'nin Mesihçi Kurtuluş Planında Yahudi ve Ötekinin Rolü	59
4.1. Mesihçi Kurtuluş Planında Yahudinin Rolü	60
4.2. Mesihçi Kurtuluş Planında “Öteki”nin Rolü	62
5. Hasidizm ve Diğer Dinler	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HASİDİZM’İN SİYONİZM, İSRAİL DEVLETİ VE
FİLİSTİN SORUNUNA BAKIŞI

1. Siyonizm’in Ortaya Çıkışı ve Hasidizm	66
2. Ultra-Ortodoks Yahudilerin (Haredim) İsrail Devleti’ne Bakışı	70
2.1. Satmar Hasidileri ve İsrail Devleti	72
2.2. Neture Karta	73
2.3. Habad Hasidileri	74
2.4. Gush Emunim	76
2.5. Kach Partisi ve Meir Kahane	78
Sonuç	80
Kaynakça	84

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Hasidizm'in Yahudi ve Öteki Anlayışı başlığı altında, Hasidi Yahudilerinin geleneksel Yahudilik içerisindeki yeri ve Yahudi olmayanlara ilişkin bakış açısı incelenmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası ilişkilerde dini radikalizm, mikro milliyetçilik, kültürel çeşitlilik, medeniyetler arası çatışma, dinler arası diyalog, öteki söylemlerinin ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu küresel konjonktürde, 50 yılı aşkın bir süredir Ortadoğu'da istikrarsızlığa yol açan Filistin-İsrail çatışmasının kalıcı bir barışa dönüştürülebilmesi için yürütülen siyasi girişimler, bugüne kadar amacına ulaşamamıştır. Çözüm sürecinde, sorunun temelinde yatan ve siyasi girişimlerce büyük ölçüde göz ardı edilen dini dinamiklerin de bilinmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Hasidizm'in Yahudi ve Öteki anlayışının incelendiği bu çalışmada, Hasidi Yahudiliğinin İsrail Devleti'nin siyasi yapısındaki yeri de araştırılarak, bu anlayışın Filistin-İsrail sorununa yansımalarının tespit edilmesi de amaçlanmaktadır. Diğer bir amaç ise Türkiye'deki Yahudilik çalışmalarına katkı sağlanmasıdır.

Çalışmanın Giriş Bölümünde, Başlangıcından Günümüze Hasidizm başlığı altında, Yahudi düşmanlığının (anti-Semitizm) giderek arttığı bir ortamda Hasidiliğin ortaya çıkışı, geçirdiği tarihsel süreçler, karşılaştığı muhalefet ve günümüzdeki Hasidi grupları incelenmektedir.

Birinci Bölümde, Hasidizm'in kurucusu Israel Ben Eliezer (1700-1760) (Baal Shem Tov-Besht)'in öğretileri ve bu öğretilerle özdeşleşen Hasidizm'in Yahudilik içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, Hasidizm'in geleneksel Ortodoks Yahudilikle bağlantısı, Yahudi mistisizmi Kabala'ya getirdiği yorumlar ve Mesihçi kurtuluş anlayışı ortaya konulmaktadır.

İkinci Bölüm, tezin ana konusunu oluşturan “Hasidizm'in Yahudi ve Öteki Anlayışı” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, öncelikle tarihsel süreçte Yahudilerin zihninde beliren “Yahudi ve Öteki” anlayışının ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Bu anlayışın Hasidizm açısından değerlendirilmesinden sonra, Yahudi olmayanlar

hakkındaki Torah (Tevrat)¹ ve Halakha² kaynaklı Nuhilik kavramı geniş bir biçimde incelenmektedir. Ortodoks Yahudiliğin Yahudi olmayanlarla ilişkilerini düzenleyen Yedi Nuh Kanununun Yahudiler açısından da bağlayıcılığı söz konusu olduğundan, bu kanunların uygulanmasında, gerek Nuhilerin gerek Yahudilerin durumları belirlenmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda Hasidizm'in, özellikle de Habad Hasidilerinin, Nuh Kanunlarını ve Nuhiliği, Mesihçi Kurtuluş Planı çerçevesinde mistik bir yaklaşımla ele aldığı görülmektedir.

Çalışmanın son bölümünde, Yahudilik açısından Filistin sorununun dinamiklerinden birisi olduğu düşünülen Kutsal Toprak anlayışı incelenmektedir. Bu kapsamda, Torah'a dayandırılan Kutsal Toprak inancının, binlerce yıllık bir süreç olan sürgün hayatının sona erdirilmesi ve kurtuluş düşüncesindeki yeri anlatılmaktadır. Kutsal Toprak inancının mistik Mesihçi inanışlarla harmanlanması sonucu ortaya çıkan Dinsel Siyonizm'in, Laik Siyonizm ve İsrail Devleti ile ilişkileri bu bölümde ele alınmaktadır. Anti-Siyonist bir hareket olan Habad Hasidizmi'nin, Siyonizm ve İsrail Devleti ile uzlaşmaya varan yaklaşımlarının, onun Hasidi gruplar içindeki ayırıcı özelliği olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Habad'ın bu kendine has yorumunun, İsrail'in siyasi hayatında oldukça etkili olan Siyonist radikal gruplarla ilişkilerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada kullanılan kaynakların önemli bir bölümü İngilizcedir. Ancak, araştırma sürecinde Hasidizm'in Yahudi ve Öteki Anlayışı ile ilgili tespitler, doğrudan Habad (Lubaviç) Hasidilerinin lideri ve son Rebbesi olan Rabbi Menachem Mendel Schneersohn'un ABD'de yaptığı halk konuşmalarından ve Rabbi

¹ **Torah:** Üç bölümden oluşan Yahudi Kutsal Kitabı'nın (İbranice adı Tanakh) ilk bölümüne verilen isimdir. Tevrat olarak da bilinen Torah, Tekvin (Bereşit), Çıkış (Şemot), Levililer (Vayikra), Sayılar (Bemidbar) ve Tesniye (Dıvarim) adlı ilk 5 kitabı ihtiva etmektedir. Torah ve Tevrat kelimeleri, Yahudilikte ve İslamiyet'te Hz. Musa'ya verilen kitabın ismi olarak kullanılmaktadır. Fakat bu kelimelerin anlam alanları daha kapsamlıdır. Yahudi kültüründe Torah, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verildiğine inanılan Tevrat, Yazılı Tevrat olarak tanımlanan Eski Ahit'in tümü (Tanakh) ile Sözlü Tevrat olarak bilinen Mişna ve Talmud, son olarak da Sina'daki vahiyden günümüze kadar Yahudi dininde olup biten her şeyi kapsayan çok boyutlu bir anlam alanına sahiptir. Tevrat'a oranla daha geniş bir anlam alanına sahip olduğundan, bu çalışmada Yahudi Kutsal Kitabı ve Şeriatına atfen Torah,sadece ilk beş kitabı belirtmek için Tevrat kelimesi kullanılmıştır. Yahudi kutsal metinleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Baki Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, Ankara 2002, s. 57-69.

² **Halakha:** Yahudi dini hukukuna verilen isimdir. Halakha, Yahudilerin kendi aralarındaki ve kendileri ile Tanrı arasındaki ritüel uygulamaları dinsel zorunluluklar açısından ele alan, din alimleri ile din adamlarının ürettikleri dini metinleri kapsar. Halakha, ilk aşamada Torah'daki 613 mitzvotun (emirler) uygulanmasını ve bunlara uyulmaması halindeki yaptırımları düzenler. Bkz. Yusuf Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2001, I/51.

Friedman Manis ve Rabbi Ginsburgh gibi bağılılarının kaleme aldığı makalelerden yararlanılarak yapılabilmektedir. Özellikle mistik Mesihçi kurtuluş sürecinde Yahudi ve Yahudi olmayanların rolünü açıklaması bakımından Rabbi Ginsburgh'un internet sitesinde yayımladığı çalışmalarından istifade edilmiştir.

Çalışmada Yahudi olmayanları isimlendirmek için Nuhilik, Ger Toşav, Gentile terimleri tercih edilmiştir. Halakha'ya göre Yahudi olmayanlar dini anlamda ikiye ayrılmaktadır. Nuh'un Yedi Yasasının benimseyip uygulayanlara Nuhi (Nokhri); hem Yahudi hem de Nuhi olmayanlara ise putperest anlamına gelen Avoda Zaarim denmektedir. Ger Toşav'ın kelime anlamı mukim yabancı olup, genellikle İsrail topraklarında yaşayan Yahudi olmayanlar için kullanılmaktadır. Gentile ise Yahudi olmayan anlamında genel bir terimdir. Özellikle İngilizce literatürde Yahudi olmayanlar (non-Jews) için bu terimin kullanıldığı görülmektedir.

GİRİŞ

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE HASİDİZM

1. Hasidizm'in Tanımı ve Özellikleri

Genel olarak, Hasidizm, Yahudiliğin kendi içindeki bölünmeler ve yozlaşmalar ile anti-semitizmin giderek şiddetlendiği 18'nci yüzyıl Polonyasında ortaya çıkan ve gücünü halktan alan bir dini hareket olarak tanımlanmaktadır. Doğu Avrupa'daki Yahudi kitlelerinin neredeyse yarısını etkisi altına alan Hasidizm'in kelime anlamı "dindarlık"tır. Hareketin bağlılarına ise "dindarlar" anlamına gelen "Hasidim" denmektedir¹. Hasidik öğreti, o güne kadar dini dogma ve ritüellerin yerine iman duygusunu ön plana çıkaran Protestan öğretiyi temsil etmektedir. Çok eski zamanlardan beri Yahudilikte, "şekilci dogmatik ritüel" ile "doğrudan dini duygu" arasında yaşanmakta olan çatışmalar, antik çağlarda Ferisiler ile Eseniler, orta çağdan itibaren de Rabbani Yahudilik² ile Kabalacılık ve diğer Mistik-Masihçi akımlar arasındaki mücadelelerde kendini göstermiştir³. "Eğitimli şehirli Yahudilerin üstünlüğüne karşı, yarı cahil köylü Yahudilerin isyanı" olarak tanımlanan⁴ Hasidizm, bu mücadelede, Mistik-Masihçilik kanadında yerini almıştır.

Hasidi literatürünün en önemli isimlerinden birisi olan Gershom Scholem'e göre Hasidizm'in, kendine özgü ve ayırıcı bir takım özellikleri vardır: Hasidizm, öncelikle, gücünü halktan alan ve dini coşku patlamasıyla ortaya çıkmış bir yeniden canlanma hareketidir. Hareketi karakterize eden bir diğer husus, toplumun merkezi ve lideri konumunda olan gerçek aydınlanmış kişi ile kurulan ilişkidir. Bu ilişki biçimi zaman içinde hareketin Sadikliğe dönüşmesine neden olmuştur. Hasidizm, mistik bir harekettir. Hasidizm'in mistik ideolojisi, Kabalistik mirastan doğmuştur. Kabalistik düşünce ve terminoloji Hasidizm'de, halkın anlayabileceği ve

¹ Herman Rosenthal - Simeon M. Dubnow, "**Hasidism**", Jewish Encyclopedia, Funk-Wagnalls Company, 1904, VII/251.

² Rabbani Yahdilik, "geleneği kabul eden, öncekilerin mirasına bağlı olan" anlamında, Yahudilikteki Ortodoks anlayışı benimseyen dini mezhebi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bkz. Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, s.46. Tezin Birinci Bölümünde Ortodoks Yahudilik ile ilgili detaylı bilgi bulunmaktadır.

³ Rosenthal - Dubnow, VII/252.

⁴ **Hasidism**, Edited by Aryeh Rubinstein, Keter Books, Jerusalem 1975, s.1

uygulayabileceği bir şekle dönüştürülmüştür. Hasidizm'in dini düşünceye kattığı yenilik ise, kişisel değerlerin ve varoluşun tanımlanması ile ilgilidir. Hasidizm'le birlikte genel düşünceler, artık kişisel ahlak değerleri haline gelmiştir⁵.

Ünlü bir Yahudi tarihçisi olan Simon Dubnow'a göre Hasidizm, sadece Yahudi tarihinde değil, genel olarak tüm dinler tarihi içindeki en önemli ve en orijinal fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Hasidizm, Yahudiliğin inanç esaslarını değiştirmeyi veya dini ritüellerde reform yapmayı amaçlamamıştır. Ona göre Hasidizm, "ruhun mükemmelleştirilmesi" amacını benimseyerek daha büyük ve daha derin bir şeye odaklanmıştır. Hasidizm, kişi üzerinde güçlü bir psikolojik etki kurmak suretiyle, dini ritüelleri yerine getirmekten daha değerli bir şey olarak duygusal coşkuyu; Torah çalışmalarından daha değerli bir şey olarak da dürüstlük ve dini heyecanı benimseyen bir "inanan tipi" yaratmayı başarmıştır⁶. Yahudiliğin yeni bir şekli değil, ancak özgün Yahudiliğin bir uyanışının ifadesi olan Hasidizm, bir taraftan yeryüzünde Tanrının Krallığını kurmayı amaçlamış, diğer taraftan da her insanın dünya hayatında haklı bir yere sahip olduğu düşüncesini anlatmaya çalışmıştır⁷.

Louis I. Newman da, Hasidi hikaye ve öğretilerini anlattığı *Hasidic Anthology* isimli kitabında Hasidizm'in, modern zamanlarda ortaya çıkan en önemli dini hareketlerden birisi olduğunu söylemektedir. Ona göre Hasidizm, temel vurgusunu Tanrı-insan ilişkisindeki mistik coşku, hayat sevinci, yardımseverlik, merhamet ve sevgi, zengin ile fakir arasındaki kardeşlik ile dini sistemin ahlaki değerleri gibi duygular üzerine yapmıştır. Newman'a göre Hasidizm, Yahudiliğin halka uyarlanmış özgür ve duygusal bir ifadesidir. Hasidizm, bir kült olmaktan öte bir kültürdür⁸.

Hasidizm'in karakteristik özelliklerine bir boyut daha ekleyen Raphael Patai'a göre Hasidizm, Yahudi düşüncesi ve yaşantısına güçlü bir "Dionisyen" unsur getirmektedir. Ona göre Hasidizm'in Dionisyen doğası, iki bin yıldır yaşamakta olan

⁵ Gershom Scholem, **Major Trends in Jewish Mysticism**, Schooken Books, New York 1995, s.343-344

⁶ Raphael Patai, **The Jewish Mind**, Charles Scribner's Son, New York 1977, s.180

⁷ Harry Rabinowicz, **Hasidism and the State of Israel**, Associated University Press, USA 1982, s. 22

⁸ Louis I. Newman, **The Hasidic Anthology**, Schoken Books, New York 1963, s.XI

Yahudi kültürün Apollonyen doğasıyla taban tabana zıt bir anlayışı ortaya koymuştur.”⁹

Gerhsom Scholem, Yahudilik içindeki son mistik hareket olarak görülen Hasidizmin, Sabetay Sevi'nin (Dönme Mesih) çok derin bir nüfuz sahibi olduğu Podolya ve Volinya'da ortaya çıkmasını, bir çelişki gibi görünmekle birlikte, Hasidizm'in kurucusu Besht'in, ılımlı bir Sabetaycılığa uzak olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirmektedir.¹⁰ Scholem, Besht'in, bir taraftan Sabetaycılığın Mesihçi unsurlarını etkisiz hale getirdiğini, diğer taraftan da geleneksel Kabalanın gizli erginleyici tarikat seçkinciliğinden vazgeçtiğini ileri sürmektedir. Ona göre Besht, Kabalacıların manevi keşiflerini kalabalıkların da anlayabileceği bir hale sokmaya çalışmıştır. Kabalanın bu şekilde halka yayılması mistisizme toplumsal bir işlev de kazandırmıştır¹¹.

Ritüel niteliğindeki bazı yeniliklere karşın, Hasidizm, hep geleneksel Yahudiliğin çerçevesi içinde kalmıştır. Ancak, Hasidilerin toplu dua ayinleri, ilahiler, danslar, coşku, sevinç patlamaları gibi duygusal unsurlarla yüklüydü. Bu alışılmadık heyecan Hasidizm'in Ortodoks muhalifleri tarafından her zaman eleştirilmiş ve sapkınlık olarak görülmüştür. 1810'dan sonra Hasidizm içindeki bu duygusal nitelikteki aşırılıklar, giderek itibarını ve halk arasındaki yaygınlığını yitirmiş ve Hasidiler Rabbani geleneğin önemini kabul etmeye başlamıştır¹².

2. Hasidizm'in Ortaya Çıkışını Hazırlayan Unsurlar

Hasidizm, Doğu Avrupa'daki Yahudi toplumunda, sınıf ayrılıklarının keskinleştiği, soylularla köylülerin, eğitimlilerle cahil halk gruplarının birbirinden

⁹ Dionisyen ve Apollonyen terimleri, felsefe literatüründe ilk defa Nietzsche tarafından kullanılmış olmakla birlikte, Ruth Benedict tarafından toplumsal kültürün tanımlanmasında kullanılan genel terimler haline getirilmiştir. Raphael Patai Yahudi kültürünün genel özellikleri açısından bu iki terimi şu şekilde açıklamaktadır: **Apollonyen**, orta yolu izleyen, bilinenle yetinen ve karışık psikolojik durumlarla ilgilenmeyerek içinde bulunduğu toplumun gelenekleri içinde var olandır. **Dionisyen** ise, bunun tam zıttı bir varoluş biçimidir. Beş duyunun dayattığı beşeri varoluşun sınırlarını reddeden, bir tür sarhoşluk içinde “aşırı” olanın peşinde koşan bir varoluş arayışındadır. Dionisyen bir ritüelin veya kişisel tecrübenin arzusu, “aşırı” olanı yakalamaktır. Aşırılık yolu, kişiyi bilgelik sarayına götürmektedir. Dini törenlerin nihai aşaması ise ekstazidir. Bkz. Patai, s.180-181

¹⁰ Scholem, Hasidilik ile Sabetaycılık arasında bağ olduğu yönündeki bu değerlendirmesini, Hasidizm'in ilk yıllarında hareket içinde gizli Sabetaycıların yer aldığı, Besht'in eski bir Sabetaycı olan Hashel Zoref'e ait bir kitaba sahip olduğu, her iki hareketin Rabbilik Yahudilik'ten ayrıldığı noktaların benzerliği vb. kanıtlara dayandırmaktadır. Bkz. Scholem, s. 331-333.

¹¹ Scholem, s. 330 vd.

¹² Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, III/200-201.

kopuk olduđu¹³; Safedli Isaac Luria'nın (1534-1572) yüzyıllardır Yahudi hayatında başat olan Talmudik düzene karşı görüşler içeren mistisizmi ile İslam'a dönen Sabetay Sevi'nin başlattığı sahte mesih hareketinin toplumu böldüğü bir Yahudi dünyasında ortaya çıkmıştır¹⁴.

16'ncı yüzyıldan beri büyük bir Yahudi nüfusun birikmeye başladığı Polonya'da, Rabbani Yahudilik ile Mistisizm arasındaki tarihi mücadele, Mesihçi hareket Sabetaycılık'tan sonra had safhaya çıkmıştır. Mistik doktrinlere ve mezhepçiliğe yönelik eğilimler, Polonya'nın Volhinya, Podolya ve Galiçya gibi bölgeleri ile Ukrayna'da kendini belirgin bir şekilde gösterirken; Kuzey batıda, Litvanya'da, Beyaz Rusya'da Rabbani Yahudilik önemli bir nüfuza sahip olmuştur. Bu durum, kuzeydeki Litvanya Yahudileri ile güneydeki Ukrayna Yahudileri arasındaki keskin sosyal sınıf farklılığından kaynaklanmaktaydı. Litvanya'da Yahudi kitleleri genel olarak nüfus bakımından yoğun olan ve Rabbani kültürün akademik olarak yerleştiği, bir bakıma Yeşiva'ların bulunduğu kentlerde toplanmışken; Ukrayna'da Yahudi toplulukları daha çok köylerde dağınık bir biçimde ve entelektüel merkezlerden uzakta yaşamaktaydılar¹⁵.

Öte yandan, Hasidizm'in ortaya çıkışı ve gelişiminde, Yahudi toplumunun çok daha büyük bir bölümünde egemen olan Rabbani Yahudiliğe karşı memnuniyetsizlik ve mistizme yönelme isteği gibi sebepler de söz konusudur. Kitap merkezli ve kuru bir dini şekilcilik haline gelen Rabbinizm, ne eğitimsiz halk kitlelerini tatmin edebiliyor, ne de eğitimli insanlara makul teselli ve dünyalık kaygıları unutturabilecek bir kaynak sunabiliyordu. Hasidizm, ortaya koyduğu basit, motive edici ve tatminkar inanç anlayışıyla kitlelerin ihtiyaçlarına cevap vermeye hazırdı. Diğer hareketlerden farklı olarak Hasidizm, dogmatik inanç veya ritüele ilişkin bir reformu değil, daha derin ve psikolojik bir reformu amaçlamıştı. Hasidizm, inancı değil inananı değiştirmeyi hedeflemişti. Sonuçta da ortaya yeni bir inanan tipi çıkarmayı başarmıştır: Mantık ve ritüelin yerine duygularını koyan, dini coşkunluğu bilginin üzerine çıkaran bir inanan tipi¹⁶.

¹³ Harry Rabinowicz, **A Guide To Hassidism**, Thomas Yoseloff, Great Britain 1960, s.18-22.

¹⁴ Louis I.Newman, **The Hasidic Anthology**, Schoken Books, New York, 1963, I.Baskı, s. XII, Sabetaycılığın ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili olarak bkz. Scholem, s. 330 vd.

¹⁵ Rosenthal - Dubnow, s. 252.

¹⁶ Rosenthal - Dubnow, s. 252.

Hasidizm'in ortaya çıkışını hazırlayan sosyo-kültürel durum çerçevesinde, ekonomik ve sosyal düşüşün yanı sıra Yahudilerin entelektüel seviyelerinin de gerilemiş olduğu görülmektedir. Eskiden çok yaygın olan Talmud eğitimi artık oldukça sınırlı bir çevrede sürdürülmekteydi. Aşağı sınıf Yahudiler ilgisizlik ve hurafeler içinde kalmıştır¹⁷. Yahudi toplumunda dini liderler ile halk arasında oluşan bu durum, 1780'de Toledot Ya'akov Yosef adıyla yayımlanan ve Polonyalı Rabbi Jacob Joseph tarafından kaleme alınan ilk Hasidi kitabının ana konularından birisini teşkil etmiştir. Kitap, bazı Rabbiler ile bilginlerin soğuk ve kibirli duruşlarının zararlarını anlatan sert üslubuyla Yahudiliğin kendi içindeki yozlaşmaya dikkat çekmiştir. Rabbi Jacob Joseph kitabında, Rabbilerin ve alimlerin kibirli ve gururlu olduğunu, vaazları kendi dehalarını göstermek için kullandıklarını, konumları sayesinde çok para kazanarak zenginleştiklerini ve günah içinde olduklarını, yetkilerini kendi konumlarını korumak için kullandıklarını, topluma karşı sorumluluklarının zayıf kaldığını ifade ederek, bütün bunların eğitilmiş sınıf ile halk arasında köklü bir ayrışmaya neden olduğunu belirtmiştir¹⁸.

Hasidizm'in ortaya çıktığı tarihsel dönem; Yahudilerin kendi içindeki bozulmaların yanı sıra, 18'nci yüzyılın başlarından itibaren Polonya Yahudilerinin sosyal ve ekonomik koşullarının acınacak kadar kötüleştiği ve Yahudiliğin, Katolik Kilisesi'nin tahrik ettiği dini düşmanlıklar, pogromlar¹⁹, ağır vergi yükleri vb. şartlarda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı bir dönemdir²⁰.

3. Hasidizm'in Tarihsel Gelişimi

Hasidi edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Louis I. Newman; 1904 yılında yayımladığı The Hasidic Anthology isimli eserinde, Hasidizm'in tarihsel gelişimini başlıca iki döneme ayırmaktadır. Buna göre birinci dönem 18'nci yüzyıl ile 19'ncü yüzyılın başlarına (1815) kadar geçen dönemdir. İkinci dönemse hareketin

¹⁷ Rubinstein, s. 3

¹⁸ Rubinstein, s.3

¹⁹ **Pogrom:** Doğu Avrupa'da, Polonya ve Çarlık Rusyası'nda 19'ncü yüzyılın sonlarından itibaren Yahudilere yönelik gerçekleştirilen toplu şiddet eylemlerine verilen genel isimdir. Rusya'da özellikle 1881-1883 döneminde, Çar Alexandre III'ün çıkarttığı Yahudi sorununun çözümüne ilişkin Mayıs Kanunları Yahudi düşmanlığını körüklemiş ve ülkedeki sosyal, ekonomik sıkıntıların yol açtığı işsizlik ve fakirlik, Rusya'daki Yahudi Burjuvazisini hedef alan şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Bkz. Llyod P. Gartner, **History of The Jews In Modern Times**, Oxford Un. Press, New York 2001, s. 238-248, bkz. Rabinowicz, **Hasidism and the State of Israel**, s.76.

²⁰ Newman, s. XIII.

en fazla başarılı olduğu, ardından da gerilemeye başladığı 19'ncü yüzyılın büyük bir kısmını içine alan dönemdir. Newman, bu ikili temel ayrımı da kendi içinde dört dönem halinde incelemektedir²¹:

Birinci Dönem (Kuruluş Dönemi): 1740-1781 yıllarını içine alan ve hareketin yükseliş dönemi ile kurucusu ve onun ilk takipçileri olan Meseritzli Dov Baer ile Polonyalı Rabbi Jacob Joseph ha-Kohen'in faaliyetlerini kapsayan dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Rabbinizm ile Hasidizm liderleri arasındaki mücadelenin de ilk yıllarına tekabül etmektedir.

İkinci Dönem (Yükselme ve Mücadele Dönemi): 1782-1815 yıllarını kapsayan ikinci dönemin belirgin özellikleri olarak; Hasidizm'in halk kitleleri arasında hızla yayılması ve kök salması, aynı zamanda Doğu Avrupa'da Sadik²² sülalelerinin oluşması, Hasidi merkezlerinin ve öğretilerinin çeşitlenmesi ve seçilip elenmesi, öte yandan da Hasidiler ile muhalifleri Mitnagedim arasındaki mücadelenin en şiddetli dönemi ve dini bölünme / hizipleşmenin tam olarak yerleştiği dönemdir.

Üçüncü Dönem (Sadiklik'in Yükselişi): 1815-1870 yılları, Sadiklik'in güçlendiği ve hareketin Sadiklerin kişiliği etrafında biçimlendiği, Hasidizm'in savunucuları tarafından Aydınlanmacı (Haskala) rasyonalizme yöneltilen fanatik saldırıların öne çıktığı dönemdir.

Dördüncü Dönem (Düşüş Dönemi): 1870'lerden itibaren Hasidizm'in düşüşe geçtiği görülmektedir. Avrupa'nın laik kültürünün Hasidizm'e yönelik gerçekleştirdiği derin saldırılar, genç nesiller arasında Hasidik kültürün yaşamasına imkan bırakmamıştır.

Bununla birlikte, Beyaz Rusya'daki Lubaviç Hasidileri arasında 18'nci yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve daha sonra Doğu Avrupa'dan ABD'ye gerçekleşen göçlerle yeni bir yaşam sahası bulan Habad (Lubaviç) Hasidizmi, Hasidi öğretilerinin

²¹ Newman, s.XII

²² **Sadik:** Kelime anlamı adil, dürüst, erdemli kişi demektir. Sadik Hasidizm'de Sadik, birey ve toplum ile Tanrı arasında bağlantı kuran, keramet sahibi, dini lider özelliklerini taşıyan kişilere bu isim verilmektedir. Yahudi geleneğinde din bilginlerine verilen Rabbi yerine Hasidiler tarafından Rebbe ismi kullanılmaktadır. Hasidiler arasında Rebbe, Sadiklikle eş anlamda kullanılmaktadır. Sadiklik ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yusuf Besalel, **"Tsadik"**, Yahudilik Ansiklopedisi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2002, III/746-747

rasyonelleşerek günümüze kadar ulaşmasında etkili olmuştur. Günümüzde Hasidizm, Rabbani Yahudilik ile birlikte geleneksel Yahudiliği destekleyen başlıca iki sütundan birisi olarak varlığını sürdürmektedir.

3.1. Hasidizm'in Kurucusu Israel Ben Eliezer

Hasidizm'in kurucusu Israel ben Eliezer, 1700 yılında Podolya ve Volhinya sınırındaki Okup kasabasında fakir bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, küçük yaşta öksüz kalmıştır. İlk başta heder'de²³ öğretmen yardımcısı olarak geçimini sağlamış, daha sonra sinagogda bekçilik yapmıştır. Israel, eşi ile beraber Karpat Dağlarına gitmiştir. Israel oldukça bol olan boş vakitlerinde geleneksel Talmud çalışmaları yerine mistik çalışmalar ve tefekkür halinde ormanda yürüyüşler yapmaktaydı. 1736'da karısıyla birlikte Karpat Dağları'ndan döndüğünde halk arasında çeşitli kerametler göstermeye başlamış ve "İyi Namlı Efendi" anlamına gelen Ba'al Shem Tov ya da kısaca Besht adıyla anılmaya başlamıştır.²⁴ "İyileştirici" olarak namı, sadece Yahudiler arasında değil, Yahudi olmayan köylüler ve Polonyalı eşraf arasında da yayılmıştır. Tedavilerinde sık sık ateşli dualar, büyük coşku gösterileri ve mimikler kullanan Besht, ayrıca gelecekle ilgili başarılı öngörülerde bulunmak ve sırları açığa çıkarmak gibi beceriler de gösterebilmiştir²⁵.

1740'larda Israel Kutsal Toprakları ziyaret etmeye niyetlenmiş ancak bu arzusunu gerçekleştirememiştir²⁶. Besht, 1746'da kardeşine yazdığı bir mektupta Roş Haşana'da²⁷ gördüğü cennete dair vizyonu anlatmıştır. Besht, öğretmeni Şiloh Ahiya ile birlikte cennete girdiğini ve Mesihin bulunduğu yere vardığını, Mesih'in Mişne bilgeleri ve diğer kutlu insanlarla oturyorken, onunla konuşmaya başladığını anlatmaktadır. Aralarındaki diyalogda ona ne zaman geleceğini sorar. Mesih cevap olarak Besht'in öğretilerinin tüm dünyaya yayıldığı zaman geleceğini söyler ve

²³ **Heder:** Yahudi çocukların İbranice ve okuma-yazma öğrendikleri dini ilkokullar. Besalel, I/206.

²⁴ Gartner, s.78, Paul Johnson, **A History of the Jews**, A Phoenix Paperback, Great Britain 1987, s.296.

²⁵ Rosenthal - Dubnow, s. 252.

²⁶ Gartner, s.78.

²⁷ **Roş Haşana:** Aya göre belirlenen Yahudi takviminde Yılbaşı günüdür. Tişri (Eylül-Ekim) ayının ilk iki günü sürer. Yahudi inancında Roş Haşana, kainatın ve insanın kaderinin yeniden yaratılışını ifade eder. Yahudiler bu iki günü ibadet ve tövbe ile değerlendirmeye çalışırlar. Raş Haşana aynı zamanda Yargı Günü olarak da kabul edilir. Bkz. Benjamin Blech, **Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik**, Çeviren: Estreya Seval Vali, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2003, s. 181-187.

Mistik duaların kitleler halinde okunmasının ve dini çalışmaların Mesihi getireceğini açıklar.²⁸

Besht, kitlelerin ruhsal ihtiyaçlarını kavramış ve onlara gerçek dinin Talmud bilginliği olmadığını, samimi bir sevgi ile Tanrıya bağlanmak ve duanın gücüne inanmak olduğunu anlatmıştır. O, Tanrı sevgisiyle dolmuş dürüst bir insanın kalbinden gelen duanın, Tanrı katında Rabbani Talmudçu yorumlardan daha makbul olduğunu savunmuştur²⁹.

Besht, kişisel karizmasının sağladığı ünle kendi okulunu kurmuştur. Çabalarını, eski Sadik kavramının yeniden canlandırılması ve dua konularına yoğunlaştırmıştır. Sadik, Tanrıya bağlı olma konusunda üstün bir varlık olarak, Yahudi dini geleneğinde kökleri Nuh peygambere kadar uzanan çok eski bir kavramdır. Besht, Sadik'e yeni bir rol vererek, Sabetay Sevi'nin yalancı Mesihlik iddiası ile kaybolan Mesih inancının Yahudilerin kalbinde oluşturduğu boşluğu doldurmaya çalışmıştır³⁰. Besht'in öğretisindeki Sadik, Mesih olmamasına karşın, tamamen sıradan birisi de değildir. Ayrıca, Mesihlik iddiası da olmadığından, birden fazla sayıda Sadik olabileceği sonucuna varılmıştır³¹. Eski Yahudi kaynaklarına göre; Hasid, iyi ve dürüst bir kişi olan Sadik'ten daha yüksek seviyedeki inançlı bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Ancak, Besht'in Hasidizm'inde guruptaki tüm üyeler, Hasidim adını taşımakta olup; Sadik, onlara yol gösteren kutsal bir kişidir. Sadik'in Besht tarafından yapılan bu tanımı ile roller değişmiştir. Bundan sonra da yol gösterici ve diğerlerinin hesabına Tanrıya yalvaran kutsal kişi olarak Sadikin varlığı, Hasidizmin ayrılmaz bir unsuru olmuştur³².

Besht'in Yahudilere sunduğu ikinci yenilik ise dua olmuştur. Dua kavramı, mütevazı Yahudilerin de katılabileceği bir dini mekanizma olması nedeniyle, halkın eğitilmiş-eğitimsiz, soylu-köylü gibi sınıflara ayrıldığı bir dönemde devrim niteliğinde bir yenilik olarak algılanmıştır. Besht'e göre dua; kişinin doğal varlığının sınırlarını

²⁸ Besht'in vizyonu ile ilgili bilgiler için bkz. Gartner, s.78-79, Rabinowicz, **A Guide To Hassidism**, s. 26.

²⁹ Rosenthal - Dubnow, s. 252.

³⁰ Johnson, s. 286.

³¹ Johnson, s.286.

³² Yusuf Besalel, **"Hasidizm"**, Yahudilik Ansiklopedisi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2002, III/201.

aşarak ilahi dünyaya ulaştığı bir eylemdir. Kişi, dua kitabını eline alarak dikkatini harfler üzerine yoğunlaştırmakta ve okumadan, sadece niyet ederek harflere odaklanmaktadır. Konsantrasyon ilerledikçe harflerin gerçek şekilleri karışmakta ve harflerde saklı olan tanrısal sıfatlar görünmeye başlamaktadır. Besht, bu olaya “duaların harflerine girmek” demektedir³³. Dua mekanizmasında kullanılan harflere odaklanma ve tanrısal sırlara erme olayı, Yahudi mistizmi Kabala’ya özgü bir yöntemdir. Kabalistik terminolojiyi kullanan Besht, kendisinin sahip olduğu ilahi sırlara dair bilgisini, her Yahudinin de bilmeye hakkı olduğunu söyleyerek insanlara yaymayı amaçlamıştır. Besht, dünyaya gelme sebebinin, bir insanın sahip olması gereken Tanrı sevgisi, İsrail sevgisi ve Tora sevgisinin nasıl elde edileceğini insanlara göstermek olduğunu savunmuştur³⁴.

Besht, Yahudiliğin Hasidik yorumunda, Talmud eğitimine yeterince önem vermemesi ve mistik uygulamaları ön plana çıkartması nedeniyle, Rabbiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Muhalefete rağmen Besht liderliğindeki Hasidizm, Polonya sınırlarını aşarak yayılmaya devam etmiştir³⁵.

3.2. Hasidizm’in Bir Hareket Haline Gelmesi

Besht, öğretilerini yazılı hale getirmemiştir. Besht’in düşünceleri ve konuşmaları, onun ölümünden sonra takipçileri tarafından basılıp yayımlanmıştır. Hasidizm’in bir hareket haline gelişinde önemli rolü bulunan ve ilk teorisyeni olarak bilinen Polonyalı Jacob Joseph, Besht’in müridleri arasında entelektüel açıdan en yetenekli isim olmasına rağmen liderlik özelliklerine sahip değildi. Besht’ten sonra hareketin liderliğini Mezeritzli Dov Baer üstlenmiştir³⁶.

Derin bir Talmud bilgini olan Dov Baer, aynı zamanda büyük bir Kabala ustası olması nedeniyle başlangıçta çileci bir hayat biçimi benimsemiştir. Dov Baer’in, Besht’in müridi olması, Hasidizm için önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır. Dov Baer ile birlikte toplumdaki “eğitimli” kesim de Hasidizm’e katılmaya başlamıştır. Dov Baer, Hasidizm’in merkezini de Podolya’dan güney doğuya Volhinya’ya taşımıştır. Buradan da Belarus’a, Litvanya’ya ve Galiçya’ya

³³ Johnson, s.296-297

³⁴ Rabinowicz, **Hasidism and the State of Israel**, s.26.

³⁵ Newman, s. XIII.

³⁶ Gartner, s. 80.

kadar yayılmıştır. Hatta Hasidizm'in en katı muhaliflerinin olduğu Vilna'ya kadar nüfuz etmiştir. Dov Baer ile birlikte Hasidizm bir "hareket"e dönüşmüştür³⁷.

Dov Baer, öğretisinde Luryanik Kabala'yı benimsemekle birlikte Luryanizmin iyi-kötü esasına dayalı düalist anlayışını reddetmiştir. Ona göre, "kesin kötü" yoktur, ancak "iyiliğin dereceleri" vardır. Tıpkı zeytinin içinde yağın da olması gibi günah da içinde pişmanlığı barındırmaktadır. Alçakgönüllülük Hasidizm'in en önde gelen meziyetlerinden birisidir. Dov Baer müridlerine üstüne basa basa bunu öğretmeye çalışmıştır³⁸.

Dov Baer'in son yıllarında Hasidizm, Rabbilerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Özellikle de coşkulu dua ritüelleri ve Torah çalışmasını yadsıyan anlayış, eleştirilerin odak noktası olmuştur. Sonunda muhaliflerin (Mitnaggedim) güçlü olduğu Vilna'da Hasidizm aforoz edilmiştir. Bu gelişme Dov Baer'in sağlığını olumsuz etkilemiş ve kısa bir süre sonra da ölmüştür³⁹.

Dov Baer'in liderliğinde gelişen hareket, aynı dönemde yaşayan Polonyalı Jacob Joseph tarafından da teorik olarak desteklenmiştir. Jacob Joseph, Hasidizm'in temel öğretilerini yazılı olarak ifade eden ilk isim olmuştur. Toledot Ya'akov Yosef adıyla 1780'de yayımladığı eseri Mitnaggedim'in daha şiddetli bir muhalefet yürütmesine neden olmuştur⁴⁰. "Tanrı her yerde ve her düşüncede kendini gösterir" diyen Jacob Joseph, kişinin nihai hedefinin "Tanrıya bağlanmak" olması gerektiğini, bunun da ancak neşe ile yapılacak dua ile mümkün olabileceğini savunmuştur. Oruç ve çilekeş hareketlerin kedere yol açacağını, kederin ise kötülüğün kökü olduğunu söylemiştir⁴¹.

Dov Baer'in ölümünden sonra Hasidizm, tek bir merkeze bağlı olmaktan çıkmış, ağırlıklı olarak güneydoğu Polonya ve Ukrayna'da genç Rebbelerin liderliğinde çeşitli merkezlere bölünmüştür⁴². 1773-1815 yıllarında ortaya çıkan üçüncü kuşak liderlerle Hasidizm büyüyen geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yerel

³⁷ Rubinstein, s.22-25, Ayrıca bkz. Menachem Friedman, **Habad as a Fundamentalism: From Local Particularism to Universal Jewish Mission**, The University of Chicago Press, Chicago and London 1994, s. 330.

³⁸ Rubinstein, s.25

³⁹ Rubinstein, s.26-27

⁴⁰ Rubinstein, s.28, Gartner, s. 80-82.

⁴¹ Rubinstein, s.29

⁴² Gartner, s. 81

liderler kendi tarzlarını geliştirmişlerdir. Ayrıca Polonya-Litvanya topraklarının siyasi idari anlamda parçalanması, hareket içindeki çok merkezliliği kaçınılmaz hale getirmiştir⁴³. Çok merkezlilik, liderliğin müritler ve aileler arasında elden ele geçtiği bir halifelik yapısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sadıklık denen bu yeni tip liderlik yapısının yanı sıra Hasidizm, bu dönemde özellikle Habad Hasidizm'in belirliğiyle din okulları da oluşturmaya başlamıştır. Liderlik ve tarzlarda gözlenen farklılaşmalar, Hasidik merkezler ve sülaleler arasında günümüzde dahi süren çekişmeleri de beraberinde getirmiştir⁴⁴.

Hasidi öğretileri, Dov Baer ve diğer rebbelerin okullarında anlatılan mucizevi hikayeler, doğu ve orta Avrupa'daki Yahudi topluluklar arasında yayılmıştır. Tevazu ve coşkuya dayanan Hasidilik, Kabalacı anlayışla harmanlanarak dini pratiği ve otoriteyi değiştirmiş, dönüştürmüştür. Rebbelerin sosyal ve ruhsal güçleri, Hasidizm'in yükselen özelliği haline gelmiştir. Hasidi topluluklar, başlarındaki rebbelerin liderliğinde, sülale külliyeleri⁴⁵ biçiminde yapılanmaya başlamışlardır. Bir Sadikin külliyesi, Sadikin evi, bet ha midraş⁴⁶ bir yeşiva⁴⁷ ve bir mikveden⁴⁸ oluşmuştur⁴⁹.

3.3. Sadıklık

Sadıklık, Yahudilerin ekonomik durumlarındaki bozulma, maruz kaldıkları siyasi baskılar ve Polonya'nın parçalanma sürecine girmesiyle gelişme göstermiştir. Polonya'nın parçalanmasıyla üç farklı idare altına giren Yahudiler, kendilerini fiziksel acılar yerine dini mistizme ve doğaüstü deneyimlere çağıran akımlara sarılmışlardır. Podolya'da, Volhinya'da ve Galiçya'nın bir bölümünde Hasidizm

⁴³ Rubinstein, s.29-30

⁴⁴ Rubinstein, s.30

⁴⁵ Hasidilerin toplumsal örgütlenme biçimlerini ifade eden orijinal kelime "hoyf"tur. Hoyf'un işlevsel ve fiziksel yapısı Türk-İslam kültüründeki külliye ile benzerlik arz ettiğinden, hoyf yerine külliye kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁶ **Bet ha midraş:** Çalışma evi ve sinagogdan oluşan, Yahudilerin özellikle Gemara (Talmud'u oluşturan iki bölümden birisidir. Diğeri de Mişne'dir.) öğrenmek amacıyla bir araya geldikleri din okuluna verilen isimdir. Zamanla dua evi olarak da kullanılmaya başlayan bet ha midraş, Yahudilerin sürgün hayatlarının her döneminde mevcuttur. Besalel, I/109.

⁴⁷ **Yeşiva:** (Çoğulu Yeşivot) Tora, Mişna ve Talmud'un ileri derecede incelendiği dini akademilere verilen isim. Besalel, III/783-785.

⁴⁸ **Mikve:** İçine tam olarak dalınıp çıkıldığında, değişik nedenlerle temizliğini yitirmiş kişinin ruhsal ve bedensel sağlığının temizlenmesi amacıyla, Yahudi yasaları uyarınca kullanılan içi dolu bir havuz şeklinde bir yapıdır. Din değiştirmenin şartlarından birisi mikveye girmektir. Dini bir ritüel olarak mikve, manevi arınmayı temsil etmektedir. Besalel, II/406-408.

⁴⁹ Mintz, s.10

bütün toplumu etkisine almıştır. Bu ortamda Hasidiler, özellikle kutsal sayılan Sadıkların liderliğine tabi olmaya yönelmişlerdir. Zamanla kurumsallaşan Sadıklık, Hasidi sülaleleri üzerinde oldukça geniş bir etkiye sahip olmuştur. Besht'in öğretilerinin yayılmasında Sadıklığın, Mezeritzli Dov Baer ile Polonyalı Jacob Joseph'den dahi daha fazla katkısı olduğunu düşünen Hasidik yazarlar olmuştur⁵⁰. Nitekim kadın ve erkeklerden oluşan cahil halk kitleleri Sadikin etrafında toplanarak bedensel hastalıklarının iyileştirilmesini, kutsanmayı, gelecekte haber almayı veya dünya işleri için öğütler almayı bekliyorlardı. Bu talepleri belli ölçüde gerçekleştirebildiğini gösteren bir Sadik, "olağanüstü birisi" olarak isim yapıyor ve halkın Hasidizm'e olan inancını koruyordu⁵¹.

Rusya'nın güneyinde Sadıklara duyulan güven sürerken, kuzeyde Litvanya ve Beyaz Rusya'da Hasidizm'in halk üzerindeki etkisi, dolayısıyla Sadıklara bağlılıkları, güçlü Rabbilerin zulmünden korktukları için daha sınırlı kalmıştır. Bu bölgelerde halk, Hasidizm'in temel öğretilerini, daha bilinçli bir yolla elde ediyordu; Sadıkların kültüne bağlılık daha az önem arz ediyordu⁵².

Ukrayna Hasidilerinden Lizyankalı Elimelech, Sadıklığa inancın Hasidizm'in temel öğretilerinden birisi olduğunu vurgulamıştır. "No'am Elimelech" adlı kitabında ileri sürdüğü düşüncelerine göre, Sadik, Tanrı ile insan arasında arabulucudur ve Tanrı "hayat, rızık ve çocuk" gibi üç kutsal şeyi onun kanalıyla vermektedir. Bu nedenle, Hasidiler Sadıkların tamamen Tanrı düşüncesine odaklanmalarına yardım etmek için, onların maddi ihtiyaçlarını karşılamaya özendirilmişlerdir⁵³.

Bu düşünce pratikte insanların son kuruşlarını Sadıklara vermeleri şeklinde gerçekleşmekteydi. Bu Sadikin hiç yorulmadan bütün enerjisini kutsalın tezahürünü gerçekleştirebilmesi için yapılmaktaydı. Sadikin bu kazançlı işi babadan oğula geçen bir saltanata dönüşmeye başlamış, üstünlük için yarışan Sadik sülalelerinin sayısı giderek artmıştır. Besht tarafından tanımlanan "dürüstlük kültü", cahillerin istismar ettiği bir sisteme dönüşmeye başlamıştır. Nitekim, Besht'in torunu Baruch, bu yolla

⁵⁰ Rosenthal - Dubnow, s. 253.

⁵¹ Rosenthal - Dubnow, s. 253.

⁵² Rosenthal - Dubnow, s. 253.

⁵³ Rosenthal - Dubnow, s. 254.

bağlılarından bir Polonyalı Lord şeklinde yaşayabileceği kadar muazzam bir gelir elde etmiştir⁵⁴.

Hasidik yaşam biçimi giderek Sadik'in kişiliği etrafında cereyan etmeye başlamış; kişilik, doktrinin yerini almıştır. Sadik'in karakteri, onun fikirlerinden daha etkileyici bir hale gelmiştir. Torah bilgisi, dini değerler arasındaki birincil konumunu yitirmiştir. Ünlü bir Hasididen aktarılan, "Ben Meseritzli Dov Baer'e Torah öğrenmek için değil, onun ayakkabısını nasıl bağladığını izlemek için gittim" şeklindeki hikaye, dini değerlerin nasıl değiştiğini ve Sadiklerin halk nezdindeki durumunu göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir⁵⁵.

Hasidik toplulukların yeni lider tiplmesi olan Sadikler, Rabbani Yahudiliğin lider anlayışından oldukça farklı bir görünüm arz etmektedir. Yeni lider tiplmesinde, liderin kişiliğine dini bir değer kazandıran unsur, Torah bilgisi değil, yaşam tarzı olmuştur. Hasidilere göre yeni lider, Torah'ın enkarnasyonudur. Dolayısıyla, Torah'daki sınırsız derinliklere ilişkin mistik bilgiler, Sadik'in kişiliğine aktarılmış olmaktadır. Neticede, Hasidik toplulukların her biri kendi liderlerinin kişilikleri doğrultusunda birbirinden farklı özellikler göstermeye başlamış, ortak bir lider tipi oluşması mümkün olmamıştır. Bu aşamadan sonra Hasidizm'in gelişim sürecinde Litvanyalı, Polonyalı, Galiçyalı, Beyaz Rusyalı Yahudiler arasındaki farklılıkları temsil eden liderler etkili olmuştur⁵⁶.

Sadiklik bu haliyle mantıksal olarak Hasidizm'in bozulmasına da zemin hazırlamış ve Sadiklerin çeşitli gizemli çalışmaları, yerel halk nezdinde Hasidizm'e dair düşünceleri değiştirmeye başlamıştır. Eleştiriler genel olarak, bazı rebbelerin konumlarını kullanarak materyalist eğilimlere kapıldıkları, hoyflar arası ihtilafların artmasıyla özellikle "Aydınlanmacı" çevrelerden, "Hasidizm'in çürümüş, bölücü ve sık bir hareket" olduğu şeklinde eleştiriler yöneltmiştir⁵⁷.

Sadiklerin yükselişini besleyen sınırsız duygusallıklar, sonuçta akılcılığa dönüşü kaçınılmaz kılmıştır. Sadiklik'in ulaştığı nokta, ani bir dibe vuruş sürecine dönüşmüştür. Hasidi Rabbiler arasında, özellikle Kotzklu Rabbi Mendel tarafından,

⁵⁴ Rosenthal - Dubnow, s. 254.

⁵⁵ Scholem, s.344

⁵⁶ Scholem, s.344

⁵⁷ Mintz, s.11

Sadıklara yönelik şiddetli eleştiriler başlamıştır. Giderek Rabbani Yahudilik'ten kopan Hasidizm'de, Rabbi Mendel'in etkisi ile Torah bilgisinin canlanması eğilimi gözlenmiştir. Sadık'ın kişiliği, dini otoriteleri, kitap vahyinin kaynağı olma ve tecellinin medyumluğu konularındaki iddiaları, Rabbani Yahudiliğin kabul edilmiş otoriteleri ile Hasidiler arasında şiddetli bir çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır⁵⁸.

Scholem'e göre Hasidik liderler, Besht'ten itibaren, toplumla kurulan ve özel bir değer atfedilen bağı sürdürmekte zorlanmışlardır. Hasidizm'in giderek Sadıklık'e dönüşmesi, Sadıkların, kendilerinin "İhanet yoluyla kurtuluşa ermeyi seçen" Sabetaycı liderlerden farklı olduklarını ispat etmek zorunda bırakmıştır⁵⁹.

3.4. Rasyonel Hasidizm: Habad (Lubaviç) Hasidizmi

Litvanya ve Beyaz Rusya'daki Hasidik yapılanma Ukrayna ve Galiçya'daki Hasidilerden farklı bir çizgide gelişmiştir. Kuzeyli Hasidilerin Lideri Lyadili Rabbi Shneur Zalman (1745-1813), "Rasyonel Hasidizm" veya "Habad" olarak isimlendirilen bir sistem geliştirmiştir⁶⁰. Habad, İbranice Hokhmah, Binah ve Da'at⁶¹ kelimelerinin baş harflerinden oluşturulmuş bir kısaltmadır. Lyadili Rabbi Shneur Zalman tarafından, Beyaz Rusya'da Lubaviç kasabasında 18'nci yüzyılın sonlarında kurulmuş bir Hasidi hareketi olan Habad, Napolyon İstilalarından I. Dünya Savaşı'na kadar Beyaz Rusya'da varlığını sürdürmüştür⁶².

Rabbi Shneur Zalman, Hasidizm'in Sadıklığe dönüşerek yozlaştığı bir dönemde, Hasidi yaşantısında akılcılığı ve Talmud bilgisini ön plana çıkarmayı amaçlamıştır⁶³. Tanya isimli kitabında ve vaazlarında kör bir inanç yerine akli savunan Zalman, Sadıkların konumunu mütevazî bir yere çekmiştir. Zalman'ın sisteminde Sadık, mucizevi bir rol yerine bir öğretmen statüsünde tanımlanmıştır⁶⁴. Joseph Weiss, Habad Hasidizmi ile ilgili çalışmasında Habad'ı, "Akıl mı önce gelir,

⁵⁸ Scholem, s.345

⁵⁹ Scholem, s.347.

⁶⁰ Rosenthal - Dubnow, s. 254.

⁶¹ Habad'ın temsil ettiği kelimeler, sırasıyla akıl, anlayış-kavrayış, bilgi anlamlarına gelmektedir.

⁶² Mintz, s. 43.

⁶³ Mintz, s. 43.

⁶⁴ Rosenthal - Dubnow, s.254.

iman mı?” tartışmaları açısından akli imandan öncelikli bir yere oturtmaya çalışan felsefi bir akım olarak tanımlamanın mümkün olduğunu belirtmektedir⁶⁵.

Rabbi Shneur Zalman, Tanrıya giden yolda Rabbani otoritenin yeniden tesis edilmesi ve Kabala'nın mistik bilgisinin birleştirilmesine yönelik öğretilerini Shulhan Arukh⁶⁶ üzerine yazdığı yorumda ve Tanya isimli kitabında anlatmıştır⁶⁷. Hasidizm'in başlangıcında, Hasidi liderler ve takipçileri, Rabbinizm'in Talmud bilgisini en üstün dini değer olarak kabul eden anlayışına karşı güçlü bir düşmanlık sergilemiştir. Onlara göre, Talmud çalışmalarına ağırlık vermek hem yararsız hem de gerçek dindarlığın bir önkoşulu olan ruhsal coşkuya zarar veren bir faaliyettir. Bununla birlikte, özellikle Besht'in ölümünden sonraki yıllarda, onun bazı öğrencilerinin, Torah çalışmalarına geri döndükleri ve tıpkı bir Mitnagedi Rabbisi gibi Torah'ya bağlandıkları görülmektedir. Yalnız Hasidi liderleri, Mitnagedimden farklı olarak, Talmud ve Halakha çalışmalarına, Isaac Luria ve diğer Kabalacıların eserlerini de eklemişlerdir⁶⁸. Rabbi Shneur Zalman'ın geliştirdiği yeni Hasidizm'le birlikte, Besht zamanında geri plana atılan Torah çalışmaları yeniden dini hayattaki öncelikli ve önemli konumunu kazanmaya başlamıştır. Bu gelişme Sadiklerce de benimsenmiştir. Shneur Zalman, Tanya isimli ünlü eserinde, “Torah çalışmanın, diğer bütün emirleri yerine getirmekle eşdeğerde bir faaliyet olduğunu, sadece emirleri uygulamak ‘mısırı saran dış kabukları gibidir’, Torah çalışması ise hem mısırın kendisi, hem de onun kabukları gibidir. Torah çalıştıkça, insan beyni Torah ile kuşatılmış olacaktır” diyerek Torah çalışmanın hem yararını, hem de önemini açıklamaktadır⁶⁹.

⁶⁵ Joseph Weiss, “**Hasidic Way of Habad**”, Studies in East European Jewish Mysticism and Hasidism, Edit. David Goldstein, The Littman Library of Jewish Civilization, 1997, London, s. 194.

⁶⁶ **Shulhan Arukh (Şulhan Aruh)**: Edirneli Josef Karo (1488-1575) tarafından bir kez daha yazılmış olup, 1564-65 yıllarında Venedik'te basılan ve Ortaçağ'dan beri diaspora Yahudi cemaatleri tarafından yaşamlarını düzenlemek için Torah'a dayanan, Tanrı tarafından Torah'ta Yahudilere verilen ahlak kurallarına uygun yaşamayı sağlayan büyük hukuk sistemi hakkındaki eser. Bu hukuk sistemi “Rabbinik Yasalar” olarak tanımlanır. Şulhan Aruh'un, çeşitli Rabbiler tarafından yapılan yorumları bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Ultra-Ortodokslar tarafından eğitimde kullanılan **Kitzur Shulhan Arukh** olup, Macar Yahudisi olan **Rabbi Solomon Ganzfried** (1804-1886) tarafından yazılmıştır. Aşkenaz Yahudiler tarafından tercih edilen ise **Rabbi Moses Isserles**'in de yorumlarını kapsayan Şulhan Aruh yorumudur. Bkz. Besalel, III/684-685, Shahak-Mezvinsky, **İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi**, Çeviren: Ahmet Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 23.

⁶⁷ Newman, s.XVI.

⁶⁸ Patai, s.220.

⁶⁹ Patai, s.220

Rabbani Ortodokslar, bu dönemde Hasidilerle mücadeleyi terk etmişler ve Hasidizm'i bir vakıa olarak kabul ederek uzlaşma yoluna koyulmuşlardır. Mitnageddim ve Hasidim giderek yükselen Aydınlanmacı (Haskala) harekete karşı birlikte mücadele etmeye başlamışlardır⁷⁰.

4. Hasidizm'e Yönelik Muhalefet

4.1. Mitnagedim

18'nci yüzyılın ikinci yarısında hızla yayılan Hasidizm, Ortodoks Rabbilerin ciddi muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. Besht'in "insanın iman yoluyla korunduğu ve gereksiz dini bilgilere ihtiyacı olmadığı" şeklindeki öğretileri, temel dogması insanın dini açıdan değerini Talmud bilgi derecesine göre ölçen Rabbani Yahudiliğin şiddetli tepkisini çekmiştir⁷¹. İlk Hasidik çalışma olan Toledot Ya'ahov Yosef, toplumun saflığını koruyamadıkları ve dar görüşlü oldukları için rabbi, hazan gibi dini görevlilerin konumlarına meydan okumuştur. Yeni Hasidik oluşumlarda, genel olarak rebbe şeklinde adlandırılan Sadik, rabbinin yerini almıştır. İlahi okuyan ve dua ettiren hazanın rolü ise elimine edilmiştir. Sıradan birisinin de dua ettirebileceği kabul edilmiştir. Eğitimli rabbiler, Hasidizm'in popülist anlayışı karşısında konumlarının tehdit edildiğini hissetmişlerdir. Rabbilere göre, Hasidizm, öğrenmenin yerine puta taparcasına dua etmeyi ve mucizevi hikayeler anlatmayı getirerek dini yozlaştırmaya başlamıştır⁷². Hasidi törenler son derece gürültülü olaylar haline gelmiştir. Dua sırasında içki ve sigara içmek, sallanmak, el çırmak gibi uygulamalar, Rabbani Polonya ve Litvanya'daki Rabbani geleneğe bağlı Yahudiler arasında rahatsızlık yaratmıştır⁷³.

O dönemde, hala Sabetaycılık ve Frankizm⁷⁴ gibi akımların etkisinden korkan Rabbinizm, Hasidizm'e de Yahudiliğe zarar verebilecek bir hareket gözüyle

⁷⁰ Rosenthal - Dubnow, s. 254.

⁷¹ Rosenthal - Dubnow, s.254-255.

⁷² Jerome Mintz; **Hasidic People A Place in the New World**, Harvard University Press, USA 1992, s.10.

⁷³ Johnson, s. 297.

⁷⁴ **Frankizm**: Jacob Frank'ın (1726-1791) öncülüğünde Polonya'da 1750'lerde ortaya çıkan bir sahte Mesih hareketidir. Tanrının özel bir misyon için kendisini setiğini iddia etmiş, Torah'a aykırı öğreti ve uygulamalar ortaya koymuş, Talmud nüshalarını yaktırmıştır. Yahudilerin tepkilerine karşılık Katolik Kilisesi ile işbirliğine girişmiş, Kan İftirasının gerçek olduğunu savunmuştur. Frankizm bu öğretileri ile Yahudilikten sapmış bir hareket olarak nefret duyulan bir harekete dönüşmüş ve aforoz edilmiştir. Hareketin liderinin Hristiyanlığı kabul etmesiyle tarihe karışmıştır. Bkz. Gartner, s. 74-76

bakmıştır. Rabbilerin bu düşmanlığının temelinde yatan önemli faktörlerden birisi, Sadık'ın halk nezdinde kazandığı popülaritenin kendilerine meydan okuyabileceği endişesi idi⁷⁵.

Hasidiler, Vilna Gaonu Elijah ben Solomon Zalman'ın (1720-1797) liderliğinde güçlü bir muhalefetle karşılaşmıştır. Dini hayatın bütünüyle Yasa'ya uygun olması gerektiğini savunan Vilna Gaonu, Hasidizm'i Yahudi kültürüne bir hakaret olarak görmüş, Sadıklığı putperestlik şeklinde değerlendirmiştir⁷⁶. Vilna Gaonu'nun öncülüğünde hareket eden Hasidizm düşmanları kendilerine Mitnageddim adını vermişlerdir⁷⁷.

Mitnagedim, Rabbani Yahudiliğe sıkı sıkıya bağlıdır. Hasidizm'in Rabbani geleneğe aykırı yaklaşımlarını şiddetle eleştirmiştir. Hasidilerin dini yaşantıda sergiledikleri aşırılıklar, muhalifleri Mitnagedim tarafından onların küstahlık ve dini sapkınlık içinde oldukları şeklinde algılanmıştır. Dua sırasında çıkardıkları sesler, Yahudi hukukundan ziyade, Hasidi kurallara aşırı bağlılık göstermeleri Hasidizm'in en çok eleştirilen unsurları olmuştur⁷⁸. Birçok bölgede, Hasidiler ile Mitnagediler arasında büyük çaplı çatışmalar yaşanmıştır⁷⁹. Hasidilerin geleneksel dini ritüellere aykırı davranışları nedeniyle ilk herem⁸⁰ 1772 yılında ilan edilmiş, kitapları yakılmıştır⁸¹. 1781'de Grodno yönetimi altındaki Zelva köyünde toplanan Rabbani Konsey, Besht'in yıkıcı öğretilerini yok etmek amacıyla ikinci herem kararını almış ve Hasidilerin, Yahudilerin bulunduğu her yerden çıkarılmasını, onlara başka bir dinin mensubu gibi davranılmasını, onlarla hiçbir şekilde bağ kurulmamasını, evlilik yapılmamasını ve ölülerinin gömülmemesini kararlaştırmıştır⁸².

Mitnagedim, Yahudi mistisizminin temel öğretilerini ilke olarak kabul etmektedir. Fakat Hasidilerin Kabala anlayışlarını da eleştirmiştir. Tanrının, kendisinin yarattığı tüm kainata nüfuz ettiğine inanmakla birlikte, her zerredeki bu

⁷⁵ Rosenthal - Dubnow, s. 254.

⁷⁶ Johnson, s. 297-298.

⁷⁷ **Mitnagedim:** Muhalifler anlamına gelmektedir. Günümüze kadar bu isim, Hasidi saflarına katılmamış Kabalacı mistik Yahudiler tarafından kullanılmıştır. Rosenthal - Dubnow, s. 254.

⁷⁸ Allen Nadler, **The Faith of the Mitnagdim Rabbis' Responses to Hasidic Rapture**, The Johns Hopkins University Press, USA 1997, s. 171.

⁷⁹ Scholem, s.346.

⁸⁰ **Herem:** Aforoz, toplum dışı etme. Bkz. Besalel, I/206-207.

⁸¹ Johnson, s. 298.

⁸² Rosenthal - Dubnow, s.254, Johnson, s. 298.

kutsallığın insandan gizlendiğine ve bu yüzden de Hasidilerin yaptığı gibi bu kutsallığa kavuşmak amacıyla çeşitli mistik deneyimlere girişmenin doğru olmayacağına inanmaktadır. Mitnagedim, kişinin dünya hayatında Tanrı ile tam bir bağlanmayı gerçekleştiremeyeceğini, bunun ancak ölümle birlikte ruhun maddeden kurtulması suretiyle gerçekleşebileceğini iddia etmektedir. Hasidizm'in Yaratıcı ile yaratılmış dünya, dolayısıyla insan ve Tanrı arasındaki suni ve yanıltıcı perdenin kaldırılması ve iki alemin birleştirilmesine dayalı anlayışının tam aksine Mitnagedim, bu perdeyi daha da kaldırılmaz bir nitelikte sunmakta ve Tanrı ile insanın birleşmesinin imkansızlığını vurgulamaktadır⁸³. Hasidizm, bütün Yahudileri içlerindeki ruhsal uyumu sağlayarak Şekina⁸⁴ ile bütünleşmeleri yönünde teşvik ederken, Mitnagedim insan ile paramparça olmuş evren arasındaki düalizmin giderilmesinin imkansızlığını savunmaktadır. Mitnagedim'e göre; evren ile insan arasındaki bu ayrılık ve ikilik, Yahudilerin Kutsal Topraklarla ayrılığını da temsil etmektedir. Sürgün hayatı, bu ikiliğin sembolüdür. Öte yandan, Hasidizm insana içindeki şeytani görüp onu dönüştürmeyi önerirken, Mitnagedim, bu şeytani güdülerin dönüştürülemeyeceğini, aksine bunlara karşı amansız bir savaş verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu nedenle de Torah ve Halakha'nın bu süreçte insanı disipline sokacak temel kaynaklar olduğunu vurgulamıştır⁸⁵.

4.2. Yahudi Aydınlanmacılığı (Haskala) Karşısında Hasidizm

18. yüzyıl Avrupası'nın Aydınlanma Hareketi'nin etkisinde gelişen Yahudi Aydınlanmacılığı Haskala⁸⁶, Rabbani Yahudiliğin gerçek düşmanı olarak algılanmıştır. Mitnagedim, bu yeni tehlike karşısında Hasidizm'le ihtilafları geri plana iterek muhalefetin şiddetini azaltmıştır⁸⁷.

Haskala, Fransız İhtilali'nin Avrupa'ya yaydığı özgürlükçü ve eşitlikçi ortamda, Batı ile Yahudi dünyasının sentezlendiği bir melez kültür yaratmak amacıyla Almanya'da ortaya çıkmıştır. Moses Mendelssohn'un (1729-1786)

⁸³ Nadler, s. 172-173.

⁸⁴ **Şekina**: Tanrının dışı yanı ve her yerde olma özelliği, Tanrının bu dünyada "ikamet ettiği" veya "var olduğu" kavramı. Sözcük anlamı Tanrının ikamet ettiği yer. Bkz. Epstein, s. 202, Levin, s. 272.

⁸⁵ Nadler, s. 173-175.

⁸⁶ **Haskala**: Kelime anlamı eğitim, aydınlanma demektir. Terim olarak Yahudi Aydınlanma Hareketi'ni ifade etmektedir. Hareket mensuplarına "aydınlanmış kişi" anlamında "Maskil" (çoğulu maksilim) adı verilmektedir. Bkz. Besalel, I/79.

⁸⁷ Johnson, s. 298.

öncülüğünde gelişen Haskala, laik eğitime katılmak ve Batılı kültüre entegre olmak gibi görüşler ortaya atmıştır⁸⁸. Torah'ı Almanca'ya çevirmiş, Almanya'daki Yahudiler arasında İbranice'yi diriltmeye çalışmıştır⁸⁹.

Hasidizm, 1815'lerden itibaren, Batılı Yahudi kültürü oluşturmaya hedefleyen Haskala'nın muhalefeti ile karşılaşmıştır. Hasidilere karşı savaş Avusturya'daki Mendelssohnian Ekolü tarafından başlatılmıştır. Bu dönemde Hasidizm'in düşmanları, yönetimler üzerinde etkili olarak Sadıklara ve Hasidilere karşı sert yaptırımlar öngören kararlar aldırılmışlardır⁹⁰. 19'ncü yüzyılın ortalarından itibaren, Hasidiler ve Sadıklar, Rus yönetimi tarafından demir parmaklıklarla çevrilen yerleşim birimlerinde yaşamaya mecbur edilmiş ve polis gözetimine alınmıştır. Böylece hareket serbestileri kısıtlanarak getto hayatı süren Hasidiler, Rus Yahudileri nezdindeki itibarını yitirmeye başlamıştır⁹¹.

Haskala hareketi, Yahudi dininin kendini değişen dünyanın şartlarıyla uyumlu hale getirmesi gerektiğini savunmuştur. Bu görüşü ile bir taraftan geleneksel Yahudiliği reddetmiş, diğer taraftan da Reformist Yahudilik anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Haskala'nın, dünyadaki diğer uluslar gibi Yahudilerin de kendi vatanları olması gerektiği anlayışı ise geleneksel Yahudiliğin Mesihçi kurtuluş inancını reddetmiştir.⁹² Haskala'yı geleneksel Yahudilikten ayıran bir başka konu ise, Yahudiliğin Tanrı-merkezli hayat görüşüne karşılık onun, insan-merkezli bir hayat anlayışını benimsemiş olmasıdır. Dindeki gerçeklerin mantık yoluyla kanıtlanabileceğini iddia ederek Maymonides'i izleyen Mendelssohn, vahyi reddetmesi nedeniyle Maymonides'ten ayrılmıştır⁹³. Haskala'nın Yahudilikten ayrı düştüğü hemen her konu Siyonizm'in fikri yapısının temelini oluşturmuştur⁹⁴.

5. Günümüzde Hasidi Grupları

Avrupa'daki anti-semitizmin yol açtığı Yahudi göçleri çerçevesinde ABD ve İsrail'e göç eden Yahudiler arasında Hasidiler de yer almıştır. 2. Dünya Savaşı'ndaki

⁸⁸ Alan Taylor, **The Zionist Mind**, The Institute for Paletsine Studies, Beirut 1974, s.22-23, Johnson, s. 299-300.

⁸⁹ Johnson, s. 301.

⁹⁰ Rosenthal - Dubnow, s.255.

⁹¹ Rosenthal - Dubnow, s.255.

⁹² Taylor, s. 35, Besaslel, I/79-80, Johnson, s. 298.

⁹³ Johnson, s. 301.

⁹⁴ Taylor, s. 31. Siyonizm ve Hasidizm ilişkileri 3. Bölümde incelenmiştir.

Holokost ve Avrupa'daki büyük Yahudi cemaatlerinin yok olmasından sonra, hayatta kalan Rebbeler, İsrail ve ABD'de geldikleri kentlerin ismiyle anılan yeni yurtlar edinmişlerdir. Günümüzde etkinlikleri süren bu tür Hasidi gruplar arasında en önemlileri Lubaviç (Habad) ve Satmar gruplarıdır⁹⁵.

Habad'ın misyonu, bütün yönleriyle Rebbenin kişisel inisiyatifine bağlıdır. İdari merkezi New York'ta bulunan Habad, dünyanın pek çok yerinde kurduğu Habad Evleri ile Mesihçi kurtuluş hedefine ulaşmaya çalışmaktadır. Hareketin İsrail'deki faaliyetleri ise Kfar habad yerleşimindeki Genç Habad Örgütü kanalıyla yürütülmektedir. Habad Evleri şeklinde örgütlenen hareket, bu evlerin başlarına atanan Direktörlerce misyonerlik faaliyetlerini dünya çapında sürdürmektedir. Habad Evleri, kamuya açık olup dileyen Yahudi dini ve geleneği ile ilgili her türlü bilgiye buralardan ulaşabilmektedir. Habad Evleri'nin Direktörleri özellikle evli erkekler arasından seçilmekte ve bunların eşleri de kadınlar arasında habad misyonu doğrultusunda aktiviteler gerçekleştirmektedir⁹⁶.

⁹⁵ Besalel, III/202.

⁹⁶ Friedman, s. 348-349

BİRİNCİ BÖLÜM

HASİDİZM VE ORTODOKS YAHUDİLİK

1. Hasidizm'in Ortodoks Yahudilik İçindeki Yeri

Hasidilerin de bir parçası olduğu Ortodoks Yahudilik kavramı, Fransız İhtilali ve Aydınlanma dönemini takiben, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Ortodoks Yahudiler, geçmişten gelen geleneğe ve mitzvalara⁹⁷ sıkı sıkıya bağlı olan Yahudilerdir. Ortodoksluk, Almanya'da modern toplumda ortaya çıkan ve dini liberalleşme hareketlerinden etkilenen reformcu hareketlere karşı olunduğunun bir ifadesi olarak kullanılmaya başlanmıştır⁹⁸.

Torah, Talmud ve Halakha'ya bağlı Yahudilere, Ortodoks denmektedir. Ortodoks Yahudilik, Yazılı Torah'ın Tanrı tarafından Hz. Musa'ya yazdırıldığına, Sözlü Torah'ın (Mişne ve Talmud) da sözlü olarak vahyedildiğine inanmaktadır. Ortodoks inançta, Yahudilerin Torah kanunlarına uymadıkları için sürgüne gönderildiklerine, Yahudilerin tövbe ederek Torah'daki tüm kurallara uyması şartıyla, Mesihin geleceğine, sürgünün sona ereceğine, Yahudilerin kutsal topraklara dönerek Mabedin yeniden inşa edileceğine inanılmaktadır⁹⁹.

Ortodoks Yahudiler (İbranice Dati'im), geleneksel inançlarına ve dini uygulamalarına bağlılıkları ile tanınmaktadır. Ortodoks Yahudilikte, "geleneksel inanç" ile 13. yüzyılda Yahudi düşünürü Maimonides tarafından 13 Temel İlke

⁹⁷ **Mitzva**, Yahudi dininin uygulanması boyutuyla ilgili en önemli kavramlardan birisidir ve Tanrının emri anlamına gelmektedir. Çoğulu Mitzvot'tur. Ortodoks Yahudiliğe göre, Yahudi hayatının en üst mertebede gerçekleştirilmesi ancak bu ilahi emirlerin yerine getirilmesi suretiyle mümkün olmaktadır. Torah'da 613 ilahi emir bulunmakta olup, bunlara "Taryag Mitzvot" adı verilmektedir. Bkz. **The Commandments of Maimonides**, İbranice'den İngilizce'ye Çeviren: Charles B. Chavel, The Soncino Press Ltd. USA 1990, I/vii-viii.

⁹⁸ Fransız İhtilalinden sonra Avrupa'da oluşan eşitlikçi, liberal, laik ve demokratik siyasi ve sosyal ortamda, nispeten rahata kavuşan Avrupa Yahudileri, kendilerini yeni koşullara uydurma arayışına girmiş ve geleneksel Yahudiliği sorgulamaya başlamıştır. 18. yüzyıl Avrupasındaki siyasi gelişmeler, Yahudilik içindeki günümüzde de varlıklarını sürdüren Ortodoks, Reformist, Muhafazakar ve Yeniden Yapılanmacı Yahudilik şeklinde 4 mezhebin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel Rabbani Yahudiler, diğer mezheplerden kendilerini ayırmak için Ortodoks ismini tercih etmiştir. Bkz. Gartner, s. 132-147, Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara 2002, s. 241

⁹⁹ Tümer-Küçük, s. 241-242

olarak belirlenen iman esasları; “dini uygulama” ile de, Torah ve Talmud’a dayanan Halakha pratiği kastedilmektedir¹⁰⁰.

Maymonides tarafından belirlenen ve Yahudiliğin iman esasları olarak kabul edilen 13 kural şunlardır: Her şeyi yaratan bir Tanrı vardır, O tektir, cisimsizdir, ezeli-ebedi sonsuz olandır, tapınılacak tek varlık O’dur, peygamberler gerçektir, Musa peygamberlerin en büyüğüdür, Torah bütünüyle Musa’ya Tanrı tarafından vahyedilmiştir, Torah değiştirilemez, Tanrı insanların bütün düşünce ve davranışlarını bilir, O ödüllendiren ve cezalandırandır, Mesih gelecektir, ölümden sonra yeniden diriliş vardır¹⁰¹.

Ortodoks Yahudilik, geçmişle bağlantısını sürdürmeyi, bu bağlamda Yahudi kanunu Halakha’ya ve bütün mitzvaların yerine getirilmesini taahhüt eder. Ortodoks Yahudiler, genel olarak şu temel inançları paylaşırlar:

- Tanrı Musa’ya Torah’nın tamamını Sina Dağı’nda vermiştir. Şimdiki Torah’nın beş kitabının her bir harfi tam yazdırıldığı gibidir.

- Nesiller boyunca aktarılan Torah, sadece yazılı metni değil, Sözlü Kanunu Torah’nın geleneksel yorumlarını (Talmud’u) da içermektedir.

- Torah’ın 613 mitzvası ve daha sonraki rabbani yasalar, mitzvaların yerine getirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Yahudiler, nerede yaşarlarsa yaşasınlar ve çağdaş kültür ne kadar değişmiş olursa olsun, Torah’daki 613 mitzva ve rabbani yasalar onlar için bağlayıcıdır.

- Teknoloji, bilimsel ilerlemeler ve modern tıp, Yahudiliğin öğretilerine ve yasal ilkelerine göre değerlendirilmelidir. Yahudi kanunu zamanla asla değişmez ama zaman etik ve ahlaki kavramları asırlar boyunca geçerliliğini korumuş olan Torah tarafından değiştirilebilir.

- Ortodoks Yahudilik Torah öğrenimini, Yahudiliğin hayatta kalışının anahtarı olarak görmektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Aaron Kirschenbaum, “**Fundamentalism: A Jewish Traditional Perspective**”, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993, s. 184-185.

¹⁰¹ **Mishneh Torah Maimonides’ Code of Law and Ethics**, İbranice’den İngilizce’ye özetle çeviren: Philip Birnbaum, Hebrew Publishing Company, New York 1985, s. Xxxı.

¹⁰² Blech, s. 344-353.

Bütün Hasidi Yahudiler Ortodokstur, ancak bütün Ortodoks Yahudiler Hasidi değildir¹⁰³. Diğer Ortodoks Yahudiler gibi Hasidiler de bir rehber ve yönlendirici olarak Kutsal Kitaba bağlıdırlar. Hayatlarını 613 mitzva çerçevesinde sürdürmektedirler. Kutsal Kitap, Sözlü Yasa, sonraki öğretiler ve gelenekte tanımlanmış olan bu 613 emir, Hasidilerin yaşantısının her alanını sosyal, ahlaki, ritüel tüm konuları düzenlemektedir¹⁰⁴.

Hasidileri diğer Ortodoks Yahudilerden ayıran özellikler de vardır. Özgün tarihleri, rebbeler etrafında oluşan örgütsel yapılanmaları, katı merasimlere dönüşen Ortodoks Yahudiliğe getirdikleri coşku ve neşe unsurları Hasidilerin ayırıcı özelliklerindendir. Hasidilerin gözünde Yahudi toplumunun kaderi, 613 kuralın yerine getirilmesine bağlıdır. 613 kurala uyulmayarak Tanrıya karşı işlenen günahlar, bir taraftan sürgün hayatı ile sonuçlanmış, diğer taraftan da Mesih'in gelişini ertelemiştir. Kimilerine göre de 20'nci yüzyılda Yahudilerin yaşadığı çoğu trajik olaylar da işlenen günahların bir sonucu olmuştur. Yahudi geleneğinde, 613 kuralın 248'inin insan vücudundaki çeşitli organlara ve 365'inin de yılın günlerine karşılık geldiği, bu nedenle kişisel ve toplumsal bağlamdaki önemli durumlarla ilgili olduğu düşünülmektedir. Kabalistik düşüncede, 613 kural insanın ruhsal yapısına bağlıdır ve uygulanmalarındaki eksiklik veya yanlışlık neticesinde ruh, cezalandırılmak ve arınmak için başka bedenlere göç etmek zorunda kalmaktadır¹⁰⁵.

Çileci anlayışa dayalı dini gayretkeşlik, Hasidizm'in sosyal değerlere vurgu yapan yaklaşımı ile yumuşatılmıştır. Başlangıcından itibaren Hasidiler, dini ve sosyal faaliyetlerinde gereklilik olarak "Torah, ibadet ve sevecenlik" konularına hassasiyet göstermişlerdir. İlk ikisi, Yahudi toplumunda kurumsal yapı, düzen ve gelenek oluşumunu sağlamıştır. Günün ve yılın belirli bir takvime göre yaşanması alışkanlığı gelişmiştir. Bununla birlikte bir güne tadını veren, onu güzelleştiren unsur sevecenlik olmuştur. Dünyada acı ve haksızlık ortaya çıktığında, dindar insanların dini vecibelerini yerine getirmesinin, bu acıların azaltılmasına yardım edeceğine inanılmaktadır¹⁰⁶.

¹⁰³ Blech, s. 352.

¹⁰⁴ Mintz, s. 1-2

¹⁰⁵ Mintz, s. 2, 613 mitzvot'un tasnifine ilişkin bilgi için bkz. **The Commandments of Maimonides**, I/viii.

¹⁰⁶ Mintz, s.2

Hasidiler, genel olarak sülale esasına göre gruplara ayrılmıştır. Büyüklükleri 100 ile 5000 arasında değişen ailelerden oluşan gruplar, inanç ve sadakat duyulan özel bir rebbeye bağlı olmuştur. Bağlılık, babadan oğula geçen bir aile geleneği haline gelmiştir. Bir rebbeye bağlılık, rebbenin okuluna devam etmeyle de şekillenebilmiştir. Bu bağlılık hayat boyu süren, değişmeyen ve pek sorgulanmayan bir süreçtir¹⁰⁷. Her bir rebbenin, kutsallığını, yasaya ve duaya bağlılığını, geçmişteki büyük rebbelere akrabalığını gösteren bir takım özelliklere sahip olduklarına inanılmıştır. Avrupa’da, her rebbe kendine ait bir külliye sahipti. Külliye, genellikle bir sinagog, mikve, yeşiva ve rebbenin ikametgahını içine alan bir bölgeden ibaret olurdu. Şimdi ise, her rebbenin ruhsal ve çağdaş konulara ilişkin bakış açıları, külliyelerinin fikri açıdan şekillenmesinde etkili olmakta, belli bir gelenek ve davranış biçimi, kıyafet tarzı oluşmasına yardım etmektedir¹⁰⁸.

Bir rebbenin takipçileri, geleneksel olarak yılda en az bir kez onu ziyaret ederek, kutsamasını almaktadır. Kutsanma ziyaretlerinin dışında, bazı sorunlar, konular hakkında rebbeden yardım almak amacıyla da ziyaretler yapılmaktadır. Ziyaretçiler, ihtiyaçlarını anlatan dilekçelerini (kvitlekh) yazarak rebbeye bırakırlar. Rebbeler de dilekçelerdeki konulara ilişkin tavsiye, derman vb. içeren cevaplar yazarlar¹⁰⁹.

Hasidik toplumda rebbe ile rabbi arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Rebbeler külliye şeklinde oluşturdukları sosyal yapıyı yönetir. Sosyal ve dini otoriteleri rabbilere oranla daha yüksektir. Rebbeler babadan kalan doğal bir hak olarak külliye sahibi olur; buna karşın rabbiler, toplum tarafından bir ücret ve sözleşme karşılığı göreve getirilirler. Rebbeler yerlerini miras yoluyla elde ederken, rabbiler, yeşivada veya bir alim yanında edindikleri Rabbani bilgileri oranında göreve atanırlar¹¹⁰.

Rabbi, bir rebbe değildir. Kendi zihninde ve diğer Hasidilerin gözünde rabbi, rebbenin sıra dışı güçlerine ve biricik içgörüsüne sahip değildir. Rabbiler dilekçe kabul etmezler, temel ilgi alanları, Yasa’nın belirlediği çerçeveyi belirtmektir. Diğer bir ifade ile Yasa’ya göre neyin yasak neyin uygun olduğunu açıklar. Bir rabbi aynı

¹⁰⁷ Mintz, s.3

¹⁰⁸ Mintz, s.3

¹⁰⁹ Mintz, s.3

¹¹⁰ Mintz, s.4

zamanda bir dayan¹¹¹ gibi işlev görür. Evlenme, boşanma ve ölüm törenlerinde görev alır. Hasidi toplumunun Yasa ile ilgili ihtiyaçlarına cevap verir. Rabbi, toplumun diğer fertlerinden daha fazla Yasa çalışıp öğrenen kişidir. İnsanlara Yasa çerçevesinde yol gösterir¹¹².

Rebbe ise ruhun fonksiyonları ile ilgilenir. Dua sırasında, Talmud çalışırken veya mitzvaları yerine getirirken Tanrıya nasıl hizmet edilebileceğini öğretir. Bilgelik ve dua ile ruhlara rehberlik eder¹¹³.

Tüm Ortodoks Yahudiler gibi Hasidiler de, dünyanın işleyişi ile bir biyolog, fizikçi, kimyacı veya bir sosyal bilimci gibi ilgilenir. Ama onlara göre bu işleyiş ve işleyişteki sorunların giderilmesinde izlenecek yöntem “mistik” yöntemler olmalıdır. Dünyanın yaratılışı, hastalıkların sebepleri, yayılan olaylar tanrısallıkla bağlantılı olarak düşünülmelidir. Bütün olayların Tanrı tarafından önceden belirlenip yaratıldığını düşünerek, iyi amellerin, Yasa’ya uymanın ve duanın insanın kaderini kontrol ettiğine de inanmak gerekmektedir. Olayların önceden belirlenmesi durumu ancak Sadik, yani rebbe tarafından değiştirilebilir. Mucizelere inanmak, Hasidizm’in başlangıcından günümüze kadar uzanan gelişiminde anahtar kavramlardan birisi olmaktadır. Rebbelerin mucizevi faaliyetler gerçekleştirmesinin, konsantrasyon, Tanrıyla bir olma ve coşku ile başarıldığına inanılmaktadır¹¹⁴.

2. Hasidizm ve Yahudi Mistisizmi Kabala

Hasidizm’in temel düşüncelerinin çoğu, ilk dönem Yahudi kaynaklarına, özellikle de Kabalistik literatüre dayanmaktadır. Ancak Hasidizm’in getirdiği yenilik, bazı değerlere yaptığı vurgu ile ilgilidir¹¹⁵.

2.1. Yahudi Mistisizmi Kabala

Kabala, Torah’ın herkes tarafından anlaşılan düz anlamından başka, bir de gizli anlamının bulunduğu, bu anlamın semboller ve alegorilerde gizlendiği ve bu gizlerin özel bir eğitimle öğrenileceği inancından doğan bir Yahudi geleneğidir. Tevrat’ın bu saklı anlamını kavrayıp yorumlamak demek olan Kabala, İbranice bir

¹¹¹ **Dayan:** Yahudi Dini Mahkemelerindeki (Beit Din) yargıçlara verilen isim. Besalel, I/137.

¹¹² Mintz, s.4

¹¹³ Mintz, s.4

¹¹⁴ Mintz, s.5

¹¹⁵ Rubinstein, s.31

kelime olup vahiy olarak almak, kabul etmek anlamlarına da gelmektedir. Aynı zamanda sözlü geleneği ifade etmek için de kullanılan bu terim, Tanrısal sözleri iletme, ulaştırmak ve mistik kişinin Tanrı katında kabulü olarak da açıklanmaktadır¹¹⁶.

Yahudi mistik yazınında, günümüze kadar ulaşan ve Kabala'nın hikmetini açıklayan üç kitaptan bahsedilmektedir: Sefer ha Yetzirah, Sefer ha Zohar ve Sefer ha Bahir. Bunların dışında Kabala adı altında yazılı bir metin bulunmamaktadır¹¹⁷. Bu kitapların içinde Yahudiliğin erken dönemine ait mistik yazıları içeren Hekalot¹¹⁸ isimli metinler de yer almaktadır¹¹⁹.

Yahudi geleneğinde, Musa'nın, Tanrıdan yazılı yasayı (Torah) aldığı, yazılı olmayan, ancak nesilden nesile aynı şekilde aktarılmak üzere sözlü yasayı da almış olduğuna inanılmaktadır. Torah'ın Tanrısal olduğunu ve içinde gizli bir anlamın saklı olduğunu savunan Yahudi mistisizmi, herkese açık olmayan bu saklı anlamı bildiğini iddia eden bir gelenek ortaya çıkarmıştır¹²⁰.

Kabala öğrenimi herkese açık değildir. Yahudi tarihi boyunca, tam bir Torah ve Talmud eğitimi almış, 40 yaşın üzerindeki evli erkeklere verilmiştir. Öğretileri ile baş edecek olgunluğa ulaşmamış kişilerin eline verilemeyecek kadar güçlü bir silah olduğu kabul edilmiştir¹²¹. Tanrı ile evrenin doğası hakkında gizli bir öğretinin varlığına değinen Kabalacılar, bu gizli öğretinin anlaşılmasında İbrani alfabesinin özel bir rolü olduğunu ileri sürmekte ve harfler arasında gizemli bir ilişki, kutsal bir

¹¹⁶ Arzu Cengil, **Kabballah Yahudi Gizemi**, Ayna Yayınları, İstanbul 2002, s. 12

¹¹⁷ **Sefer ha Yetzirah**: Yaratılış Kitabı. III. veya IV. Yüzyıldan gelen ve evrenin yaratılışı ve kozmoloji (evrenbilim) ile ilgili mistik eserin adıdır. Bkz. Besalel, III/786. **Sefer ha Bahir**: Işığın Kitabı. 12. yüzyılda yayımlanmıştır. Ortaçağ mistisizminin ilk kitabı olarak kabul edilmektedir. Bkz. Besalel, I/91, **Sefer ha Zohar**: Nurun / Muhteşem Işığın Kitabı. II. Yüzyıldan kaldığı tahmin edilmektedir. Torah'ın ilk beş kitabının mistik yorumunu içermektedir. İbrani harflerinin sayısal değerleriyle Mesih'in geleceği tarihin hesaplanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır. 13. yüzyıldan itibaren Yahudi mistisizminin, özellikle de Luryanik Kabala'nın temel kitabı olarak kabul edilmektedir. Bkz. Besalel, III/805-807, Zohar'ın içeriği ile ilgili geniş bilgi için bkz. Scholem, s. 156-163.

¹¹⁸ **Hekalot**: Göksel Yerler, saraylar. III. ve VII. Yüzyıllar arasında geçen Talmudik ve ilk Geonik (6-13. yüzyılları kapsayan dönemde yaşamış Büyük Bilginlere ait yazın) dönemlerden kalan ve Yahudi mistisizminin ilk safhalarındaki gelişmeleri anlatan 20 kısa metine verilen isimdir. Bunların tümüne Hekalot (Saraylar) ve Merkava (Araba) edebiyatı denmektedir. Bkz. Besalel, II/396. Hezekiel 1. Bapta anlatılan Peygamber Ezeki'el'in vizyonuna ilişkin mistik yoruma dayanan ve Yahudi mistisizminin ilk ve en uzun evresini oluşturan **Merkava Mistisizmi** hakkında detaylı bilgi için bkz. Scholem, s. 40-79.

¹¹⁹ Besalel, III/786-806.

¹²⁰ Cengil, s. 12-14

¹²¹ Michael Levin, **Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi**, Çeviren: Esterya Seval Vali, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2006, s. 144.

anlam ve mistik bir açıklama bulunduğuna inanmaktadırlar¹²². Torah'ın Tanrısallığına olan inançla, bu metni çalışan birine yaratılışın sırlarının açılacağına duyulan inanç, Kabalacı geleneğin kökünü oluşturmaktadır. Bir Kabalacı'nın amacı, Tanrı ile birleşmek ve yaşamın çelişkili sorularının yanıtına ulaşmaktır¹²³. Yahudi mistisizmi, dünyanın niçin ve nasıl yaratıldığı, yaratıcı ile yatılan arasında nasıl bir ilişki olduğu, ölüm sonrasındaki yaşantı ve Mesih'in görevi ve işlevi gibi konuların açıklanması ile ilgilenmektedir¹²⁴.

Kabalacılık, kainatın yaratılışı ve sona erişi, Mesih, sürgün, kutsal toprak, seçilmişlik inancı, Torah ve Tanrı ile ilişkiler konularındaki öğretileri ile II. Mabed'in yakılışından sonraki sürgün hayatının acılarının hafifletilmesinde, çekilen acıların sebeplerinin açıklanabilmesinde, Yahudi kimliğinin ve kültürünün ayakta kalabilmesinde önemli bir işlev görmüştür. Özellikle 16. yüzyılda Safedli Isaac Luria tarafından geliştirilen Luryanik Kabala, Yahudi düşmanlığının giderek şiddetlendiği bir ortamda Yahudilerin kurtuluşa yönelik beklentilerini derinden etkilemiş ve Hasidizm dahil pek çok mistik hareketin ortaya çıkması için uygun zemin hazırlamıştır.

2.2. Luryanik Kabala ve Hasidizm

Luryanik Kabala, Isaac Luria'nın (1534-1572) öğretilerine dayanmaktadır. "Arslan" (ha-Ari) lâkabıyla da anılan ve 1534'te Osmanlı topraklarındaki Kudüs'te dünyaya gelen Isaac Luria'nın adıyla anılan Luryanik Kabala, onun öğrencisi Hayim Vital tarafından Hayat Ağacı (Etz Hayim) adıyla kitap haline getirilmiştir¹²⁵.

1490 yılında Yahudilerin İspanya'dan sürülmesiyle doruğa çıkan Mesih'i kurtuluş beklentisi, Yahudiler arasında Kabalacı akımların güçlenmesine yol açmıştır. Kabala bir taraftan demokratikleşirken, bir taraftan da Siyon ve Mesih konularına odaklanarak kurtuluş ümidini beslemiştir¹²⁶. Isaac Luria, Zohar'a dayanan öğretilerinde, Kabala'nın başlıca amacının ruhların Mesih'in gelişine hazırlanması ve

¹²² Abraham Galante, **Sabetay Sevi ve Sabetaycılarının Gelenekleri**, Çeviren: Erdoğan Ağca, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul 2000, s. 17.

¹²³ Cengil, s. 12-14

¹²⁴ Levin, s. 6.

¹²⁵ Levin, s. 149.

¹²⁶ Johnson, s. 260.

kurtuluş çağının gelişinin hızlandırılması olduğunu savunmuştur¹²⁷. Luria'nın geliştirdiği yaratılış teorisine göre, Tanrısal ışığın zuhur ederek kainatın oluşmaya başladığı süreçte yaşanan bir felaketle Tanrısal ışığı barındıran kaplar kırılmış ve kutsal kıvılcıklar dünyanın her yerine yayılmıştır. Yahudilerin sürgün yaşantısının sembolü olan bu kutsal kıvılcıkların dünyadaki dağılımı, Yahudilerin dünyadaki görevlerini açıklamak için kullanılmıştır. Yahudiler kainatın onarılmasında görevlendirilmiştir. Yahudiler, Torah'a uyarak, dünyaya dağılmış olan kutsal kıvılcıkların yeniden ilahi kaynağına dönmesini sağlamalıdır. Tikkun (Onarım) süreci olarak isimlendirilen bu görevi yerine getirmekle ışığın sürgünü sona erecek, Mesih gelecek ve İsrail'in kurtuluşu gerçekleşecektir¹²⁸.

Sıradan Yahudiler için bu teorinin çekiciliği, belli bir ölçüde de olsa kaderlerinin kendi ellerinde olduğuna inanmalarını sağlamasıdır. Luryanik Kabala'nın gelişmesiyle, Antik çağlardan bu yana Yahudi olmayanların düşmanlığına karşı pasif bir şekilde boyun eğen Yahudiler, giderek kötüleşen durumlarını ve felaketleri sona erdirmek için harekete geçme motivasyonu kazanmışlardır. Artık Yahudiler Torah'a uygun yaşayarak, dua ve ibadet ederek kainatın onarımı ve Mesih kurtuluş sürecine katılabileceklerdi¹²⁹. Ancak, Yahudilerde uyanan bu coşku, Yahudi toplumlarda mistik akımların ve sahte Mesihlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. XVII. yüzyılın sonlarında, Polonya, Litvanya ve Ukraynalı Yahudiler arasında, bir tarafta mistisizmle dindarlığın, diğer taraftan batıl inançların iç içe geçtiği bir Yahudi dini hayatı ortaya çıkmıştır¹³⁰. Luryanik Kabala'nın yayıldığı bir ortamdan yararlanarak sahte Mesih iddiaları ile ortaya çıkan Sabetaycılık ve ardından Frankizm, Yahudiler arasında hayalkırıklıkları ve huzursuzluklara yol açmışlardır.

¹²⁷ Galante, s. 24.

¹²⁸ Johnson, s. 261-262. Luria'nın yaratılış ve kurtuluş teorileri, Tzimtzum, Sefirot, Klipot ve Tikkun terimleriyle formüle edilmiştir. Tanrının dünyayı nasıl yarattığına ilişkin düşünceleri sonucunda **Tzimtzum** (Büzülme, geri çekilme) teorisini geliştirmiştir. Buna göre Tanrı, dünyanın varolabileceği bir boşluk yaratmak için kendi içinde bir büzülme veya geri çekilme hareketi yapmış ve oluşan boşlukta dünyayı yaratmıştır. Yaratma sürecinde yaşanan bir felaket ile Tanrısal tecellilerin gerçekleştiği sefiraları koruyan klipot kırılarak dünyaya yayılmıştır. **Sefira**: Kabalistik Hayat Ağacındaki on Tanrısal halin, tecellinin zuhur ettiği alemlerin her birine verilen isimdir. İbranicede sayı anlamına gelmektedir. Çoğulu Sefirottur. **Klipot**: Tanrının evreni yaratan 10 sıfatının zuhur ettiği alemlerin birbiriyle karışmasını engelleyen ışıktan kabuklar. **Tikkun**: (Onarım) Dünyaya yayılan kutsal ışığın yeniden kaynağına döndürülmesi, felaketin sona erdirilmesi süreci. Bkz. Cengil, s.204, Besalel, III/579, Levin, s.149.

¹²⁹ Johnson, s. 262.

¹³⁰ Johnson, s. 263.

Luryanik Kabala'nın ayırt edici özelliği Mesihçi unsurun önemli bir yere / role sahip olmasıdır. Luryanizm'in kitleleri cezpt etmesinin başka bir sebebi de "Tikkun (onarım) sürecindeki mükemmeliyet ile var oluşun kusurluluğu arasındaki zıtlığı vurgulamak suretiyle kurtuluş arzusunun ifade edilmesi"ne fırsat vermesidir¹³¹.

Luryanik Kabala'nın ortaya koyduğu yaratılış ve kurtuluş teorilerinin, Hasidizm tarafından benimsendiği görülmektedir¹³². Hasidizm'in mistik ideolojisi, Kabalistik mirastan doğmuştur. Ancak, Kabalistik düşünce ve terminoloji, halkın anlayabileceği ve uygulayabileceği bir biçime dönüştürülmüştür. Hasidizm'in dini düşünceye kattığı orijinal yenilik, kişisel değerlerin ve var oluşun tanımlanması ile ilgilidir. Hasidizm'le birlikte genel düşünceler, artık kişisel ahlak değerleri haline gelmiştir¹³³. Hasidizm, Kabalist düşünceyi halk kitlelerine ulaştırarak Luryanik Kabala'nın seçkinci anlayışını aşmıştır. Bundan dolayı hareket, "kitleler için mistisizm" olarak da tanımlanmıştır. Hasidizm, katı entellektüelcilığe karşı, halk kitlesine dua yoluyla sevinç sağlamış, aynı zamanda Sadik'in liderliğinde Tanrıyı arayan kişiye ulvi-manevi doruklara çıkma imkanı vermiştir¹³⁴. Hasidizm, benimsediği basit dua metotlarıyla kitlelere ulaşabilmiştir¹³⁵.

Hasidizm, Luryanik Kabala'nın kurtuluş ve Mesih düşüncesini benimsemekle birlikte, bunları her yönüyle dini yaşantının ve düşüncenin merkezine yerleştirmemiştir. Nihai kurtuluş düşüncesine odaklanmak, Luryanik Kabala'daki Tikkun teorisi için zorunluydu. Öte yandan, "kutsal kıvılcımın yükseltilmesi"ne dayalı Tikkun teorisini geliştiren Luryanik doktrin, böylece kendi doğasındaki Mesihçi anlamını, kurtuluş anlayışının iki boyutu arasındaki farklılığın vurgulanmasıyla kaybetmiş oldu. Kurtuluş anlayışının iki boyutundan birisi, Tikkun sürecindeki kutsal kıvılcımların kutarılması ile aynı anlama gelen kişisel kefarete ya da daha ziyade ruhun kurtuluşu idi. Diğerisi ise, doğrudan Mesih'in sağlayabileceği kurtuluştur ki bu, sadece kişisel anlamda değil tüm İsrailoğullarının kurtuluşu ile ilgili bir fenomendir. Kutsal kıvılcımın yükseltilmesi misyonu, Hasidizm'in ilk teorisini

¹³¹ Scholem, s.327

¹³² Cengil, s. 17-18.

¹³³ Scholem, s.343-344

¹³⁴ Besalel, I/201, Scholem, s. 328.

¹³⁵ Perle Epstein, **Kabala Musevi Mistiklerin Yolu**, Dharma Yayınları, Çeviren: Nusret Karayazgan-Şiyma Barkın, İstanbul 2000, s. 130.

olan Polonyalı Rabbi Jacob Joseph tarafından, Mesihçi kurtuluşun aksine, kişisel çabayla ulaşılabilecek kurtuluşun gerçekleştirilmesi amacıyla benimsenmiştir¹³⁶.

Hasidizm'in Luryanik Kabala'da ortaya koyduğu yenilik, teorik ya da söylem üzerine değil, daha ziyade kutsalın tecrübesi ile ilgilidir¹³⁷. Hasidizm'in dine katkısı, Tanrıyla ve Tanrıda yaşanan mistik hayata dair Kabalistik düşünceleri ve terminolojiyi popüler hale getirmesi, halka açmasıdır. Kabala'nın popülerleştirilmesi girişimleri de esasen Hasidizm'den önce başlamıştır. Ancak girişimin başarıya ulaşması Hasidizm'le gerçekleşmiştir. Hasidizm'de bütünüyle yeni olan bir şey yoktur. Her şey, bir şekilde yeniden yorumlanarak dönüştürülmüş, önemli düşünceler önceye nazaran daha güçlü biçimde ifade edilmiş, diğerleri ise geri plana itilmiştir¹³⁸.

Habad'ın kurucusu Rabbi Shneur Zalman, Isaac Luria ile Dov Baer'in düşüncelerinin bir sentezini yapmıştır. Zalman'ın yaptığı en önemli şey, psikolojiyi öne çıkarmasıdır. En kısa ifade ile Habad Hasidizmi'nin ayırt edici özelliği, kutsal alemin sırlarını, mistik psikoloji kisvesi içerisinde sunmasıdır. Kişi kendi içindeki derinliklere indikçe, dünyanın tüm boyutlarında gezinebilir, alemler arasındaki duvarları kaldırabilir, doğal varoluşun sınırlarından geçebilir ve Tanrıdan başka hiçbir varlığın olmadığını keşfedebilir. Teosofik dünyanın sınırsız katmanlarıyla, aktif veya potansiyel olsun, her ruh iletişim halindedir, ancak bunu, yani Kabala'yı hissetme ve algılamının her düzeyi, birer psikolojik analiz ve kendini bilme aracı, muazzam olanın tamlığına/doğruluğuna erme aracı haline gelmektedir¹³⁹.

Habad ile birlikte Hasidik harekette Kabalizm, artık teosofik bir biçimde görünmüyor, en azından teosofi bütün karmaşık teorileri ile birlikte dini hayatın merkezine yerleşmiş bir bakış açısı olmaktan çıkıyordu. Gerçekten önemli hale gelen şey, kişisel yaşamın mistisizmle buluşturulmasıdır. Hasidizm, en nihayetinde mistisizmin uygulanmasıdır. Hemen hemen bütün Kabalistik düşünce, artık kişisel yaşama özgü değerlerle ilişki içindedir. Kişinin Tanrı ile ilişkisine dair kavram ve düşünceler üzerinde özel vurgu söz konusudur. Bütün bunlar, Kabalacıların Devekut

¹³⁶ Scholem, s.330

¹³⁷ Scholem, s.338

¹³⁸ Scholem, s.339-340

¹³⁹ Scholem, s.340-341

dedikleri kavram etrafında dönmektedir. Martin Buber'in de dediği gibi "Kabalizm, halkın ruhsal bir özelliği haline dönüşmüştür"¹⁴⁰.

2.3. Mesih İnancı ve Hasidizm

Ortodoks Yahudilikte, her nesil, doğrudan Davud soyundan olan ve zalimleri yenecek, Mabet'i yeniden inşa edecek, Kudüs'te saltanatı kuracak bir mesih'in gelişini ve Mesih döneminin başlangıcına işaret ettiğine inanılan Gog-Magog Savaşı'nı¹⁴¹ sabırsızlıkla beklemiş ve beklemektedir. Bu inançlar, Ortodoks Yahudiliğin temel taşları arasındadır. Holokost dahi, Hasidilerin bu inançlara bağlılıklarını kıramamıştır¹⁴².

Ortodokslar arasındaki anlayış farklılıkları, mesih'in gelişinin ne şekilde hızlandırılabilirliği konusunda ortaya çıkmaktadır. Bir görüşe göre, toplumdaki her birey Mesihçi kurallara uyarsa Mesih görünecektir. Bir başkasına göre Mesih, ancak gerçekten toplumsal çöküntü gerçekleştiğinde gelecektir. Tarih boyunca her iki görüş yan yana varlığını sürdürmüştür. Toplumsal şartlara bağlı olarak bu iki görüşten birisi diğerine oranla daha yaygınlık kazanmıştır. Hasidi topluluklarında, Mesih'in gelişi ve sürgün hayatının sona ermesinin, samimi ve coşkulu bir dindarlıkla mümkün olacağına inanılmıştır. Hasidizm'in ortaya çıktığı dönemlerde, Mesih inancının dini hayatın merkezindeki konumu bir ölçüde geri plana itilmiş olsa da günümüze kadar bir iman esası olarak her zaman varlığını korumuştur. Besht'in kendisinin Mesih olduğuna inanan Hasidiler olmuştur. Daha sonraki dönemlerde de Sadıklara Mesihlik atfeden gruplar görülmektedir. Örneğin, erken dönem Sadiklerden Bratslavlı Rabbi Nahman'ın, Rebbe Rishiner'in mesih'in ruhuna sahip oldukları iddia edilmiştir¹⁴³.

Mesih inancı çerçevesinde, Avrupa'daki savaşlar bazen, dünyanın sonunu getirecek ve Mesih döneminin başlatacak Gog-Magog Savaşı olarak

¹⁴⁰ Scholem, s.341-342

¹⁴¹ **Gog-Magog:** Torah'ın Hezekiel Kitabında (38-39. Bablarda) bahsi geçen Kral (Gog) ve onun tarafından yönetilen ülke (Magog). Gog'un kötü güçleri bir araya getirerek İsrailoğullarının tekrar ülkelerinde yerleşmelerini izleyen safhada bir istila düzenleyeceğine inanılmaktaydı. Fakat Gog'un yenilmesi ve İsrailoğulları'nın diğer uluslarca tanınması üzerine, Tanrı'nın İsrailoğulları'nı terk etmediği, fakat suçları için onları cezalandırdığı anlaşılmış olacaktı. Hezekiel'deki bu anlatıma istinaden Yahudiler arasında büyük güçler arasındaki savaşların, Mesih'in gelişi için bir işaret olarak kabul edilmiştir. Bkz. Besalel, I/190-191.

¹⁴² Mintz, s.348.

¹⁴³ Mintz, s.349.

değerlendirilmiştir. 19. yüzyıl başlarında Avrupa'yı sarsan Napolyon, birçok dindar Yahudi tarafından nihai savaşın lideri olarak görülmüştür. 20. yüzyıldaki Hitler'in ölüm kampları eski düzenin sonunu getirecek ve Mesih'in gelişini haber veren bir başka işaret şeklinde yorumlanmış, ancak ölüm dalgaları gelip geçtikçe, kurtuluş ümitlerinin de suya düştüğü gözlenmiştir¹⁴⁴.

Hasidilerde Mesih inancıyla meşgul olmak yerine, kişisel kurtuluş düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu anlayış, Hasidizm'in Yahudi mistisizmindeki erken eğilimlere karşı olduğunu gösteren ve ona orijinallik veren bir yaklaşımdır. Buna göre, kişisel kurtuluş dünyanın kurtuluşu düşüncesinden daha önemli olmalıydı. Hasidizm'in kurucusu Besht, Kabalacı terminolojiyi kullanmakla beraber, "Günlerin Sonu"nun gelmesini hızlandırmak için herhangi bir gizemli faaliyet yapılmasını yasaklamıştı. Besht'in bu konudaki düşüncelerini göstermesi bakımından, 1751'de kardeşi Abraham Gershon'a yazdığı mektup önemlidir¹⁴⁵. Besht mektubunda, Roş Haşana'da gördüğü Cennete dair vizyonu anlatmaktadır. Burada, günahkarların affedilmelerine yardım etmesi için kendisine yalvardıklarını anlatır. Besht, Süleyman Krallığının bölüneceğini öngören ve bu öngörüsü gerçekleşen öğretmeni Şiloh Ahiya ile birlikte cennete girdiğini ve Mesih'in bulunduğu yere vardığını söyler. Mesih, Mişna¹⁴⁶ bilgeleri ve diğer kutlu insanlarla otururken, Besht onunla konuşmaya başlar. Aralarındaki diyalogda ona ne zaman geleceğini sorar. Mesih, dindar kişilerin öğretilerinin bilindiği ve tüm dünyaya yayıldığı ve huşunun fışkırdığı zaman geleceğini söyler ve mistik duaların kitle halinde okunmasının ve diğer dini faaliyetlerin Mesih'i getireceğini açıklar¹⁴⁷. Besht bu cevaptan, şaşkınlık ve derin bir üzüntüyle Mesih'in gelişine henüz çok zaman olduğunu anladığını ifade etmiştir. Besht, Mesihçi inanca ilişkin derin istek ve düşüncelerini ifade etmiş olmasına rağmen, kısa bir dönem önce büyük yıkımlara neden olan Sabetay Sevi'nin mistik Mesihçi anlayışın yol açtığı hayal kırıklığını göz ardı etmemiştir¹⁴⁸.

¹⁴⁴ Mintz, s.350.

¹⁴⁵ Rubinstein, s.8, Menachem Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s. 331.

¹⁴⁶ **Mişna**: Tevrat'ın ilk klasik tefsiridir. M.S.II.asırda Rabbi Yehuda Ha-Nasi tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Baki Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, İstanbul 2002, s.22.

¹⁴⁷ Gartner, s.79.

¹⁴⁸ Rubinstein, s. 9

Besht'in takipçileri tarafından da sürdürülen bu yaklaşım, Habad Hasidileri'nin Mesihçi kurtuluş inancına getirilen "kurtuluşun iki yönü olduğu" yönündeki yorumla, bütünüyle Mesih'e odaklanmak ve pasif bir şekilde Mesih'i beklemek yerine, kişisel faaliyetlerle aktif bir bekleyiş sürecini başlatmıştır.

3. Hasidizm'in Temel Öğretileri

Hasidizm, kurucusu Besht'in kişiliği ile özdeşleştirilmiş bir harekettir. Besht, bir devrimciden ziyade tükenmeye yüz tutmuş Yahudiliği diriltmeye çalışan bir aktivisttir. Orijinal Yahudiliği hiçbir zaman reddetmeyen Hasidizm, geleneksel Yahudiliğe getirdiği yeni yaklaşımla Doğu Avrupa Yahudileri üzerinde çok büyük bir etki bırakmıştır¹⁴⁹. Podolya'nın Okop bölgesinde doğan ve basit bir köylü olan Besht, bir taraftan Yahudi halkının cazibe merkezi haline gelirken, diğer taraftan da Talmud bilgisinin yetersizliği nedeniyle geleneksel Rabbiler tarafından eleştirilmiş ve uzunca bir süre kabul görmemiştir¹⁵⁰.

18'nci yüzyılın başlarında Polonya Yahudileri; siyasi, dini ve ekonomik baskılar, pogromlar ve Yahudi kısımlarına karşı yaşam mücadelesi verirken Besht'in yaydığı öğretiler, Yahudilerin yeniden yaşama sevincini kazanmalarını sağlamıştır. Çileci ve kendine eziyet etme anlayışına karşı çıkan Besht, Tanrıya hizmette bütün acıların ve zevklerin kutsanması yerine duayı tavsiye etmiştir. Hayattan elini eteğini çekmek yerine hayatın bütün deneyimlerine aktif olarak katılmayı, hayatı memnuniyetle kabul etmeyi, coşkuyu ve azmi yaşam biçimi olarak yerleştirmeye çalışmıştır¹⁵¹.

Besht'in 25 yılı aşkın bir süreyi kapsayan faaliyetlerine karşın, ondan geriye kalan yazılı eser sadece birkaç mektuptan ibarettir. Besht, öğretilerini yazılı hale getirmemiş, ancak bağlılarına, takipçilerine sözlü olarak aktarmıştır. Besht, iki mektubunda, oruç ve kendini cezalandırmayı, insanı Tanrıdan uzaklaştıran Şeytan işi olarak şiddetle eleştirmiş; müridi ve mektubunun mirasçısı olan Polonyalı Jacop Joseph'i aşırı çileciliğe karşı uyarmıştır¹⁵².

¹⁴⁹ Rabinowicz, **A Guide to Hasidism**; s. 115.

¹⁵⁰ Newman, s.XIII

¹⁵¹ Newman, s.XIII

¹⁵² Newman, s.XIII

Hasidizm'in öğretisinde Besht ve müridlerinin söylemlerinden ortaya çıkan iki temel kavram vardır: Tanrının her yerde oluşunu ifade eden Panteizm ve Tanrı ile insan arasındaki birliktelik düşüncesi. Besht'e göre insan, Tanrının her yerde ve her zaman kendisiyle birlikte olduğunu asla unutmamalıdır. Kişi maddeye bakarken gerçekte Tanrıyı seyretmektedir. Bu bilinçteki kişi, her an ve her yerde Tanrıya hizmet ettiğini bilecektir¹⁵³. Sabetay Sevi hareketinin yol açtığı olumsuzluklar, Besht'i Mesih inancıyla birleştirilen mistisizmin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine inandırmıştır. Besht, Luryanik Kabala'nın dünyanın kurtuluşuna dair büyük planlarını bir kenara bırakarak, bireysel kurtuluşu vurgulamıştır. Ona göre bir Hasid, ailesi, eşi, evi gibi kendi bireysel hayatının her bir parçasına sıkışmış olan ilahi kıvılcımları yeniden yükselterek kurtuluş planında kendi üzerine düşeni yapmış olacaktır. Besht müridlerine, ilahi kıvılcımların dünyaya düşmüş olmasını bir felaket olarak görmek yerine, iyimser bakış açısını öğretmeye çalışmıştır. İlahi kıvılcımların dünyanın her yerinde var olması demek aynı zamanda Tanrının da her yerde olması anlamına gelmekteydi¹⁵⁴.

İkinci kavram, Kabala sisteminden adapte edilmiş olup, Tanrısal alemle insanlık alemi arasındaki kopmayan ilişki üzerine kurulmuştur. Tanrının insan davranışları üzerindeki etkisinin yanı sıra insanın da Tanrının istek ve arzuları üzerinde bir etkiye sahip olduğu inancından hareketle, insanın her davranışı ve sözünün, üst mertebelerde bir titreşimle karşılık bulduğu ileri sürülmüştür. Bu kavramdan, Hasidizm'in pratiğe ilişkin temel ilkesi olan, "hayatın kaynağı ile birlik ve hayatı etkilemek amacıyla Tanrıyla bir olmak" anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu birlik hali, Tanrıya dair tüm düşünceler üzerine konsantre olmak ve hayata ilişkin her konuda O'na danışmak suretiyle gerçekleştirilebilmektedir. Dürüst bir insan (yani bir hasid) Tanrı ile sıkı bir bağ içindedir ve Tanrı her an her yerde olduğu için Tanrıyı hissedebilir¹⁵⁵. Kurucusunun ölümünden sonraki ilk 50 yıl (1760-1810) Hasidizm, Tanrının içkinliği / her yerde olma hali (omnipresence) inancına dayanan coşku ile karakterize olmuştur¹⁵⁶.

¹⁵³ Rosenthal - Dubnow, s. 253.

¹⁵⁴ Karen Armstrong, **Tanrı'nın Tarihi İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı**, Çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu, Ayraç Yayınevi, Ankara 1998, s.418

¹⁵⁵ Rosenthal - Dubnow, s. 253.

¹⁵⁶ Scholem, s.336

Besht, kendisinin bizzat tecrübelerinden edindiği duygusal coşkunluğu ifade etmek konusunda Kabala kaynaklarından yararlanmıştır. Özellikle Luryanik Kabala'dan etkilenen Besht, Tanrının kendi içinde büzülmesi anlamındaki “Tsimtsum” öğretisini, sönmüş kıvılcımların yeniden ateşlenmesi misyonunu benimsemiş, en yüce dini değer olarak Tanrıya bağlanma anlamındaki Devekut'u geliştirmiştir¹⁵⁷.

3.1. Devekut Öğretisi

Hasidizm'e göre, Devekut'un mistik anlamı, kişinin emirleri yerine getirdiğinde veya Torah çalıştığında, beden ruhun oturabileceği bir taht haline gelmesidir. Böylece ruh, başının üzerindeki Şekinah'ın ışığının konacağı bir tahta dönüşür, ışık kişinin çevresinde dolanırken, kişi ışığın ortasında oturur ve titreşimden haz alır¹⁵⁸.

Devekut, Orta Çağ Kabala çalışmalarında “aklın belli aşamalardan geçerek Tanrıya bağlanması” anlamında kullanılmıştır. Kabalacılar, ancak seçilmiş bazı Yahudilerin Devekut'a ulaşabileceğini kabul etmişlerdir. Buna karşın Besht; sıradan bir Yahudinin de saf bir ruhsal coşkuyla Tanrıya yönelerek Devekut'a ulaşabileceğini ileri sürmüştür¹⁵⁹. Besht “Ruhun Tanrıya bağlanması inancı”nı açıkladıktan sonra takipçilerinden tüm günlük faaliyetlerinde bu anlayışın hakim olmasını istemiştir. Ona göre kişi, Tanrıya olan bağlılığını sadece dini ritüelleri gerçekleştirirken değil, sosyal, günlük iş hayatında da devam ettirmelidir; ancak o zaman Tanrı tarafından kutsanabileceğini bilmelidir. “Tanrıya bağlanma” halinin gerçekleştirilebilmesi çok kolaydır; bunun için kişinin dünyevi hayattan çekilmesine veya kendisini toplumdan soyutlamasına gerek yoktur. Çileciliğe karşı olan Besht, tüm insani faaliyetlerin Devekut bilinciyle icra edildiği sürece aslında her bir faaliyetin ibadet niteliğinde olduğunu savunmuştur¹⁶⁰.

3.2. Kavanah

Kavanah, Kabala terminolojisinde “bir noktada yoğunlaşmak, konsantre olmak” anlamına gelmektedir. Genel olarak Yahudilik içinde, Tanrıya dua ederken

¹⁵⁷ Scholem, s.335

¹⁵⁸ Scholem, s.335-336

¹⁵⁹ Besalel, I/139

¹⁶⁰ Rubinstein, s.19

gönülden yoğunlaşma ve manevi yönelme durumundaki ruh halini de açıklamaktadır. Bu durum, Tevrat'taki "Efendin Tanrıyı tüm kalbinle ve ruhunla ve tüm gücünle seveceksin" ¹⁶¹ cümlesine dayandırılmaktadır.

Kavanah, duanın olmazsa olmaz unsurudur. Kabala uygulamalarında, duadaki belirli kelimelere ve harflere odaklanmak suretiyle gizleri çözmek maksadıyla kullanılan Kavanah, Hasidiler için duanın bir gerekliliği olmanın ötesinde, duaya bir hazırlık olarak da kabul edilmektedir ¹⁶².

3.3. Dua: Tanrıyla Mistik Buluşma

Tanrıyla birlik olmanın özel bir yolu "dua"dır. Birlik halinin tamamlanabilmesi için, tam bir tutku ve coşku ile dua edilmeli, dua sırasında kişinin ruhu madde bedenini terk etmelidir. Besht'e göre dinin özü duygudur, akıl değildir. Teolojik öğreti ve Halaka bilgisi önemli olmakla birlikte ikincil konulardır ve ancak dini duygu durumunu yüceltmeleri halinde yararlıdırlar. Ahlak bilgisi kitapları okumak, rasgele Talmud ve Rabbani literatürü okumaktan daha iyidir. Ritüellerin uygulanması sırasında inananın duygu durumu, onun dışarıdan nasıl görüldüğünden daha önemlidir ve bu nedenle de şekilcilik ve gereksiz ayrıntılar zararlıdır ¹⁶³. Besht, özellikle heyecanlı anlarda mistik anlamda vecd ("aliyyat neshamah") haline ulaşmıştır. Besht'in temel öğretilerinden birisi, Tanrının, ancak coşku dolu bir kalple yapılan duayı kabul edeceği iddiasıdır. Bir Yahudi'nin, sadece dua sırasında değil her zaman coşku içinde yaşaması gerektiğini savunmaktadır ¹⁶⁴.

Hasidizm'de dua, kişi için en önemli dini aktivitedir. Habad ekolünün kurucusu olan Shneur Zalman, dua ile ilgili olarak Rabbani gelenekte belli şekilde ve günde üç defa yerine getirilen bir ibadet olmakla birlikte, duanın Torah'ın bütününde yer alan kurumsal bir mekanizma olduğunu vurgulamaktadır ¹⁶⁵.

Hasidizm'e göre, dua eden bir kişi, kendisini dış dünya ile çatışma halinde bulur. Dua, kişinin bu dış kaynaklı düşüncelerden arınabilmesi için yoğun bir konsantrasyon çabasını zorunlu kılmaktadır. Kişi bunu başarmakla, aynı zamanda

¹⁶¹ Tesniye 6:5

¹⁶² Besalel, II/318

¹⁶³ Rosenthal - Dubnow, s. 253.

¹⁶⁴ Rubinstein, s.17

¹⁶⁵ Rubinstein, s.36

insani düşüncelerin yok edilmesini ve ruhundaki görünmeyen kutsallığın açığa çıkışını başarmış olacaktır. Ruhundaki bu görünmeyen kutsallığı atıl durumdan aktif hale dönüştürmekle de Tanrı ile bütünleşme anlamındaki Devekut'a ulaşmış olacaktır¹⁶⁶. Hasidizm'de dua, kişiyi Devekut'a ulaştıran merdivenin birinci basamağıdır.

Hasidizm'e göre Tanrının insandan istediği; Luryanik Kabala'nın iddia ettiği gibi "çilecilik ve nefsin öldürülmesi" ya da Polonyalı Talmud bilginlerinin söylediği gibi Halakha çalışmalarına yoğunlaşmak değildir. Tanrı insandan, "kendisine bağlanmasını" diğer bir ifade ile Devekut'a ulaşmasını istemektedir. Besht'e göre Tanrıya hizmet, neşe ve coşku içinde gerçekleştirilmelidir. Kişi kendisini coşku içinde Tanrıya adadığı vakit, kişi ile Tanrı arasındaki varoluşsal ayrılık sona erecek ve kişi Tanrının evrenin her yerini kuşatan yüce varlığının bir parçası haline gelecektir. Ancak bunu her insanın kolayca başarması mümkün olmayacağından, kişiyi Tanrıya ulaştıracak araçlara ihtiyaç duyulacaktır. Bu araçlar, Tanrının birer göstergesi olan ve Yaratıcı ile Yaratılmış arasındaki bağlantıyı kuran Sadiklerdir. Hasidizm'in en genel ve temel öğretisi bu anlayışa dayanmaktadır¹⁶⁷. Bu anlayışla yayılan Hasidizm, Doğu Avrupa Yahudileri için, kendilerine yeni bir kurtuluş kapısı açan, kendisini değerli olduğuna inandıran, coşkulu dini deneyimlere imkan veren ve Tanrıya güven duygusu içinde varolma sevinci yaratan bir psikolojik etki yaratmıştır. Sadik ve bu yeni anlayış, ezilmiş Yahudi kitlelerini yeniden ayağa kaldırmıştır¹⁶⁸.

Genel olarak kabul edilmektedir ki Hasidizm'in merkezinde yer alan düşünce, Tanrıya adanma veya bağlanma anlamına gelen "Devekut"tur. Kabalistik yazında, Devekut, dua veya Kavanah sürecinde ruhun ulaştığı tepe noktasını temsil etmektedir. Hasidizm'e göre Devekut tepe noktası olmayıp, asıl başlangıç noktasıdır ve bir Hasidi, dua ve ibadet ile Devekut'a ulaştıktan sonra bu halini günlük yaşantısında da sürdürebilmelidir. Besht ile birlikte Hasidik liderlerin tümü, hayatın her alanının kutsal olduğunu ve inanan insanın her hareketinde kendisini Tanrıya adaması gerektiğini savundukları görülmektedir¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Rubinstein, s.36-37

¹⁶⁷ Patai, s.181-182.

¹⁶⁸ Patai, s.182.

¹⁶⁹ Rubinstein, s.32-33

Öte yandan Hasidizm, ruhsal hayat ile dünya hayatı arasında ayrım yapılmasını da reddetmektedir. Hasidik söylemde bu düşünce “Tanrıya bedensellikle hizmet etmek” (Avodah be-gashmiyyut) şeklinde ifade edilmektedir. İnsanın fiziksel boyutu, kişinin dini davranışlarda bulunabilmesine imkan sağlayan bir boyuttur. Kişi eylemde bulunmaksızın sadece düşünce boyutunda üst boyutlardaki alemlere odaklanmamalı, bunun yerine içinde bulunduğu bedeni kanalıyla kutsalın tezahürüne imkan sağlamalıdır¹⁷⁰.

Besht’in bedensellikle ibadet anlayışının uygulamaya yansımaları, abartılı bir biçimde kişinin doğasındaki şeytani ve meleki unsurlarla Tanrıya hizmet etmesi anlayışını ortaya çıkarmıştır. Kişinin, içinde barındırdığı şeytani güçleri meleki güce dönüştürmekle yükümlü olduğu savunulmaya başlanmıştır. “Avodah be-gashmiyyut” kavramı, anlamı ve sınırları konusundaki tartışmalara rağmen Hasidik düşüncedeki yerini korumaktadır¹⁷¹.

¹⁷⁰ Rubinstein, s.34

¹⁷¹ Rubinstein, s.35-36

İKİNCİ BÖLÜM

HASİDİZM'İN YAHUDİ VE ÖTEKİ ANLAYIŞI

1. Yahudi ve Öteki Anlayışının Ortaya Çıkışı

Yahudi geleneğinde “öteki” kavramı oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle Babil sürgünü sonrasında Filistin’de, Musa’nın dinini benimsemeyen insanlara karşı kendini tanımlama arayışına giren İsrailoğulları, ayrıcı özelliklerini oluşturma ve uluslaşma sürecine girmişlerdir. Bu süreç, aynı zamanda Yahudi literatüründeki “Yahudi ve öteki” anlayışının da şekillenmesi süreci olmuştur. Başlangıçta Kutsal Kitap anlatımına dayalı olarak ulusların kökeninin belirlenmesi¹⁷², daha sonra Yahudilerle onlar arasındaki farklılıkların belirlenmesi çabaları, sonuçta Yahudilerin Yahudi olmayanlarla ilişkilerindeki anahtar kavram olarak seçilmişlik inancını ortaya çıkarmıştır¹⁷³.

Yahudiliği, diğer bütün dinlerden ayıran temel özelliklerden birisi, kutsal toprak inancıdır. Yahudilik, Tanrının seçkin milleti için seçtiği ve ona vaat etmiş olduğu kutsal topraklarla kimikleştirilmiş bir dindir¹⁷⁴. Tanrı, Yahudilerin atası İbrahim’e, “Mısır Irmağı’ndan büyük Fırat Irmağı’na kadar uzanan bu toprakları – Ken, Keniz, Kadmon, Hitit, Periz, Refa, Amor, Kenan, Girgaş ve Yevus topraklarını-

¹⁷² İbrani literatüründe “öteki” kavramıyla belirtilen ”Yahudi olmayanların menşei problemi”, Tevrat’ın Tekvin kitabında Hz. Nuh’un üç oğluna bağlanarak ve Yetmiş Millet Tablosu ile çözülmek istenmiştir:

Yetmiş Millet Tablosu: Klasik Yahudi geleneği, Tekvin’in 10. babındaki soy kuşağı tablosunu esas alarak bütün ulusları Hz. Nuh’un üç oğlu Ham, Sam ve Yafes ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Sam’ın soyundan gelenler “Eber’in Çocukları” (yani İbraniler), Asurlular, Aramiler ve Araplardır. Elamlılar da Sam’dan türemiş olarak gösterilir. Öte yandan Talmud’da Tanrının bu halklara hitap edecek şekilde yetmiş dilde Tevrat’ı yorumladığı kabul edilmektedir. Buna dayanarak Yahudi Rabbiler insanlığı “yetmiş millete” ayırmaktadırlar. Bkz.Kürşat Demirci; **Yahudilik ve Dini Çoğulculuk**, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2000, s.24-25

¹⁷³ **Seçilmişlik Kavramı:** Yahudi literatüründe seçilmişlik kavramı genelde tanrı ile insan arasındaki ahdin bir uzantısı olarak yorumlanmıştır. Yehova’nın Hz. İbrahim’le yaptığı ahid, Tekvin 15/9-21 ve Tekvin 17 olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır. Bu ahdin sonucunda Tanrı, İbrahim ve soyuna Mısır’dan Fırat’a kadar uzanan toprakları vaat etmiştir. Tanrının ikinci müjdesi ise soyunun kutsanacağıdır. Ahdin simgesi ise sünnettir. Eski Ahit, seçilmişlik kavramını, kanın korunması ile ilişkilendirerek konuya ırk boyutunu da eklemiştir. Seçilmişlik anlayışının Tevrat sonrası gelişimi Eski Ahit’in Ezra ve Nehemya kitaplarında daha da önem kazanmaktadır. Seçilmiş olmak artık, ana vatanda yaşamak anlamına gelmektedir. Bkz. Demirci, s. 23 vd.

¹⁷⁴ Baki Adam, **“Kutsal Toprak Mesih ve Terör”**, Dini Araştırmalar Dergisi, Eylül-Aralık 2004, Cilt 7, Sayı 20, s. 63.

senin soyuna vereceğim” diyerek kutsal toprak vaadini açıklamıştır¹⁷⁵. Tevrat’taki bu anlatıma göre kutsal toprakların sınırları konusunda tam bir görüş birliği sağlayamayan Yahudi Rabbiler, bu toprakların Kenan ülkesini kapsadığından şüphe etmemektedirler. Tanrının vaadini açıkladığı dönemde, Kenan ülkesinde yaşayan dokuz kavim arasında, bugünkü Filistin toplumu yoktur. Filistinliler bölgeye daha sonra kavimler göçü sırasında gelip yerleşmiştir¹⁷⁶.

Tanrının vaadine karşılık Yahudilerin bu topraklara yerleşmesi Davud ve Süleyman peygamberler döneminde mümkün olmuştur. M.Ö. 931’de Süleyman’ın ölümünden sonra Yahudi devleti, kuzeyde İsrail Krallığı ve güneyde de Yahuda Krallığı olarak ikiye bölünmüştür. M.Ö. 722’de Asurlular tarafından önce İsrail Krallığı yıkılarak halkı Asur’a sürgün edilmiş; daha sonra da M.Ö. 587’de Babilliler tarafından Yahuda Krallığına son verilerek buradaki Yahudiler de Babil’e sürgün edilmiştir. Böylece Yahudiler, Tanrının kendilerine verdiği kutsal topraklardan çıkarılmış oldu. Yahudiler kutsal topraklardan uzaklaştırılma olaylarını, Yahudilerin Tanrı ile yaptıkları ahdi ihlal etmelerinin karşılığında Tanrı tarafından verilmiş geçici bir ceza olduğuna inanmışlardır. Eğer pişman olup yeniden ahde bağlanırlarsa kutsal topraklara dönebileceklerini düşünmüşlerdir. Sürgün yaşamını bu şekilde yorumlayan Yahudiler, bir takım acı tecrübeler yaşadktan sonra M.Ö. 537’de yeniden kutsal topraklara dönmüşlerdir¹⁷⁷.

Yahudi tarihinde II. Mabed Dönemi olarak bilinen ve M.S. 70’teki Roma istilasına kadar geçen süreyi kapsayan bu dönem, Yahudilerin uluslaşma sürecinin de başlangıcı olmuştur. Bu dönemde gelişmeye başlayan “etnik ayrışma” ve “monoteist içekapanma” eğilimleri¹⁷⁸ ile birlikte, Yahudilerin kendilerini diğer milletlerden ayırmak için kullandıkları terminoloji de oluşmaya başlamıştır. “Yahudi” kelimesi gibi Yahudi olmayan milletleri belirtmekte kullanılan “Goyim (Gentileler)” kelimesi de ilk defa II. Mabed Dönemi’nde ortaya çıkmıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi de Yahudilerin mutlaka kutsal yasaları uygulamaları gerektiği inancıyla kutsal kitap yorumlarının oluşturulmaya başlanmasıdır. Kutsal kitap yorumlarındaki farklı yaklaşımlar, Yahudiler arasında Ferisilik, Sadukilik gibi

¹⁷⁵ Yaratılış, 15:18

¹⁷⁶ Adam, “**Kutsal Toprak, Mesih ve Terör**”, s. 63.

¹⁷⁷ Adam, “**Kutsal Toprak, Mesih ve Terör**”, s. 64.

¹⁷⁸ Shahak, s.95

mezhepsel ayrılıklara yol açmıştır. Aynı zamanda Babil ve Filistin Talmudları olarak bilinen kutsal kitap yorumları da bu süreçte ortaya çıkmıştır¹⁷⁹.

M.S. 70 yılında Filistin, Roma İmparatorluğu'nun istilasına uğramış ve II. Mabet tamamen yıkılarak Yahudiler kutsal topraklardan birkez daha sürülmüştür. Yahudilik'teki "Mesih" düşüncesi de bu ikinci sürgün hayatında şekillenmeye başlamıştır. Yahudiliğe göre, Yahudi dini bütün kurum ve kuralları ile tam olarak ancak kutsal topraklarda ve Mabet'in varlığında yaşanabilirdi. Sürgün, Kutsal topraklardan uzakta, dini hayatın yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Sürgünde, kutsal topraklara ve Mabet'e bağlı kurum ve kurallar askıya alındı ve bunların yeniden yürürlüğe girmesi Davud soyundan kurtarıcı Mesih'in gelmesine bağlandı¹⁸⁰.

Sürgün hayatının gerektirdiği yeni düzenlemeler, Yahudilerin Kutsal Toprak'la ilişkilerini de kapsamıştır. Sürgün hayatı, Kutsal Toprak'ın önemini kaldırmamış, bir Yahudinin hiçbir neden yokken bu toprakları terk edemeyeceği hususu genel olarak Yahudi müfessirleri tarafından kabul edilmiştir. Maimonides yasalarına göre bir Yahudi, putperestlikten kurtulmak, evlenmek veya Torah öğrenmek gibi nedenlerle ve geri dönmek koşuluyla geçici olarak Kutsal Toprakları terk edebilir.¹⁸¹ Maimondes'e göre, kişi, büyük ölçüde kafirlerden oluşan küçük bir kasabada da olsa, kutsal topraklarda yaşamak zorundadır. Kutsal toprakları kalıcı olarak terk eden Yahudi, putperestliğe girmiş gibi değerlendirilir.¹⁸²

Yahudi din hukukçuları kutsal topraklarda yaşamının dini zorunluluk olduğunu açıklamakla birlikte, diasporadan toplu göç konusunda açık bir şey söylememişlerdir. Talmud'a göre Tanrı, sürgün dönemine ilişkin olarak Yahudilerden, Mesih gelmeden önce Filistin'e toplu olarak dönüş yapılamayacağı ve Mesih gelene kadar yabancı topraklardaki yönetimlere karşı isyan etmeyecekleri yönünde söz almıştır.¹⁸³ Bu konu Talmud bilginleri tarafından yüzyıllarca

¹⁷⁹ Israel Shahak-Norton Mezwinisky; **İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi**, Anka Yayınları, Çev. Ahmet Emin Dağ, İstanbul 2002, s. 26-28

¹⁸⁰ Adam, **"Kutsal Toprak, Mesih ve Terör"**, s.64.

¹⁸¹ Adam, **"Kutsal Toprak, Mesih ve Terör"**, s.64-65.

¹⁸² Maimonides, **Mishne Torah**, Kısaltarak İbranice'ye Çev. Philip Birnbaum, New York 1974, Kings 5: 9.

¹⁸³ Adam, **"Kutsal Toprak, Mesih ve Terör"**, s.65.

tartışılmıştır.¹⁸⁴ Yahudi hahamaların büyük kısmı, kutsal topraklara göç yasağını ve sürgün hayatını, Tanrının onları sürgüne göndermelerine yol açan günahları sebebiyle çekilmek zorunda olunan bir kefarete olarak dini yükümlülük şeklinde yorumlamışlardır. Buna rağmen 18. ve 19. yüzyıllarda Filistin topraklarına toplu Yahudi göçleri gerçekleştirilmiştir. Hasidi Satmar grubunun lideri Rabbi Moshe Teitelbaum, 1837’de Yahudi yerleşimcilerin çoğunlukta olduğu Safed’de meydana gelen depremi, Tanrının Filistin’e yapılan Yahudi göçlerinden duyduğu rahatsızlığın bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Sürgündeki Yahudilerin kutsal topraklara toplu göçüyle ilgili olarak istisna teşkil eden tek Yahudi düşünürü Nachmanides olmuştur¹⁸⁵. Nachmanides’e göre Yahudilerin kutsal topraklara sadece göç etmesi yeterli değildir. Bu toprakları tamamen fethetmek gerekmektedir.¹⁸⁶ Nachmanides’in bu fikirleri yüzyıllarca görmezden gelinirken, 1970’li yıllarda İsrail’de ortaya çıkan Milliyetçi Dini Parti ve Gush Emunim gibi aşırı grupların hareketlerine ilham kaynağı olmaya başlamıştır¹⁸⁷.

Yahudi ve öteki anlayışının gelişmesinde kullanılan kavramlardan birisi de “ahid” inancı olmuştur. Yahudilere göre Tanrı ile insan arasında iki tür ahid gerçekleşmiştir. Bunlardan birisi Yahudiler ile yapılan ahid, diğeri ise Tanrının Nuh soyu ile yaptığı ahittir¹⁸⁸. Yahudilikte, insanların dini anlamda “Yahudiler ve Nuhiler” olarak ikili bir tasnife tabi tutulması buradan kaynaklanmaktadır.

Yahudilerin “öteki” ile ilişkileri tarih boyunca konjonktüre bağlı olarak olumlu ve olumsuz unsurları bir arada barındırmıştır. Hellenistik dönemin (M.Ö.4-2) karakteristiklerinden birisi, Yahudi olmayanların (gentilelerin) Yahudiliğe kabulü ve Yahudi misyonerliğinin yaygınlaşmasıdır. Yarı dönme pozisyonunda olan insanlar,

¹⁸⁴ J.C. Attias - E. Benbessa, **Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail**, İletişim Yayınları, Çeviren Nihal Önal, İstanbul 2002, s.134.

¹⁸⁵ Attias-Benbessa, s.134.

¹⁸⁶ Adam, **“Kutsal Toprak, Mesih ve Terör”**, s.66.

¹⁸⁷ Shahak-Mezwinsky, s. 53-55.

¹⁸⁸ Yahudilikteki yorumlanışa göre, Tanrı ve insan arasında yapılan iki ahid; Yahudilerin “Yahudi ve öteki” anlayışının belirlenmesinde önemli yere sahiptir. Bunlardan ilki, Tanrının Nuh’la yaptığı ve bütün insanları kapsayan evrensel ahiddir. (Tekvin 9/8-17). Görsel işaretinin bir gökkuşağı olduğu bu ahide göre, Elohim Nuh’a soyunun bir daha asla tufanla karşılaşmayacağı ve bütün insanların yeryüzünden faydalanacağı sözünü vermektedir. Nuh’la yapılan bu anlaşma, tabiatın insana boyun eğmesinin simgesi olarak görülmektedir. Elohimin insanlarla yaptığı ikinci anlaşma, Hz. İbrahim ile olanıdır. Sadece İsrailoğullarını kapsayan bu anlaşma, seçilmişlik kavramının Eski Ahit’teki delili olarak kabul edilmektedir. Bkz.Demirci; s. 34-38

tam Yahudi olmamakla birlikte, Talmud'da ve Tosefta'da¹⁸⁹ statüsü belirlenen Nuh'un Oğulları olarak tek tanrıya inanıyor ve Nuh'un evrensel yedi emrini kabul ediyorlardı¹⁹⁰. Hellenistik dönemde Yahudilerin gentilelere bakışının tamamen olumsuz olmadığı görülmektedir. Bu dönemde Yahudiliğe giren insanların yanı sıra Hellenleşen Yahudilerin (mityavvenim) varlığı da gözlenmektedir. Dolayısıyla iki kültür arasında bir kaynaşmadan bahsetmek mümkündür¹⁹¹.

Daha yakın çağlarda, 1848'den itibaren bütün Avrupa'da boy gösteren özgürlük hareketleri (Emansipasyon) Yahudilerin özgürleşme sürecine de katkıda bulunmuştur. Bu özgürlük ortamı Yahudilerin yalnızca ulusal hükümetlerin şartlarına entegre olmasına yol açmamış, fakat aynı zamanda XVII. Yüzyıl Hollanda'sında kökleşen Yahudi aydınlanmacılığının ortaya çıkmasına etki etmiştir¹⁹².

Yahudi aydınlanmacılığı veya Haskala hareketinin felsefi anlamda kurucusu Almanya'lı Moses Mendelssohn'dur (1729-1786). Haskala, esas itibarıyla Yahudilerin, Yahudi olmayanların dünyasına karşı duydukları sempatiyi yansıtmaktadır¹⁹³. Yahudiliğin pozitif bilimler doğrultusunda yorumlanması gerektiğini ileri süren Mendelssohn'a göre Yahudiler, içinde bulundukları toplumlara ve yasalara entegre olmalıydılar. Gerçek özgürlük ancak diğerleriyle eşit vatandaşlık hakkına sahip olmakla elde edilebilirdi. Avrupa'nın, özellikle de Alman Yahudilerinin laikleşmesi büyük oranda Mendelssohn'un çabalarıyla gerçekleşmiştir. Onun fikirleri dinsel bir cemaat olarak Yahudilikten ulusal bir kimlik olarak Yahudiliğe geçişi kolaylaştırmıştır¹⁹⁴. Yahudilikte cemaatten ulus kimliğine dönüş ve özgürlük duygusu bir anlamda birbirine zıt iki düşüncenin gelişmesine sebep olmuştur. Ulus fikrinin ön plana çıkması bir Yahudi devleti ütopyasını beslerken, pozitivizm ve liberalizmin ön plana çıkması da reformist bir anlayışa zemin hazırlamıştır. Ulusalcı grupların tersine reformistler, içinde yaşanan toplumlara entegrasyonu istiyorlar ve İsrail devleti arzusunu ikinci plana bırakıyorlardı. Bu

¹⁸⁹ **Tosefta (Ek):** Mişna'da bulunan ve Tanaim olarak isimlendirilen MS I-III. Yüzyıllarda Kutsal Topraklarda yaşamış Mişna bilginleri tarafından yazılmış öğretilere ek metinlerin külliyatı. Bkz. Besalel, III/713 ve 745-746.

¹⁹⁰ Demirci, s. 38.

¹⁹¹ Demirci, s. 39-40.

¹⁹² Demirci, s. 43.

¹⁹³ Besalel, I/79.

¹⁹⁴ Demirci, s. 45.

gruplar sürgünde yaşamak gerektiğini ima eden “sürgün milliyetçiliği” ideolojisini oluşturdular.

Reform hareketinin gerçek kurucusu olarak Geiger, Yahudiliğin sadece ahlaki anlamda monoteist bir din olduğunu ileri sürmüş ve geleneksel doktrin ve pratiklerin artık gereksiz olduğunu savunmuştur. Ona göre, Gentilelerle Yahudiler arasında hiçbir fark yoktur. Seçilmiş millet anlayışı ırki değil, entelektüel bir kavramdır; Yahudiler başka insanları aydınlatmakla yükümlü olsalar dahi, bu onlara bir üstünlük getirmiyordu¹⁹⁵.

20. Yüzyıla gelindiğinde liberal ve reformist geleneğe sahip olanların gentilelere bakışı eşitlikçi bir perspektiften olmuştur. Buna karşılık Muhafazakar ve Ortodoks Yahudiler seçilmiş millet anlayışını sürdürmüşlerdir¹⁹⁶.

Rabbani literatürün gentilelere bakışının birbirinden farklı iki şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılık gentilelerin kurtuluşa ulaşip ulaşmayacağı noktasında belirginleşmektedir¹⁹⁷.

Yahudiliğe göre, Yahudi olmanın bazı ırkî ve dini şartları vardır. Babil sürgünü dönüşünden sonra teşekkür etmeye başlayan Yahudi hukuk sistemi Halakha’ya göre, Yahudi bir anne-babadan veya Yahudi bir anneden doğan kimse Yahudi’dir. Sadece babası Yahudi olan bir kimsenin Yahudi sayılabilmesi için Yahudi dinine de girmesi gerekmektedir. Erken Yahudi olmayıp Yahudiliğe giren (giyyur-mühtedi) kimse de Halakha’ya göre Yahudi sayılır. Bu bakımdan Yahudi terimi, belli bir ırka, kültüre ve dine mensubiyeti ifade eden çok boyutlu bir anlam içermektedir¹⁹⁸.

Masihçi Kabalistik geleneğin, gentilelere bakışı, yine seçilmişlik kavramının yorumlanışına göre değişmektedir. Seçilmişlik kavramını etnik bir açıdan yorumlayan Kabalistler, gentilelerin kurtuluşa ulaşamayacağını ileri sürerken seçilmişliği takva açısından yorumlayan Kabalistler kurtuluştan gentileleri de içereceğini öngörmektedirler. Talmud’da seçilmişlik anlayışı, ırki olmaktan ziyade takvaya dayalı bir üstünlük fikrine dayanmaktadır. Seçilmişliği ırki üstünlük

¹⁹⁵ Demirci, s. 46.

¹⁹⁶ Demirci, s. 46.

¹⁹⁷ Demirci, s. 50.

¹⁹⁸ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s.24

biçiminde yorumlayan akım ise, Kabala'dır. Kabalacılara göre İsraililerin ruhu nefes ha elahud (ilahi ruh), diğerlerinin ruhu ise nefes ha beamit (hayvani ruh)'tan yaratılmıştır¹⁹⁹.

2. Hasidik Bakış Açısından Yahudilik

18. yüzyılın sonlarından itibaren Kabalacılığın ilişkili hale geldiği Hasidik harekette evrenselci bir tutumun ağır basmasıyla, Kabalacı anlayışın etkisi azalmıştır. Kabalistik düşünceye göre yeryüzünde yaşayan Yahudi halkının tanrının sudur aşamaları olan sefirod²⁰⁰ alemindeki Şekina'dan bir karşılığı vardır. Buna göre Melkud Sefira²⁰¹, İsraililere denk düşer. İsrail'in milletler arasındaki sürgünü, Şekina'nın Tifered Sefira'dan²⁰² kopuşu sırasındaki kargaşa ortamını yansıtır. İsrail'in dramı kozmik bir dramdır. Kabalistik çevrelerde gentilelerde hayvani nefes (Nefes ha be amid) Yahudilerde ise ilahi nefes (nefes ha elohud) bulunduğu kabul edilmektedir.²⁰³ Bu ayırım bazı Kabalacı yorumların etnik seçilmişliği ön plana çıkardığını göstermektedir. Mistik Yahudiliğin en önemli temsilcisi olan Besht'ten rivayet edilen çeşitli anlatımlardan onun gentilelere karşı toleranslı bir tavır takındığı anlaşılmaktadır. Ancak, Besht'in kurduğu Hasidizm'e yeni bir yorum getiren ve Habad Hasidizmi'nin kurucusu olan Shneur Zalman ve takipçileri gibi mistikler, katı Kabalacı yorumu sürdürmüşlerdir.²⁰⁴

Habad Hasidizmi'nin son lideri Rabbi Menachem Mendel Schneersohn, Yahudileri tanımlarken, bir millet ya da halk ile ilgili olarak kullanılan genel tanımlamaların yeterli olmayacağını; bunun, bütün Yahudilerin kendilerine ait olduğunu bildikleri halde, neredeyse 4000 yıllık tarihi sürecin uzun bir bölümünde Kutsal Topraklarda yaşayamamalarından kaynaklandığını söylemektedir. Rabbi Schneersohn, Yahudileri Yahudi olarak tanımlayan temel unsurun, "Yahudinin Tanrısı ile ilişkisi ve karşılıklı ahit" olduğunu ifade etmektedir. Rabbi Schneersohn'a

¹⁹⁹ Demirci, s. 50-51.

²⁰⁰ **Sefirod**: Kaalistik Hayat Ağacındaki Tanrısal on halin (tezahürün) tamamı. Tekili **sefiradır**. Bkz. 120. dipnot.

²⁰¹ **Melkud Sefira**: Krallık Sefirası. Bkz. Cengil, s. 77.

²⁰² **Tifered Sefira**: Güzellik Sefirası. Bkz. Cengil, s. 77.

²⁰³ Yanki Tauber, **What Makes a Jew Jewish?** Menachem Mendel Schneersohn ile mülakat, USA 1963, Week in Review adlı süreli yayında yayımlanmıştır. Mülakat metni Habad Hasidilerinin resmi yayın organı Chabad.org sitesinden alınmıştır. <http://www.chabad.org/therebbe/article.asp?AID=61957> (Erişim tarihi: 06.11.2005)

²⁰⁴ Demirci, s. 50-51.

göre, Yahudi Yahudidir, çünkü Tanrı kendisi için bütün diğer halklar arasından bir kutsal krallık ve kutsal halk olarak Yahudiyi seçmiştir.²⁰⁵

Ünlü bir Habad bağlısı olan Manis Friedman da, Tanrının yaratma sürecinde Yahudilerin ayrıcalıklı bir yeri olduğunu ve Yahudi dışında tüm yaratıkların “Tanrı’nın sözü ile yaratıldığını, Yahudinin ise Tanrı’nın ‘düşüncesinde’ var olduğunu, bu nedenle de Yahudi’nin özel bir varoluş formuna sahip olduğunu ileri sürmektedir. O’na göre, Yahudiler yaratılmamıştır. Tanrının düşüncesinde zaman ve mekan algısının olmadığı bir boyutta Tanrı ile birlikte var iken, O’ndan bir parça olarak dünyada belli bir amaç için görevlendirilmişlerdir²⁰⁶. Geleneksel Yahudilik’teki “seçilmişlik” inancını bu denli abartılı bir biçimde ifade eden Lubaviçli Hasidilere göre, Yahudinin varoluş biçiminden kaynaklanan farklılık nedeniyle, bir Yahudi ile Yahudi olmayanın birbirinden farklı olması kaçınılmazdır.²⁰⁷

Hasidizm’in Yahudi ve öteki anlayışı, Habad hareketinin temel kitabı olan Tanya’da şu şekilde ifade edilmektedir: “Yahudi olmayan tüm insanlar ‘içlerinde mutlak anlamda hiçbir iyi şey bulunmayan’ şeytani yaratıklardır. Hatta Yahudi olmayan birine ait embriyo, nitelik olarak Yahudi’ye ait olandan tamamen farklıdır. Yahudi olmayan birinin varlığı gereksiz görülürken, tüm yaratıklar sadece ve sadece Yahudiler için var edilmiştir²⁰⁸.”

“Yahudi, Tanrının kendi yaratış planında O’nun isteklerini gerçekleştirmek ve tüm dünya halklarını bu istekler doğrultusunda yönlendirmek için merkezi rolü oynamak üzere seçilmiş bir halk olduğu için Yahudidir” diyen Rabbi Schneersohn, Tanrı ile Yahudiler arasındaki ilişkinin ve ahitleşmenin belgesi ve fizik alemdeki yansıması olarak Torah’ı göstermektedir. O’na göre Torah, Tanrı’nın insanla iletişimini sağlayan araçtır. Torah’a göre, bir kişinin Yahudiliği, onun hayat biçimi ya da kendini algılama biçimi ile ilgili değildir. Kişi, bütünüyle kendisinin Yahudi olduğunun farkında olmayabilir. Buna rağmen yine de Yahudidir. Ya da tam tersi

²⁰⁵ Yanki Tauber, **What Makes a Jew Jewish?** Menachem Mendel Schneersohn ile mülakat.

²⁰⁶ Manis Friedman, **“Who Are The Jews?”** başlıklı konuşması, Habad Hasidilerinin resmi yayın organı Chabad.org sitesinden alınmıştır. www.chabad.org/library/article.asp?AID=2902 (Erişim tarihi: 06.11.2005)

²⁰⁷ Manis Friedman, **“Who Are The Jews?”** başlıklı konuşması.

²⁰⁸ Israel Shahak, **Yahudi Tarihi, Yahudi Dini**, Anka Yayınları, Çeviren: Ahmet Emin Dağ, İstanbul 2002, s. 59.

olabilir, kişi kendisini bir Yahudi gibi hisseder ve Torah'daki tüm emirleri yerine getirebilir. Buna rağmen o kişi yine de Yahudi değildir. Asıl belirleyici olan Tanrı ile Yahudi arasındaki ilişkinin gerçek anlamda varlığıdır. Bir Yahudi günah işlese dahi Yahudidir²⁰⁹.

3. Yahudilikte Yahudi Olmayanların Durumu

3.1. Nuh Yasaları ve Nuhilik

Halakha'da, Yahudi olmayanlar dini inançlarına göre "Nuhiler" (Bney Noah) ve "Putperestler" (Avoda Zarim) adı altında iki gruba ayrılmaktadır. Nuhiler, Nuh'un tevhit esasına dayalı yedi temel kanunu benimseyen ve uygulayan kişilerdir. Bunların dışında kalanlar ise putperesttir²¹⁰.

Ayrıntılarda fikir birliği sağlanamamakla birlikte²¹¹, Nuh Yasalarının 7 prensibinin Yahudi otoritelerce açıkça kabul edildiği, bu prensiplerin insanlığının ortak ahlak değerleri olduğu konusunda görüş birliği sağlandığı görülmektedir. Halakha'nın Nuhilik yorumu esas itibarıyla Torah'a dayanmakla birlikte, Nuh Yasaları denen bu yedi temel kanunun hepsi Torah'da açıkça sayılmamakta ve Tekvin'in 9'ncu babında sadece "canlı hayvandan et kopartıp yememek" ve "katletmemek" kanunları zikredilmektedir. Hukuk bilgini Rabbiler tarafından belirlenerek sistematik hale getirilen Nuh Yasaları, Torah'ın tefsirlerinde açıkça yer almaktadır²¹².

Nuh Yasaları; putperestlikten kaçınmak, küfürden kaçınmak, zinadan kaçınmak, adaleti sağlayacak hukuk sistemini kurmak, kan dökmek, hırsızlık yapmamak ve canlı hayvandan et kopartıp yememek şeklinde 7 kategoride ifade edilmektedir²¹³.

²⁰⁹ Tauber, **What Makes a Jew "Jewish"?** Menachem Mendel Schneersohn ile mülakat.

²¹⁰ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s.24

²¹¹ Nuh Yasalarının uygulanması ve detayları ile ilgili olarak Yahudi otoriteler arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Kudüs Talmudu'nda; Nuh Yasalarının resmen boşanma yasağını da kapsadığı ifade edilmektedir. Bu ifade Rişonim tarafından; üç değişik şekilde yorumlanmıştır. i.Yahudi olmayanlar asla boşanamazlar. ii.resmen boşanamazlar, ancak erkek evini terk edebilir. iii.bir erkek Nuhi asla boşanamaz, ancak kadın isterse boşanabilir. Michael J. Broyde, **The Obligation of Jews to Seek Observance of Noachide Laws by Gentiles: A Theoretical Review**, Jewish Law Articles, Examining Halacha, Jewish Issues and Secular Law, <http://www.jlaw.com/Articles/noach2.html>, (Erişim tarihi: 01.11.2005)

²¹² Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s. 24.

²¹³ Bkz. Raphael Eisenberg, **Survival-Israel and Mankind**, Feldheim Publishers, Jerusalem-New York 1991, s. 4-5, Mintz, s. 240, Maimonides, Mishneh Torah, Kings, 9:1.

Maimonides'e göre, bu yasaların altısı daha önce Adem'e verilmiş, canlı hayvandan et kopartıp yememek kuralı Nuh'un dinine ilave edilmiştir²¹⁴. Maimonides, Torah'ın Tesniye 33:4 ve Sayılar 15:16 hükümlerine dayanarak Yahudi olmayanların Nuh Yasalarına uymakla yükümlü olduğunu savunmuştur. Maimonides'e göre, "Musa, Torah ve ilahi emirleri, İsrail'e ve Yahudiliğe girmek isteyen diğer milletlere miras bırakmıştır. Bir kimse, Torah'ı ve ilahi emirleri kabul etmek istemiyorsa, onu Yasalara uyması için zorlamamak gerekir. Bununla birlikte, Musa, Tanrı tarafından, bütün insanlığı, Nuhoğullarına emredilen buyrukları kabul etmesi için ikna etmekle emrolunmuştur. Her kim Nuh Yasaları'nı kabul ederse ger toşav olur."²¹⁵

Maimonides, Nuh Yasalarını benimseyip titizlikle uygulayan Yahudi olmayanları "hasid" (dindar) olarak değerlendirmekte ve bunların gelecek dünyada pay sahibi olacaklarını belirtmektedir²¹⁶. Bu kimseler, Yahudi hukukunun hakim olduğu devlette ve topraklarda imtiyazlı olup, bir mühtedinin sahip olduğu tüm haklardan yararlanabilmektedir. Bunlara "yarı mühtedi" anlamında "ger toşav" denmektedir.²¹⁷

3.2. Nuhilerin Yahudi Toplumu İçindeki Durumu

Yahudi olmayanlara Torah'da, durumuna göre "ger" veya "nokhri" denmektedir. Ger, Yahudi cemaati içinde yaşayan, Nokhri ise dışarıdan gelip giden ve kısa süre Yahudi topraklarında ikamet eden yabancı anlamına gelmektedir. Fakat Torah'ın geneli dikkate alındığında bu terimlerin sadece Yahudi toprakları ile ilişkisi olan yabancılar için kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Torah'a göre, Yahudilerin Mısır'daki durumu da Mısırlılara göre ger olarak tanımlanmaktadır. Buna göre ger, ırken ve dinen azınlık olanlar için kullanılan bir terim olmaktadır²¹⁸.

Zamanla ger teriminin mühtedi anlamında da kullanılmaya başlandığı ve terimin giderek "ırken Yahudi olmayıp Yahudi dinine giren" kimse için, bir başka ifade ile mühtedi için kullanılan isim haline geldiği görülmektedir. Yahudi topraklarında veya Yahudi cemaati arasında yaşayan ve Yahudi dinini bütünüyle

²¹⁴ Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 9:1.

²¹⁵ Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 8:10.

²¹⁶ Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 8:11.

²¹⁷ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s.25

²¹⁸ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s.26

benimseyip gereklerini yerine getiren kimseye “ger tsadik” (sadık mühtedi), sadece Nuh Yasalarını benimseyip uygulayanlara ise “ger toşav” (yarı mühtedi) adı verilmiştir. Dolayısıyla yarı mühtedi durumundaki Nuhiler, Yahudi cemaati içinde azınlık olarak görülmüştür²¹⁹.

Torah’a göre, Yahudi cemaati içinde yaşayan yabancı, bir gariptir. Garibe zulüm edilmemelidir. Yahudiler de Mısırlılar arasında garip olarak yaşamışlardır. Bu nedenle gariplerin halinden anlayan Yahudilerin, Tanrı gibi gariplere şefkatli davranmalarını öğütlemektedir. Bununla birlikte, Yahudiler ile yabancılar arasında bir fark vardır. Yahudiler için yasak olan bazı şeyler yabancılara serbest olabilmektedir. Örneğin, Torah’da Yahudilere “leş yemeyeceksin” yasağı getirilirken, leşin yemesi için bir garibe verilebileceği veya dışarıdan gelip geçen bir yabancıya (nokhri) verilebileceği ifade edilmektedir. Yahudi ile Yahudi olmayana yönelik farklı uygulamaya bir başka örnek ise Maimonides’in yorumunda görmek mümkündür. Maimonides’e göre, hırsızlık yapan bir ger toşav, kimden ve ne çaldığına bakılmaksızın ölümle cezalandırılmalıdır²²⁰. Ayrıca bir yabancı, putperestlik dahil uymak zorunda olduğu kanunlardan vazgeçmesi için şiddete maruz kalırsa, yasayı çiğnemesine, dolayısıyla yabancının isterse putperestliğe geçmesine izin verilebilir. Çünkü yabancının şehit olması söz konusu değildir²²¹.

Mahkeme konularında ise, Maimonides’e göre, “Bir Yahudi Mahkemesi (beit din), Nuh yasalarının uygulanmasını ve genel ahlakın korunmasını sağlamak için ger toşavlara hakim atamaya mecbur edilmiştir. Eğer Yahudi Mahkeme kendi aralarından hakim atamak isterse atayabilir; Yahudilerden hakim atamak isterse yine atayabilir”²²² Yahudi mahkemesine intikal eden davalarda Yahudi mahkemesi ger toşavın durumunu dikkate almak zorundadır. Mahkeme, isteğe bağlı olarak bir ger toşav yargıç bulmakla yükümlüdür. Eğer iki ger toşav Yahudi yargıçların huzuruna gelirse, o ikisinin talebine göre hareket edilir. İkisi de davalarının Yahudi kanunlarına göre görülmesini isterse, dava Yahudi kanunlarına göre görülür. Biri Yahudi diğeri ger toşav yargıç isterse, ikincisinin talebine uyulur. Yahudi ile ger

²¹⁹ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s. 27

²²⁰ Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 9:9.

²²¹ Adam, **Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, s. 27, Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 10:2.

²²² Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 10:11.

toşav arasındaki davada Yahudi, Nuh kanunlarına göre de davayı kazanabilecek durumda ise dava Nuh kanunlarına göre de görülebilir. Ancak Nuh kanunlarına göre Yahudinin davayı kaybetme ihtimali söz konusu ise, dava Yahudi kanunlarına göre görülür²²³.

3.3. Nuh Yasalarının Uygulanmasında Yahudinin Rolü

Rabbi Michael J. Broyde, “The Obligation of Jews to Seek Observance of Noachide Laws by Gentiles: A Theoretical Review” adlı makalesinde²²⁴, Yahudi bilginlerinin Yahudilerin Nuh Yasalarının uygulanması ile ilgili yükümlülüklerini tartışmaktadır. Tartışmaların, Maimonides’in düşünceleri etrafında cereyan ettiği görülmektedir.

Rabbi Broyde, Yahudilerin, Nuhileri Nuh Yasalarına uymaları için zorlama yükümlülükleri olup olmadığını tartışmadan önce, Nuh Yasalarının Nuhiler için hala bağlayıcı olup olmadığı konusunda bir tespit yapmaktadır. Bazı Yahudi bilginlerinin, Talmud’da anlatılan bir hikayeye dayanarak Nuhilerin artık Nuh Yasalarıyla bağlı olmadıklarını ileri sürdüğünü belirten Rabbi Broyde, bu iddiaya temel oluşturan hikayeye göre, Tanrının, Yahudi olmayan insanlara bakıp, onların kendilerine verilen Nuh Yasalarını uygulamamakta olduklarını gördüğünü, bunun üzerine de onları bu yasalara uymaktan azlettiğini anlatmaktadır. Bu noktadan hareket edenlerin, Nuhiler için artık bir sorumluluk bulunmadığına hükmettiklerini belirtmektedir. Ancak, Rabbi Broyde, çoğu Yahudi otoritenin yukarıdaki mülahazaları reddettiğini ve Nuh Yasalarının hala ve bütünüyle bağlayıcı olduğunu kabul ettiklerini ifade etmektedir.²²⁵

Makalede, konuyla ilgili tartışmaların “Nuh Yasalarının kasıt olmaksızın ihlal edilmesinin, Yahudi Yasasına göre suç teşkil edip etmediği” noktasında hala devam ettiğini belirtilmektedir. Maimonides’e göre, “eğer bir şey yasak olduğu bilinmeden yapılmış ve Nuh Yasaları ihlal edilmişse, bu durumda fiil suç teşkil etmez. Ancak

²²³ Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 10:12.

²²⁴ Michael J. Broyde, “**The Obligation of Jews to Seek Observance of Noachide Laws by Gentiles: A Theoretical Perspective**”, to the Orthodox Forum of Yeshiva University, New York, March 13, 1994. Adı geçen makale, Emory Üniversitesi Hukuk Profesörü olan Broyde tarafından New York Yeşiva Üniversitesi Ortodoks Forumu’nda sunulan tebliğ olup, Emory Üniversitesi’nin internet sitesinde yayımlanmıştır.

²²⁵ Broyde, s.1-2.

yasak olduğu bilindiği halde işlenen fiil suç teşkil etmektedir.²²⁶” Maimonides’in bu değerlendirmesi, başka tartışmalara yol açmıştır. Maimonides’in ifadelerinden, “yasayı bilmemenin mazaret teşkil edeceği” oysa bunun kabul edilemez olduğunu savunan bazı bilginler, Maimonides’in görüşünün kabul edilmesi halinde, Nuhiler’e Nuh Yasalarını öğretmeyerek, onların suç işlemelerinin önlenebileceği sonucuna varmaktadırlar. Maimonides karşıtları, bunun kabul edilemez olduğunu, Nuhiler’in her zaman yasaya uymak zorunda olduklarını ve suçun da her zaman geçerli olacağını savunmaktadır²²⁷.

Rabbi Broyde, tartışmaların bu şekilde uzayıp gittiğini, ancak sonuç itibariyle, Yahudi gelenekte, Yahudi olmayanların Nuh Yasaları ile bağlı oldukları yönündeki görüşün genel olarak kabul edildiğini belirtmektedir.²²⁸ Yahudi olmayanların uymakla yükümlü oldukları Nuh Yasalarının ayrıntılarda fikir birliği sağlanamamakla birlikte, Nuh Yasalarının 7 prensibinin Yahudi otoritelerce açıkça kabul edildiği, bu prensiplerin insanlığının ortak ahlak değerleri olduğu konusunda görüş birliği sağlandığı görülmektedir.

3.4. “Hukuk” veya “Adalet” Sistemi Kurma Yükümlülüğü (Dinim)

Nuh Yasalarında yer alan “dinim” kelimesi, Yahudi otoritelerce “hukuk” veya “adalet” olarak tercüme edilmektedir. Dinim’in uygulanması ve yükümlülüğün sınırları konusunda erken dönem otoriteler arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır²²⁹. Bu tartışmaların birbirinden oldukça farklı iki görüş etrafında cereyan ettiği anlaşılmaktadır:

Maimonides, dinim yükümlülüğünün, sadece Nuh Yasalarının uygulanmasının sağlanması şeklinde anlaşılması gerektiğini iddia etmiş ve her yerleşim biriminde kurulacak mahkemelerin, yargıçlar kanalıyla diğer 6 yasanın uygulanmasını sağlamak durumunda olduğunu açıklamıştır. Maimonides’e göre, yasalara uymayanlar, örneğin hırsızlık yapanlar, bu mahkemelerde yargılanıp öldürülebilecektir²³⁰.

²²⁶ Maimonides, Mishneh Torah, Kings, 10:1.

²²⁷ Broyde, s. 3.

²²⁸ Broyde, s.3.

²²⁹ Broyde, s. 3,

²³⁰ Nuh Yasalarının uygulanmasını ve kamusal ahlakın korunmasını sağlamak için mahkeme kurma, hakim tayin etme yükümlülüğü için bkz. Maimonides, **Mishneh Torah**, Kings, 10:11-12.

Nahmanides ise konuya daha kapsamlı yaklaşarak, “dinim” yükümlülüğünün, sadece toplumun kurallara uymasını sağlamakla sınırlı olmayıp, toplumun genel hukuk kurallarını oluşturmasını sağlamayı da kapsadığını ileri sürmüştür²³¹.

Dinim ile ilgili tartışmalar, büyük ölçüde Yahudilerin Nuh Yasalarının uygulanmasında rehberlik etmek ve uygulamayı takip etmek yükümlülüklerinin açıklanması açısından önem taşımaktadır. Nitekim Maimonides’e göre, Nuh Yasalarının uygulanmasında sadece Nuhiler değil, Yahudiler de sorumluluk sahibi olmaktadır. Nahmanides ise; “dinim”e iştirak etmek veya onun bir parçası olmak konusunda Yahudiler açısından bir zorunluluk bulunmadığını, Yahudilerin dinim veya diğer Nuh Yasalarına uymak ihtiyacında olmadıklarını ileri sürmektedir²³².

Sonuç olarak, Nuhilerin, en azından Nuh Yasalarının uygulanmasını sağlayacak bir hukuk sistemi kurmak konusunda kesin bir yükümlülüğü vardır. Yahudiler ise Nuh Yasalarının uygulanmasında yetersiz veya eksik olsa dahi bu sistemi tanımak ve saygı göstermek zorundadırlar.²³³

3.5. Nuhilerin Yargılanması veya Nuhilere Yasaları Öğretme Yükümlülüğü

Yahudilerin Nuh Yasalarının uygulanmasındaki yeri ile ilgili tartışmalar, Maimonides’in Torah yorumları etrafında cereyan etmektedir. Maimonides’in Mishneh Torah’daki yorumlarına bakıldığında; Musa’nın Sina’da İsrail halkı için Torah’ı aldığı, bunun yanı sıra Musa’ya, Yahudiler dışındakilere Nuh Yasalarını zorla kabul ettirmesi görevi de verildiği, kabul edenlere ger toşav dendiği, kabul etmeyenlerin de öldürülebileceği anlaşılmaktadır²³⁴. Maimonides’in bu iddiaları 3 yeni tartışma konusunu da beraberinde getirmiştir.

i. “Zorla kabul ettirme” yükümlülüğü her bir Yahudi için var mıdır, yoksa yükümlülük Yahudi Mahkemesi (Beit Din) üzerinde midir?

ii. Bir Nuhi, Yahudiler nasıl bir tutum alırlarsa alsınlar bu emirleri ihlal ettiğinde, Yahudiler günaha destek olabilirler mi veya bir Yahudi en azından Nuh kanunlarının ihlaline destek olmayı reddetmek zorunda mıdır?

²³¹ Broyde, s. 4.

²³² Broyde; s.4.

²³³ Broyde, s.5.

²³⁴ Maimonides, Mishneh Torah, Kings, 8:10 ve 10: 11.

iii. Bir Nuh'i'yi Nuh kanunlarına uymaya teşvik etmek veya ikna etmek veya Nuhiler'e yükümlülüklerini öğretmek konusunda Yahudi üzerinde bir yükümlülük var mıdır? Böyle bir yükümlülük varsa bu yükümlülük zorlama (itaate mecbur etme)- (*lekof*)- yükümlülüğü ile sınırlı mıdır?²³⁵

Genel olarak Nuh Yasalarının Nuhiler açısından bağlayıcı olduğu konusunda hemfikir olan Yahudi otoriteler arasında, bu yasaların bir Yahudi için bağlayıcılığının ne olduğu, bağlayıcı ise bunun her bir Yahudi için mi yoksa sadece Yahudi mahkemesi için mi geçerli olduğu, böyle bir yükümlülüğün sınırlarının ne olduğu gibi çok boyutlu tartışmaların gündeme geldiği görülmektedir.

3.6. Nuhiler'i Nuh Yasalarına İtaate Zorlama Yükümlülüğü

Maimonides'in yorumlarının okunmasından, Yahudilerin veya bir Yahudi mahkemesinin, en azından Nuhiler'i kendi kanunlarını uygulama konusunda zorlamakla yükümlü oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak, Maimonides'in ifadelerinden farklı sonuçlara ulaşmak da mümkün olabilir. “Yahudilere gelen on emir, Nuh'un yedi kanunu, Sabbath kanunları, Adalet ve Hukuk Sistemi kurulmasına ilişkin kanun (*dinim*) ve bir kişinin ailesine karşı saygı duyulması idi. Yahudilere, Nuh ve Adem zamanında zaten emir gelmiş olmasına rağmen, (Yahudiler) neden yeniden Nuh Yasalarıyla emrolundular? Buradan, Nuh Yasaları'nın Sina'dan önce Nuhiler'e verildiğini, Sina'da tekrarlanmayan emirlerin de sadece Yahudiler için zorunlu olduğu sonucuna varmak gerekmektedir. Bu sonuca göre, Nuh Yasaları'nın Sina'da tekrarlanmasının sebebi, Nuhileri bu yasalara uymaya zorlamak olmalıydı.”²³⁶ Bu yoruma göre, Maimonides'in ileri sürdüğü yükümlülük, sadece Musa'ya ait bir yükümlülük olabileceği gibi Yahudilerin her biri veya sadece Yahudi Mahkemesi ile sınırlı bir yükümlülük de olabilir. Öte yandan İsrail dışındaki yaşam koşullarında bu yükümlülüğün geçerli olamayacağı hususu da tartışmaların ayrı bir boyutunu oluşturmaktadır. Yahudi otoriteleri, tüm bunların sadece İsrail topraklarında ve yönetiminde yaşayan insanlar için geçerli olabileceği konusunda görüş birliği sağlamışlardır.

²³⁵ Broyde, s.5.

²³⁶ Maimonides'in yorumuna karşılık Rabbi Shlomo ben Shimon Duran (Rashbash lakabıyla da bilinir, 14. yüzyılda Kuzey Afrika'da yaşamış Talmud bilgini) yorumu, Rashbash 543, Broyde, s. 5-6.

Rişonim²³⁷ alimlerinin büyük çoğunluğu, Maimonides'in fikirlerine katılmamakta ve herhangi bir Yahudi'nin üzerinde Nuh Yasalarını Yahudi olmayanlara zorla kabul ettirmek gibi bir yükümlülük olmadığını savunmaktadırlar. Bu otoritelere göre, Halakha'da Nuh kanunlarına Yahudi olmayanlar tarafından itaat edilmesini zorlayacak herhangi bir yükümlülük veya görev bulunmamaktadır.²³⁸

Sonuç olarak, Maimonides açıkça, mümkün olduğunda Yahudiler, Nuh kanununu uygulamalı derken, Rişonim'in çoğunluğunun bu sonuca karşı çıktığı ve herhangi bir Yahudinin bir Nuhi'yi Nuh yasalarını ihlal etmekten men etme yükümlülüğünün olmadığı, böyle bir yükümlülüğün ancak mesih zamanları veya ger toşav zamanlarıyla sınırlı olduğu kabul edilebilir²³⁹.

3.7. Nuhinin Kanunu İhlali Karşısında Yahudinin Tutumu

Bir Yahudi veya Yahudi geleneği ne yaparsa veya ne söylerse söylesin, Gentile'nin yine de Nuh kanunlarını ihlal eden bir davranışta bulunması halinde, kişinin durumdan kendini geri çekme yükümlülüğü var mıdır? Maimonides'in dediği gibi, bir Nuhi'yi günahattan uzaklaştırmak için bir yükümlülük varsa Nuhi'ye günahında ona yardımcı olunması mümkün değildir.²⁴⁰ Ancak, bir Yahudinin yardımı olmayınca herhangi bir ihlal gerçekleşmeyecekken, bir Nuhi'ye kanunu ihlal etmesinde yardımcı olmak, bir Yahudi için "lifnei iver" in²⁴¹ Taroh'ya göre ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

Lifnei iver kuralına göre bir Nuhi, sadece bir nehrin bir kenarında olduğunda ve yaşayan bir hayvanın eti nehrin diğer kenarında olduğunda, Nuhi, bu ete kendi başına ulaşamayacakken, eti ona uzatan kişi lifnei iver'i ihlal etmiş olur. Diğer taraftan, Nuhi ve hayvanın eti nehrin aynı kenarında ise (chad ibra d'nahara) Nuhi ete kendi başına ulaşabileceğinden, eti ona veren kişi lifnei iver'i ihlal etmemiş

²³⁷ **Rişonim**; "İlk gelenler", "öncekiler" anlamında İbranice bir kelimedir. Yahudi yasalarının dökümünü oluşturan yetkili alimler için kullanılmaktadır. Genellikle bu tabir, Geonim döneminin sonundan (11'nci yüzyıl) Şulhan Aruh'un Yosef Karo tarafından yayımlanışına (1564-1565) kadar olan süreçte yer alan Talmudik alimler ve yorumcular için kullanılmaktadır. Rişonim'in yorumları, Talmud çalışmalarında temel kaynaklar arasındadır. Bkz. Besalel, II/525.

²³⁸ Konuyla ilgili tartışmaların detayları için bkz. Broyde, s. 8

²³⁹ Broyde, s. 8.

²⁴⁰ Broyde, s. 8.

²⁴¹ **Lifnei iver**: "Bir nehrin iki kenarı" olarak da bilinen ve 613 mitzvadan birisi olan bu kural, Levililer 19:14'teki "...körün önüne engel koymayacaksın..." emrine dayanmaktadır. 613 mitzva içinde "Yanlış tavsiyede bulunmama yasağı" nı ihtiva eden 299 nolu Negatif Emir olarak bilinmektedir. Bkz. Maimonides, **The Commandments**, II/277-278

olacaktır²⁴². Burada belirleyici olan husus, “yasak her durumda ihlal edilebilecek ise, yapılacak yardım günaha yol açmayacaktır.”

Maimonides'in düşüncelerine karşılık bir grup otorite²⁴³, “bir kimse "bir nehrin iki kenarı" durumunda bulunmadığı sürece, günah işleyen bir Nuhi'ye yardım etmekle ilgili bir yasak yoktur” düşüncesini kabul etmektedirler.

Nissim ben Reuben Gerondi'nin (Ran)²⁴⁴ tartışmaya farklı bir boyut katan görüşlerine göre ise, Yahudi olsun Nuhi olsun, kişi başkalarının yardımı olmaksızın da günah işleyebileceği durumlarda bile, o insana yardımcı olmak için “*mesaya yedai overai averah*” (günah işleyenlere yardımcı olmak) adlı ayrı bir Rabbani yasak söz konusudur. Ran'ın farklı konulardaki görüşleri Yahudi otoritelerce genel kabul görürken, yukarıda belirtilen fikri esas olarak Yahudi kanununda reddedilmektedir²⁴⁵.

Buraya kadar tartışmaları özetleyecek olursak, Maimonides'in, Yahudilerin Nuhileri Nuh Yasalarına itaate zorlama yükümlülüğü ile ilgili hükümlerinin, bu yasaların hem Nuhiler hem de Yahudiler için bağlayıcı olduğu düşüncesinden kaynaklandığı görülmektedir. Buna göre Maimonides, Nuhileri Nuh Yasalarına uymaya zorlamak konusunda Yahudiler üzerinde bir yükümlülük olduğunu kabul etmektedir. Zira, Musa Sina'da Nuh Yasalarını Nuhilere zorla kabul ettirmek üzere görevlendirilmiştir. Bu yükümlülüğün sınırları, Yasaları kabul etmeyen kölenin öldürülmesi veya Yasayı kabul ettirmek amacıyla Yahudi olmayanlarla savaş yapılması noktasına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Rişonim alimleri ise Nuh Yasalarının Nuhiler için bağlayıcılığını kabul etmekte, ancak yasaların uygulanması ya da ihlali konusunda bir Yahudinin veya Yahudi yönetiminin herhangi bir yükümlülüğünün bulunmadığını savunmaktadır. Onlara göre, Halakha'da Yahudiler üzerinde böyle bir yükümlülük

²⁴² Broyde, s.8.

²⁴³ Maimonides'e karşıt görüşler olarak Tosafistler sayılabilir. **Tosafot:** (Ekler); Talmud'un 30 bölümü hakkında yapılmış bir dizi yorum. Tosafot belli bir kişi tarafından yazılmamış olup, Tosafist adlı kişilerin, (sayıları 300'e yaklaşan ve önceleri Fransa'da, daha sonra da Almanya'da 12 ve 14'ncü yüzyıllarda yaşamış bir din bilginleri ekolünün tümünün) eseridir. Bkz.Besalel, III/745

²⁴⁴ **Ran:** Gerçek adı Nissim ben Reuben Gerondi olan Rabenu Nissim'in lakabıdır. (Ö. 1830 civarı) İspanya'da doğmuştur. Talmud bilgini ve tıp doktorudur. Kabala'ya karşı olduğu bilinmektedir. Besalel, I/189.

²⁴⁵ Broyde, s. 9-10.

bulunmamaktadır.

Bir Yahudi veya Yahudi geleneği ne yaparsa veya ne söylerse söylesin, Gentile'nin yine de Nuh kanunlarını ihlal eden bir davranışta bulunması halinde, Yahudinin bu günaha yardım etmesi konusunda; Maimonides'e göre, bir Nuhi'yi günahattan uzaklaştırmak için bir yükümlülük varsa Nuhi'ye günahında ona yardımcı olunması da mümkün olmamaktadır.

Bununla birlikte, Maimonides'in düşüncelerine karşılık bir grup otorite, "bir kimse "bir nehrin iki kenarı" durumunda bulunmadığı sürece, günah işleyen bir Nuhi'ye yardım etmekle ilgili bir yasak yoktur" düşüncesini kabul etmektedirler. Yani, bir Nuhi bir Yahudinin yardımı olmaksızın da günah işleyebilecek durumda ise, bir Yahudinin bu günaha yardımcı olmasında bir mahzur yoktur.

Ran'a göreyse; Yahudi olsun Nuhi olsun, bir kişi başkalarının yardımı olmaksızın da günah işleyebilecekken dahi, o insana yardımcı olmak Rabbani gelenekte yasaklanmıştır.

3.8. Habad Hasidizmi ve Nuh Yasaları

Günümüzde Hasidizm'in en etkili temsilcisi olan Lubaviç (Habad) grubunun lideri Rabbi Menachem Mendel Schneersohn, yukarıda özetlenen tartışmalar çerçevesinde bir Yahudinin, Nuh yasalarıyla ilgili yükümlülükleri bağlamında konuya farklı bir yorum getirmektedir. Rabbi Schneersohn, Maimonides'in değerlendirmelerine istinaden, bu yükümlülüğün sadece bir Yahudi mahkemesiyle sınırlı olmadığına açıkça görüldüğünü, zira bu emrin bir ger toshav (mukim yabancı)'nın varlığıyla ya da beit din ile ilgili olmadığını, dolayısıyla da bir bu yükümlülüğün, tarih boyunca her dönemde olduğu gibi günümüzde de geçerli olduğunu iddia etmektedir²⁴⁶. Rabbi Schneersohn'a göre, "Ger toşav'dan bahsedilemeyecek durumlarda dahi bu yükümlülük her bir birey üzerinde geçerlidir. Aynı şekilde, yükümlülüğün sınırı sadece zorlamak da değildir. Zor kullanılamayacak durumda, yükümlülüğün yerine getirilememesi mazur görülebilecektir. Yükümlülüğün esası, Nuh Yasalarının korunması için elden gelen her şeyin yapılması olduğundan, zor kullanmanın dışındaki barışçıl seçenekler de değerlendirilmelidir. Buradaki amaç, Nuhilere, Tanrının onları Nuh Yasaları ile

²⁴⁶ Broyde, s. 10.

yükümlü kıldığıının anlatılması ve onların Tanrının bu yasalarla onlardan istediği şeyleri yerine getirmeyi kabul etmelerini sağlamaktır. Maimonides de tam olarak bunları ifade etmektedir²⁴⁷.”

Rabbi Schneersohn, bir Nuhi’yi yedi emri koruması için herhangi bir şekilde etkileyebilecek imkanı olan kişinin, bu şekilde davranmasının onun bir yükümlülüğü olduğunu, zira Musa’ya bu şekilde emredildiğini ifade ederek, Nuhiler’le ticaret gibi alanlarda bağlantısı olan Yahudilerin, Tanrının yedi emrini öğretmek ve bu konuda onları ikna etmek için bu bağlantılarını devam ettirmelerinin doğru bir yaklaşım olacağını tavsiye etmektedir²⁴⁸.

Rabbi Schneersohn’un yaklaşımında, Nuhiler’i Nuh kanunlarını koruma ve bunlara riayet gösterme konusunda ikna etmek ahlaken övgüye değer bulunduğu görülmektedir. Özetle Rabbi Schneersohn’un yaklaşımı, bir Nuhi’yi günden gün alıkoyma yükümlülüğünün olduğunu; Nuhiler’in itaatini sağlama yükümlülüğüyle ilgili olarak Maimonides’in fikirlerinin Halakha’ya göre doğru olduğunu; son olarak da, Maimonides’in benimsediği şekliyle bile itaati zorlama yükümlülüğünün, kendi içerisinde ikna etme yükümlülüğünü de barındırdığını varsaymaktadır²⁴⁹. Tüm bu varsayımların, Halakha otoritelerinin çoğunluğu tarafından reddedildiği yukarıda anlatılmıştır.

Rabbi Schneersohn, Halakha’nın hukuk sistemi içindeki karşılıklılık (mütakabiliyet) ilkesinin, Nuhi ve Yahudi arasında yükümlülük simetrisi olmasını gerektirdiğine dikkat çekmektedir. Yahudi kanununun kesinlikle Nuhiler’i kendi yasal sistemlerini Yahudilere uygulamaya zorlamadığını ve doğal olarak Nuhiler’i, Yahudi kanununu ihlal eden Yahudileri cezalandırmakla yetkilendirmediğini belirten Rabbi Schneersohn, Yahudilere mütakabiliyeti olmayan yükümlülük vermenin, durumlar değiştiğinde diğer tarafın aynı şekilde davranmasını zorunlu kılınacağına işaret ederek bu durumun Yahudilerin aleyhine sonuçlar doğurabileceğini ima etmektedir. O’na göre Nuhiler, Yahudi kanununu uygulamak mecburiyetinde olmadıkları gibi, Yahudiler de Nuh kanununu uygulamak mecburiyetinde

²⁴⁷ Broyde, s. 11.

²⁴⁸ Broyde, s. 11.

²⁴⁹ Broyde, s.11.

değildirler²⁵⁰.

Rabbi Schneersohn'un ifadelerinden, onun içinde bulunulan şartlara bağlı olarak ve uygun araçlarla Nuhiler'i Nuh Yasaları çerçevesinde hareket etmeye yönlendirilmesinin, Yahudiler'in çıkarına hizmet etmek bakımından daha makul bir seçenek olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Erken dönemden günümüze kadar uzanan tarihi süreçte Yahudi bilginlerinin, Yahudi ve Yahudi olmayanların Nuh Yasaları karşısındaki durumunu Halakha çerçevesinde tartıştığı görülmektedir. Tartışmalardan, Nuhiler'in kendi kanunlarına itaat etmesini sağlamanın, ahlaki olarak övgüye değer olsa bile, genel olarak Halakha'nın pek çok durumda teknik bir yükümlülük olarak kabul etmediği belirtilmektedir. Bununla birlikte, Pirke Avot'ta²⁵¹, Rabbi Schneersohn'un görüşlerini desteleyebilecek nitelikte görüşlere yer verilmektedir.²⁵²

Rabbi Schneersohn, 1980'lerde New York'ta toplumdaki bozulmaların giderek artmasının, insanların var oluş sorumluluklarının zayıflamasından kaynaklandığını iddia etmiş ve toplumsal huzurun sağlanmasının yolu olarak, Nuh Yasalarının tüm topluma öğretilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Yaptığı konuşmalarda, Yahudilerin Torah'da öngörülen 613 emri kabul etmekle, aynı zamanda tüm dünyadaki Yahudi olmayan insanlara, yedi Nuh Yasasına uygun olarak yaşamayı öğretmek konusunda sorumluluk sahibi olmuş olduklarını ifade etmektedir²⁵³. Rabbi Schneersohn'a bağlı Lubaviç Hasidileri, Rebbe'nin bu öğretilerine dayanarak, Yahudi olmayanlara Nuh Yasalarını yaymak amacıyla dünya çapında faaliyetlere girişmişlerdir²⁵⁴.

Rabbi Schneersohn, Nuhilik ile ilgili olarak yaptığı bir konuşmasında, bir Yahudinin hayattaki amacı ve görevinin, dünyayı Tanrının ikamet edebileceği bir hale getirmek olduğunu, dünyanın kendi yasaları çerçevesinde dönerken, sahipsiz olmadığını ve bir yaratıcısının olduğunu, dünyadaki bütün milletlerin kutsal yasa ile bağlı olduğunu ifade ederek, hem Yahudinin hem de Yahudi olmayanların, Tanrının

²⁵⁰ Broyde, s.11

²⁵¹ **Pirke Avot:** Mişna'nın ahlakla ilgili fakat Halakha (Alaha) içermeyen bölümü. İlginç atasözlerinden oluşur. Atalar Bölümü olarak da bilinmektedir. Besalel; II/2

²⁵² Broyde, s. 11.

²⁵³ Mintz, s.239-241.

²⁵⁴ Mintz, s.241.

yaratılış düzeninde belli sorumlulukları olduğunu iddia etmektedir.²⁵⁵

Rabbi Schneersohn konuşmasında özetle şunları ifade etmektedir: “Nuh Yasalarına uymak, dünyayı iyi, verimli ve kutsalın var olabileceği bir yer haline getirecektir. Bu bağlamda Yahudinin rolü hayati önemdedir. Maimonides’in de belirttiği gibi Musa, Tanrının ağzından doğrudan, dünyada yaşayan Nuhogullarının yasalara uymaları için ikna edilmeleri yönünde emir almıştır. Bu görev sadece Musa’ya ait olmayıp, her bir Yahudi birey için de geçerlidir. Bütün insanların dürüst ve iyi olmalarına öncülük etmek ve böylece Nuh Yasalarıyla uyumlu bir yaşam sürmelerini sağlamak her Yahudinin görevidir. Bu görev aynı zamanda Yahudilerin menfaatine de uygundur. Çünkü, Nuh Yasalarının evrensel düzeyde uygulanması, Mesihi kurtuluş döneminin de başlangıcı olacaktır. Bu görev, tüm dünya milletleri içinde küçük bir azınlığı oluşturan Yahudiler için gücü aşan bir görev gibi görünmektedir. Ancak, bunu yapmak mümkündür. Bir hareket, ulaşılması güç görünen sonuçların meydana çıkması için büyük bir dalga yaratabilir. Yahudiler, Torah’ın sunduğu derin bilgi ile tüm dünyayı yönlendirebilirler. Torah’ın buyruklarına uymak suretiyle dünyanın Tanrıyı düşünmesi ve O’na yaklaşması sağlanabilir. Bu çabalara, Nuh Yasalarının uygulanmasının sağlanması da dahildir.”

Günümüzdeki Hasidi gruplarından birisi olan Ultra-Ortodoks Satmar ise, Rabbi Schneersohn’un tam tersi bir yaklaşım içinde görünmekte ve Lubaviç Hasidilerinin aksine Nuhilikle ve Nuhilerle ilgilenmediklerini ifade etmektedirler. Satmar’a göre, Nuhilik gibi Siyonizm de kendilerini ilgilendirmeyen yabancı kavramlardır²⁵⁶.

4. Habad Hasidizmi’nin Mesihçi Kurtuluş Planında Yahudi ve Ötekinin Rolü

Habad Hasidilerinin Yahudi ve öteki anlayışının, mistik ve Mesihçi kurtuluş anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Habad’ın Luryanik Kabala’ya dayanan mistisizmine göre, Tikkun sürecinde Yahudilerle Yahudi olmayanların ayrı ayrı fonksiyonları bulunmaktadır. Habad Hasidizmi’nin kurucusu olan Rabbi

²⁵⁵ Menachem Mendel Schneersohn, **The Rebbe Speaks On Noachide**, Jewish Educational Media’da yaptığı konuşma, 17 Mayıs 1987, <http://www.chabad.org/multimedia/media.asp?AID=132922> (Erişim tarihi:06.11.2005)

²⁵⁶ Mintz, s.241.

Schneur Zalman’a göre, “Mesihî çağ, dünyanın yaratılış sürecinin sonu ve tamamlanması olacaktır. Gelecekteki Mesihî dünyada, Tanrı’nın ışığı tek bir aydınlanmamış parça dahi bırakmayacaktır. Tıpkı Torah’da –artık Tanrın gizlenmeyecek, gözlerin Tanrını görecektir- dendiği gibi²⁵⁷...” Habad hareketinin son Rebbesi Rabbi Menachem Mendel Schneersohn, Nuh Yasalarının uygulanmasının evrensel barışı ve Mesihî Kurtuluşu getireceğini söylerken Habad’ın bakış açısından Mesihî kurtuluş planında Yahudi olmayanların rolü olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Maimonides’in, “Kim Tanrı’ya hizmet için Nuh Yasalarını uygularsa, o dindar milletlerden birisi olarak gelecek dünyada pay sahibi olacaktır” yönündeki düşüncesi de Habad grubunun Nuhilerin bu süreçteki rolünü kabul etmelerinde etkili olmaktadır²⁵⁸.

Bu ikili fonksiyon, Yahudilerle Yahudi olmayanların kendilerine özgü yaratılış farklılıklarını kabul etmeleri ve farklılıklarının gereklerini yerine getirmeleri suretiyle gerçekleşmektedir²⁵⁹.

4.1. Mesihî Kurtuluş Planında Yahudinin Rolü

Maharşav olarak da bilinen V. Lubaviç Rebbesi Shalom Dov Baer ((1860-1920), Habad’ın konseptini üç ilke ile izah etmiştir: O’na göre, içinde bulunulan çağ Mesih’in gelişini müjdelemektedir. Mesih’in gelişi, Tanya’da da belirtildiği gibi, Hasidizm’in tüm Yahudiler arasında yayılmasına bağlıdır. Dolayısıyla, Mesih’in gelişi için Hasidizm’in yayılması, Temimim²⁶⁰ ve Rebbelerin öncelikli görevidir²⁶¹.

Mesih’in gelişi sürecinde bütünüyle pasif bir bekleyiş içinde olunması gerektiğine inanan diğer Ortodoks Yahudilerden farklı olarak Maharshav, tam

²⁵⁷ Yakov D. Cohen, **The Noahide law and The Mystical**, Conference on Noahide “Universal Values And Human Personality” Hunter College New York USA 2004, www.Noahide.org (Erişim tarihi: 07.11.2005)

²⁵⁸ Cohen, Conference on Noahide “Universal Values And Human Personality”

²⁵⁹ Yitzhak Ginsburgh, “**Jewish and Non-Jewish Tikun**” başlıklı yazısı, Institute of Noachide Code, <http://www.noahide.org/article.asp?Level=172&Parent=166>, (Erişim tarihi: 06.11.2005)

²⁶⁰ **Temimim**: Habad, Rabbi Shalom Dov Baer (V. Lubaviç Rebbesi, Maharshav)’ın liderliğinde, Yahudilik’teki yozlaşmaya neden olan Aydınlanma, Laiklik, Sosyalizm ve Siyonizm gibi akımlara karşı daha kurumsal bir mücadeleye girişmiştir. Maharshav, Lubaviç’te, 15 Eylül 1897 tarihinde bir Habad Yeşivası kurmuştur. “Tomchei Temimim” adı verilen bu okullardaki öğrenciler (Temimim), “Rebbenin askerleri” olarak, Yahudiliğin ve Tanrının düşmanları ile savaşmak üzere yetiştiriliyordu. Bkz. Menachem Friedman, **Habad as a Fundamentalism: From Local Particularism to Universal Jewish Mission**, Edit.: Martin E. Marty and R. Scott Appleby, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1994, s. 336.

²⁶¹ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s. 336.

tersine, bütünüyle aktif bir tutum içine girerek Mesih'in gelişini sağlamak gerektiğini savunmuştur. Habad, "kaynağın yayılması" sloganıyla giriştiği Yahudi bilincini ve kimliğini yayma faaliyetlerini, Mesih'in gelişinin ön koşulu olarak görmektedir²⁶².

İlk olarak Maharshav tarafından kurumsallaştırılan Habad'ın misyonu, Ramam olarak da bilinen Rabbi Menachem Mendel Schneersohn döneminde de sosyal ve ekonomik gerçekler çerçevesinde yeniden yorumlanarak geliştirilmiştir. Ramam'ın geliştirdiği misyon, iki kanaldan yürütülecek bir faaliyet olarak tanımlanmıştır. Buna göre, bir taraftan Ortodoks ve Ultra-Ortodoks Yahudi toplumu içindeki imkanlardan olabildiğince azami yararlanmak, diğer taraftan da Ortodoks olmayan Yahudilerle karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkiler geliştirmek suretiyle Mesih'in gelişini hazırlamak esastır. Habad, Ramam'ın geliştirdiği karşılıklı ilişki anlayışı ile bu iki grup arasında bir bağ tesis etmiştir. Habad bağlıları, üniversitelerde yürüttükleri faaliyetlerle geleneksel Yahudiliğin temsilciliğini yapmaktadır. Böylece genç Yahudiler, Ortodoks Yahudiliğe yaklaştırılmaktadır. Mesihi kurtuluş planının bir parçası olarak Habad teolojisi tüm Yahudilere ulaştırılmaya çalışılmaktadır²⁶³.

Habad, her düzeyde ve farklı topluluklar arasında Ortodoks Yahudiliği yayma ve asimilasyonu önleme faaliyetleri yürüterek, bir tür misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Habad misyonerleri, sokaklarda kurdukları tezgahlarda, yoldan geçenlere tefilin²⁶⁴ bağlama kampanyaları yürütmektedir²⁶⁵.

Habad'ın mistik yönüyle ilgili bir başka uygulama da, onun tüm Yahudilere yönelik, "kaynağın yayılması" misyonunun, kutsallığın tezahürü olan Yahudi ruhunu, Yahudi olmayan saflığını yitirmiş unsurlardan arındırılması çabasıdır. Yahudi olmayan çevredeki Yahudileri bulup kurtarmak, onları Yahudilikleri hakkında bilinçlendirmek, Yahudi kimliğinin önemi ve yükümlülüklerini öğretmek, Habad için çok önemli görevlerdir. Bu anlayış da tıpkı Luryanik Kabala'daki kurtuluş misyonunun bir parçası olan "bozulmuşluk vadisine yayılan kutsal kıvılcımların yeniden alevlendirilmesi"ni, böylece Mesih'in gelişinin hazırlanmasını amaçlayan Tikkun (onarım) sürecine benzemektedir. Bu bağlamda, kimliğini yitirmiş

²⁶² Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s. 346-347.

²⁶³ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s. 346-347

²⁶⁴ **Tefilin:** Yahudi erkekler tarafından hafta arası duaları sırasında takılan ve içinde Kutsal Yazılardan bölümlerin muhafaza edildiği, siyah deriden kutucuk ve şeritler. Bkz. Levin, s.274.

²⁶⁵ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s. 348-349.

bir Yahudinin koluna ve başına tefilin bağlamak, Yahudinin Yahudi olmayan unsurlardan arındırılmasının ve Tanrı ile bağlılığını yeniden sağlamasının ilk adımını teşkil etmektedir. Böylece, kutsal kıvılcım bozulmuşluğun esaretinden kurtarılmış olacak ve Tanrının ilahi kurtuluş planında yol alınmış olacaktır²⁶⁶.

4.2. Mesihî Kurtuluş Planında “Öteki”nin Rolü

Habad Hasidizmi’ne göre, Yahudiler bir misyon için seçilmişlerdir. Bu misyon ise bütün insanlara Yaratıcının bilgisini ulaştırmak ve O’nun insanlardan beklentilerini anlatmaktır. Bu yüzden, Tanrı’nın Yahudileri seçmiş olması sonsuza dek akılda tutulmalı ve diğer milletler de bu misyon çerçevesinde Tanrı’ya hizmete yönlendirilmelidir. Tanrı sadece Yahudilerin değil, diğer tüm milletlerin de aynı bilinçle hizmet etmesini beklemektedir. Tanrı sadece seçtiği Yahudilere değil, aynı zamanda Yahudi olmayanlara da ihtiyaç duymaktadır. Yahudilik bu yüzden Yahudi olmayanları “din değiştirmek”ten caydırmaktadır. Tanrı yarattığı her birimin, yaratılış amacının gereğini yaşamasını beklemektedir.²⁶⁷

Habad Hasidizmi’ne göre, “Yahudi olmayan birinin Yahudi olmak istemesi, sadece bir hata olmayıp, aynı zamanda son derece zararlı bir davranıştır. Bir Yahudi olmakla, o kişi yaratılış gayesini de reddetmiş olacaktır. Dünyanın o kişinin varlığına da ihtiyacı vardır. Tanrının Yahudi olmayandan beklediği şey, onun kendi varlık terkipini açığa çıkarması ve potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirmesidir. Böylece Yahudi ve Yahudi olmayan, Tanrı’nın arzuları çerçevesinde yerine getirdikleri sorumlulukları sayesinde eşit şekilde fayda sağlamış olacaklardır.” diyerek, yaratılışın özellikleri bağlamında her birimin kendi bireysel kimliği ile var oluş sebebini idrak etmesinin, bu çeşitlilik içerisinde her birimin kendisine düşen rolü oynamasının önemini ve gereğini belirtmektedir.²⁶⁸

Habad Rebbelerine göre, içinde bulunduğumuz çağın sosyo-kültürel özellikleri, bu yaratılış kozmolojisinin sorunsuz bir biçimde işlemlerini zorlaştırmaktadır. Günümüzde insanlar, “farklılığın” kıymetini bilmemekte ve onu bütünüyle ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Çelişkili bir biçimde, bir taraftan günümüz toplumunda farklılıkların olmaması gerektiği savunulurken, diğer taraftan da

²⁶⁶ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.350-351.

²⁶⁷ Ginsburgh, Jews and non-Jews Tikun

²⁶⁸ Ginsburgh, Jews and non-Jews Tikun

ortamda çoğulculuk ve çok kültürlülük anlayışının yaşatılmasına çalışılmaktadır. Buna karşın Yahudilikte, “kutsal” kelimesi tam anlamıyla “farklı” olmayı ifade etmektedir. Bir şey, diğerinden farklı olduğu için kutsaldır. Bu bağlamda, insanoğlu ancak hayvanlardan farklı hareket ettiği ölçüde kutsallık arz eder. Canının istediğini istediği yerde ve zamanda yemek yerine, bir Yahudi Koşer yiyecekleri yer ve başını tabağın içine daldırmaz. İnsanoğlu farklılığı sebebiyle kutsaldır. Benzer şekilde tanrı da kutsaldır; çünkü o insan gibi değildir. Vücudu, sınırlılıkları veya insansı özellikleri yoktur. Şabat da kutsaldır; çünkü haftanın diğer günlerinden farklıdır. O günü diğer günler gibi geçirmek kutsallığını inkar etmek demektir. Yahudilik, insanlığa farklılıklara duyarlı olmayı ve bundan memnun olmayı öğretmektedir.²⁶⁹

Hasidilerin ulaşmayı amaçladığı Mesihi bir dünya, bütün insanların kendi doğal kimliklerini koruyarak daha iyi bir dünya yaratmak için birlikte çalıştıkları bir dünyadır. Bu anlayışın, özellikle ütöpik laik devlet öğretilerine göre kurulmak istenen homojen dünya anlayışından²⁷⁰ çok farklı bir anlayış olduğunu vurgulayan Ginsburgh, bütün insanların ve düşüncelerin kendi farklılıklarını koruyarak Tanrı ile bütünleşmek için çalışması gerektiğini ve “Bir”liğin görüntüsünün, Mesihi dönemin nihai amacı olduğunu belirtmektedir. Yahudilikte “bir”liğin, hiçbir zaman homojenlik anlamına gelmediğini belirten Ginsburgh, Yahudilik’teki “bir”liğin, daha ziyade farklılıklar şeklinde, “daha büyük bir bütünde bir olmak” şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁷¹

Hasidi Hahamların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, Habad Hasidizmi’nin ortaya koyduğu mistik Mesihi Kurtuluş planında, Hasidizm’in başlangıç yıllarındaki “kurtuluşun iki yönü olduğu ya da iki aşamada gerçekleşeceği” düşüncesinin korunduğunu söylemek mümkündür. Nihai ve topyekün kurtuluşu temsil eden Mesihi kurtuluşun gerçekleşmesi için, ilk aşamada kişinin bireysel olarak kendi faaliyetleri ile bu büyük kurtuluşu hazırlaması gerekmektedir. Hasidiler’e göre dünya Mesih için yaratılmıştır. Kurtuluş bilinciyle yaşamak, Tanrının dünya ile ilgili düşüncelerini bilmek ve günlük hayatta bu bilgilerle yaşamak, kişinin kendisini

²⁶⁹ Ginsburgh, Jews and non-Jews Tikun

²⁷⁰ Ginsburgh, Marks ve Stalin’in işçilerden oluşan daha adil bir dünya hayali kurduğunu, Hitler’in de benzer bir ideali gerçekleştirmek istediğini, ancak hepsinin de ütopya olmaktan öte gidemediğini belirtmektedir.

²⁷¹ Ginsburgh, Jews and non-Jews Tikun

düzeltilmesine yardımcı olacaktır. Her bir birey, zihinsel ve bedensel faaliyetleriyle kurtuluşa iştirak ettiği sürece, kurtuluşun gelişini hızlandıracaktır. Dünyayı Mesihe inandırmak ve uygun bir ortam yaratmak, Mesih'in misyonunu gerçekleştirmesine izin verecektir. Yahudilerin Torah çalışmaları ve Nuh Yasaları dahil 613 emri uygulaması bu süreci hızlandıracak ve amaca ulaşılmasını sağlayacaktır²⁷².

5. Hasidizm ve Diğer Dinler

Hasidizm, Ortodoks Yahudiliğın ve dolayısıyla Maimonides'in Nuhilik ve Hristiyanlık anlayışlarını benimsemiş görünmektedir. Hasidi kaynaklarda, İsa ile Hasidizm'in kurucusu Besht arasında karşılaştırmalar yapılmaktadır. Özellikle Yahudilik içindeki iki dini akım olma noktasından hareket eden bu yaklaşıma göre; İsa ve Besht'in liderlik özelliklerinin yanı sıra Hristiyanlık ve Hasidizm'in kurtuluş öğretileri, Tanrı anlayışları vb. karşılaştırılmaktadır²⁷³.

Hasidilerin Hristiyanlık ve İslam hakkındaki görüşleri de Maimonides'in görüşlerinden etkilenmekte ve Habad mistisizminin belirlediğı Mesihi Kurtuluş anlayışı bağlamında değerlendirilmektedir. Bu iki dine bağılı insanlar, Nuh Yasaları ile bildirilen evrensel ahlak ilkelerine uygun olarak yaşadıkları için Nuhiler olarak görölmektedir. Bu iki din, Tanrı ve Mesih bilgisini dünyanın her yerine yayarak evrensel bir Mesih kavramı oluşturarak Yahudilerin kutsal amacına hizmet etmektedir²⁷⁴.

Newman'a göre, İsa gibi Besht de halkın kendisine olan bağılılığını güçlendirebilmek için onlara çeşitli hikayeler anlatmayı, kerametler göstermeyi, şifacılık yapmayı uygun bulmuştur. Tarihte böyle örneklere çokça rastlamak mümkündür. Hasidizm de Besht'in kerametleriyle başlamış, ancak günümüzde milyonlarca bağılılarının olduğı bir din ve kült haline gelmiştir; aynı şekilde Hristiyanlık da genç bir Rabbinin mucizeleriyle başlamış, giderek çok büyük bir inanca dönüşmüştür. Köken itibarıyla bir Yahudi hareketi olmasına rağmen Hristiyanlık, Israil'in milli yaşantısının dışına çıkmıştır. Hasidizm ise bir Yahudi hareketi olma özelliğini sürdürmüş, modern çağlara kadar uzanan etkisini Yahudi

²⁷² Cohen, Conference on Noahide "Universal Values And Human Personality"

²⁷³ Newman, s.XIII

²⁷⁴ Ginsburgh, Jews and non-Jews Tikun.

olmayanlara kadar genişletmiş olsa da belirgin bir biçimde Yahudi halkına yönelik bir mesaj taşımış ve taşımaktadır²⁷⁵.

İsa ve Besht'in her ikisi de birer mistikti ve her ikisi de Tanrının her an ve yerde doğrudan var olduğu konusunda inanca sahiptiler ve Tanrı sevgisi duyuyorlardı. Her ikisi bağluları olan Mürşit-Mürit ilişkilerine sahiptiler. İsa sistemini geleneksel Yahudi öğretileri üzerine kurmuş ve ona kişisel bir yön ve muhteva da kazandırmıştı; Besht de İsrail'in miras bıraktığı temelleri kabul etmişti. Bununla birlikte Besht, bu temel özellikleri kendi kişiliği ve mizacıyla bütünleştirdi ve böylece kendine has iman esasları ve uygulamaları olan yeni bir Yahudi grubu ortaya çıkardı²⁷⁶.

Hristiyanlık ve Hasidizm arasındaki başlıca farkın, Hasidilerin politik bir ilgilerinin olmayışında yattığını ileri süren Newman'a göre, Hasidizm'de de ideal bir Mesih inancı bulunmaktadır, ancak bu Kurtarıcı adıyla kendini bağlularına adayan tek bir seçilmiş kişiye indirgenmemiştir. Bu noktada Newman, İsa'nın durumunun, Yahudi tarihindeki sahte Mesihlerin durumuyla karşılaştırılması gerektiğini iddia etmektedir. Newman'a göre; Hasidiler de birçok ülkede birçok yönetime katılmış, hatta dini yönden acılar çekmiş, ağır şartlarda yaşamlarını sürdürmüş, ancak hiçbir zaman yeni bir Mesihçi harekete odaklanmamışlardır. Oysa İsa'nın ve müritlerinin çevresindeki politik ortam, İsa'nın Romalı yöneticilerin ellerinde trajik ölümü ile sonuçlanan çok özel koşulları da beraberinde getirmiştir. Hasidiler arasında, İsa'nın takipçileri arasında olduğu gibi bir Mesihçi ideal de varlığını korumuştur. Besht, 60 yıl yaşamış ve Ukrayna ve Polonya'nın Yahudi olmayan yönetimlerince uygulanan görülmemiş eziyetlere maruz kalmıştır. Buna rağmen İsa'nın aksine barış ve huzur içinde ölmüştür. Newman son olarak, Besht'in ömrünün son dört yıllık döneminde, yakın çevresinde Frankizm adıyla etkili olan ve Sabatyanizm'e dayanan bir sahte Mesih hareketine tanıklık ettiğini belirterek, Frankistlerin daha sonra Hristiyanlığa geçtiğini anlatmaktadır. Newman'a göre; Besht, Zevi'yi İsa ile aynı düzlemde görüyor ve O'nda bir kutsal kıvılcım bulunduğunu ancak O'nun Şeytan tarafından ayartıldığını düşünüyordu²⁷⁷.

²⁷⁵ Newman, s.XIV

²⁷⁶ Newman, s.XV

²⁷⁷ Newman, s.XV

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASİDİZM'İN SİYONİZM, İSRAİL DEVLETİ VE FİLİSTİN SORUNUNA BAKIŞI

1. Siyonizm'in Ortaya Çıkışı ve Hasidizm

Yüzyıllardır sürmekte olan Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm), 1880'lerden itibaren Rus Kralı III. Aleksander'ın Yahudilere uyguladığı zulümlerle had safhaya ulaşmış ve tüm dünya kamuoyunun gündemine oturmuştur. Rus baskılarından kaçmak için birçok Rus Yahudisi ABD'ye göç etmiştir. Bu dönemde, Filistin'de Yahudi kolonileri kurmayı amaçlayan nispeten küçük bir milliyetçi hareket de oluşmaya başlamıştır. Leo Pinsker (1821-1891), Kişisel Aydınlanma adıyla yayımladığı bir broşürde, Yahudi sorununun, Yahudilerin asimile olmasıyla çözümlenemeyeceğini, çünkü Yahudi düşmanlığının, ırsi ve tedavisi mümkün olmayan psişik bir hastalık olduğunu ileri sürmüştür.²⁷⁸ Anti-semitizm, Yahudilerle ilgili ancak Yahudi olmayanların bir sorunu şeklinde yaşanmaktaydı. Pinsker'e göre bu sorunun tek çözümü, Yahudi milliyetçiliği idi. Bu yüzden Yahudiler, Filistin veya başka bir yerde uygun bir toprakta kendi devletlerini kuralıydı. Pinsker Filistin'e ilişkin duygusal bağlılığı ve mesihi kurtuluş inancını reddetmekteydi²⁷⁹. Aynı dönemde ortaya çıkan ve Filistin'de Yahudi kolonileri kurmakla ilgilenen Hibat Zion (Siyon Sevgisi) isimli bir hareket, Pinsker'in düşünceleriyle paralel faaliyetler içindeydi. Bu hareket içinde yer alan örgütlerden birisi de Siyonu Sevenler (Hoveve Zion) idi. Örgüt, 1880'lerin başında Filistin'e binlerce kişilik göçler (Aliyah²⁸⁰) gerçekleştirmiştir. 1880'lerin sonlarından itibaren, Hasidiler ve Mitnagediler Doğu Avrupa'dan İsrail'e göç etmişlerdir.²⁸¹ Siyonu Sevenler, dini bir hareket değildi.

²⁷⁸ Gartner, s. 248-249.

²⁷⁹ Taylor, s.44-45

²⁸⁰ **Aliyah:** İbranice “yükseliş” anlamına gelen kelime diaspora Yahudilerinin kalıcı olarak İsrail'e göç etmesi anlamında kullanılmaktadır. 1880'li yıllardan önce de kutsal topraklara dönüş amacıyla göçler gerçekleştirilmiştir. Ancak tarihçiler, 1881 yılından itibaren bu göçleri sınıflandırmaktadır. Buna göre, 1881-1904 dönemi I. Aliyah; 1904-1914 dönemi, II. Aliyah (İsrail Devleti'nin kurucuları bu dönemde yerleşmiştir.); 1919-1923 dönemi III. Aliyah; 1923-1928 dönemi, çoğunluğunu Polonyalı Yahudilerin oluşturduğu IV: Aliyah; son olarak da 1939'a kadar süren, Almanya'daki Milli Sosyalizm'den kaçanların oluşturduğu V. Aliyah'tır. Bundan sonraki dönemlerde de aliyahlar düzenlenmiştir. Bkz. Mehmet Yılmaz, **Mafdal**, Zaman Kitap, İstanbul 2003, s. 184.

²⁸¹ Bkz. Gartner, s. 198.

Örgüt üyelerinin çoğunluğu Haskala ve milliyetçi ekolden gelmekteydi. İbranice “Yakubun evi, izin verin gidelim” (Hause of Jacob, Let Us Go) sloganını kullanan Bluim adlı bir grup, Marksist düşünceden etkilenmekteydi ve Karkov Üniversitesi’nin oldukça Ruslaşmış öğrencilerinden oluşmaktaydı. Hasidi geçmişi olmakla birlikte birçok Haskala bağlısı (maskilim) da, Siyonu Sevenler örgütünün Filistin’de Yahudi toplumu oluşturma düşüncesinden etkilenmiştir. 1884’te Katoviçe’de, Siyon Sevgisi hareketi uluslararası bir toplantı düzenleyerek Filistin konusunu tartışmıştır. Toplantıya Leo Pinsker de katılmıştır. Siyon Sevgisi Hareketi ve Leo Pinsker’in bu ittifakı, Siyonizm’in de gerçek başlangıcı olmuştur. Siyonizm, 1897’de Theodor Herzl tarafından Basel’de düzenlenen I. Dünya Siyonist Örgütü toplantısı ile örgütlü bir harekete dönüşerek, Yahudi dünyasına hakim olmuştur²⁸².

Siyonizm’in, ortaya çıktığı ve şekillendiği 19’ncu yüzyılın ideolojik ve siyasi ortamı itibariyle üç belirgin özelliği vardır: İlk olarak Siyonizm, Yahudi Aydınlanmacılığının bir ürünüydü ve aynı dönemin Avrupalı “milliyetçilik ve sosyal adalet” ideallerini de içinde barındırıyordu. İkinci olarak Siyonizm, fikri temellerini “Yahudilerin kendilerine vaat edilen Filistin topraklarıyla özdeş bir millet olduğu” düşüncesine dayandırmasına rağmen bir Yahudi azınlığı hareketi şeklinde başlamıştır. Bununla birlikte, önemli Yahudi Aydınlanmacıları ve Yahudi İşçi Hareketi, Siyonizm’in atacı veya seçkinci özellikleri olduğunu reddederken, Ortodoks topluluk da Siyonizm’i din dışı bir öğreti olarak görmekteydi. Siyonizm’in bir azınlık hareketi oluşu, ortaya hareket ile Yahudi dünyası arasında idare edilmesi güç bir ilişki çıkarmıştır. Son olarak Siyonizm, Yahudilerin bir millet ve bir kültür olarak Filistin’de yeniden yerleşmesini amaçlayan bir yeniden canlanma hareketi idi²⁸³.

Siyonizm henüz tam bir örgütlü harekete dönüşmeden önce, Ortodoks Yahudiler arasında, Kutsal Topraklara dönüş bağlamında Siyonist eğilimler kendini göstermeye başlamıştır. Yehudah Alkalai (1798-1878) ve Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874) bir tür dini Siyonizm’den bahseden ilk isimler olmuştur. Rabbi Alkalai, Sarajevo (Bosna) doğumlu olmakla beraber çocukluğunu Filistin’de geçirmişti ve bir Yahudi mistiği olmuştu. Daha sonra Balkanlar’da Osmanlı’ya karşı yürütülen

²⁸² Taylor, s.45-46, Gartner, s. 250-252.

²⁸³ Taylor, s.47-51

milliyetçi hareketlere de tanık olan Alkalai, Filistin’de Yahudi yerleşimciliğinin Anti-semitizme karşı en uygun çözüm olacağına inanmaya başlamıştır. Aynı zamanda Filistin’e yerleşmekle, Yahudilerin, Tanrısal kurtuluşun başlangıcı olan kişisel kurtuluşu da başlatmış olacaklarını savunmuştur. Rabbi Kalischer de Avrupa’daki milliyetçi hareketlerden etkilenmiştir²⁸⁴.

Alkalai ve Kalischer, yaşantıları sırasında Yahudi dünyasında çok fazla etkili olamamış olmakla birlikte yerleşik Mesihi kurtuluş inancına getirdikleri yorum ile Ortodoksların Siyonizm’le işbirliğine girmelerinin de yolunu açmışlardır. Nitekim bir nesil sonra bir başka Ortodoks Rabbi Abraham Isaac Kook (1865-1935), “laik Siyonizm’i, Yahudi ruhundaki kutsallığın bir ifadesi ve Mesihin müjdecisi” olarak tanımlayarak dinsel Siyonizm anlayışını geliştirmiştir²⁸⁵. Aynı zamanda bir Kabalacı olan Rabbi Kook, ortaya attığı düşünceleri ile Kutsal Topraklara dönmeyi reddetmenin, onun adını kirletmekle aynı şey olacağını, Mesihin gelişinin de ancak Kutsal Topraklarda yaşamakla mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Siyonizm’in Tanrının gizemli planlarının bir parçası olduğunu, Kutsal Topraklara göçen inançsızların aslında farkında dahi olmadıkları kutsal bir rolü yerine getirdiklerini savunmuştur²⁸⁶. Böylece Rabbi Kook, laik-milliyetçi Siyonizm ile Ortodoks Yahudilik arasındaki ilişkileri makul bir zeminde uzlaştırarak dinsel Siyonizm’in temellerini güçlendirmiştir.

Dinsel Siyonizm, Kutsal Toprakları Yahudilere iade edecek ve gerçek kurtuluşu sağlayacak olan Mesih’in gelişi için pasif bir bekleyişin yerine aktif bir anlayışla Filistin’e yerleşme planlarını desteklemekteydi. Ancak Filistin’de bir Yahudi Devleti kurulması düşüncesi dini Siyonistleri rahatsız ediyordu. 1898’deki II. Siyonist Kongre’de, “Siyonizm’in Yahudi geleneği ile ilişkisine ve tutumuna bir netlik kazandırmasını” istediler. Siyonist örgütün açıklaması, “Siyonizm’in dini konularda belirlenmiş herhangi bir resmi tutumunun olmadığı ve dini konulara tamamen kişisel düzeyde bakıldığı” yönünde olmuştur. Siyonizm’in bu laik yaklaşımları, 1900’lü yılların başında yapılan Siyonist Kongreler’de de tartışılmaya devam etti. Özellikle ileride kurulması planlanan Yahudi Devleti’nin eğitim

²⁸⁴ Taylor, s.60-61.

²⁸⁵ Taylor, s.61.

²⁸⁶ Attias-Benbessa, s. 189-190

programının muhtevası hakkındaki anlaşmazlıklara bağlı olarak dini Siyonistlerin önde gelen bir grubu, Dünya Siyonist Örgütü içinde Merkez Ruhani (Manevi Merkez) ya da Mizrahi adını verdikleri ayrı bir siyasi grup oluşturdular. Gelenekçi temsilcilerden bir grup ise örgütten ayrıldı. Bu sonuncu grup daha sonra Agudat İsrail isimli oluşumu meydana getirmiştir²⁸⁷.

19'ncü yüzyılın sonunda, orta ve doğu Avrupa'daki dindar Yahudiler başlıca üç grupta toplanmışlardı: Hasidiler, Litvanyalı Ortodokslar (Musal ve Mitnagedim) ve Samson Hirsch'in liderliğindeki reformist (Torah with Civilization) hareket bağlıları. Hirsch'in grubu, imanı kaybetmeden laik bir eğitim alınabileceği iddiasındaydı. Bu düşüncesi Agudath Israel hareketinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Bu üç grup dindar Yahudilerin hepsi de güçlü bir şekilde Siyonizm'e muhalefet etmekteydi. Onlara göre, Siyonizm, yalancı Mesihlerden bile daha zararlı ve yanlış bir düşüncedir²⁸⁸. Ortodoksların gözünde Siyonistler, ateist ve Haskala taraftarlarıyla aynı görülüyordu. Dindar Yahudilere göre, Kutsal Topraklara (Sion'a) dönüş, ilahi planın bir aşamasıdır. Bunun Siyonizm'le hiçbir ilgisi olamazdı. Anti-semitizm de, laik bir devlet kurulması suretiyle çözümlenebilecek bir şey değildir²⁸⁹.

Ortodoks Rabbiler, 11 Mayıs 1912 tarihinde, Katoviçe'de, Siyonizm muhalefeti koordine etmek amacıyla Agudat İsrail örgütünü kurdular. Agudat İsrail, İngiliz manda yönetimi ve dünya Yahudiliğine karşı, Filistin'de yaşayan anti-Siyonist Yahudilerin siyasi temsilciliğini üstlenmiştir²⁹⁰.

Siyonizm'e ilişkin yaklaşımlardaki farklılıklar, İsrail Devleti kurulduktan sonra ortadan kalkmamış; laik, milliyetçi ve dinci siyasi eğilimler olarak siyasi partiler/hareketler halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonra ülkedeki dini eğilimli siyasi oluşumlar, Siyonistler ve anti-Siyonistler şeklinde başlıca iki gruba ayrılabilir. Siyonist dinsel partilerin en önemlisi, Mizrahi ve sosyalist eğilimli HaPoel HaMizrahi'nin birleşiminden oluşan Mafdal'dır²⁹¹.

²⁸⁷ Mehmet Yılmaz, **Mafdal**, Zaman Kitap, İstanbul 2003, s. 40

²⁸⁸ Johnson, s. 403.

²⁸⁹ Johnson, s. 402-403.

²⁹⁰ Yılmaz, s. 38-39

²⁹¹ Yılmaz, s. 41

Agudat İsrail ise anti-Siyonist dinsel eğilimin temsilcisidir. 1912’de Ortodoks Yasalarına bağlılığı geliştirmek amacıyla Alman, Macar, Polonyalı ve Litvanyalı Yahudileri katılımıyla geniş tabanlı bir siyasal parti olarak kurulan Agudat İsrail üyelerinin çoğunluğu, bir İsrail Devleti’nin kurulmasına karşı çıkıyordu. Onlara göre, böyle bir şeyin olması ancak kutsal bir mesajın gelmesiyle mümkün olabilirdi. Ancak, İsrail Devleti’nin kurulmasının gündeme gelmesiyle, Agudat İsrail üyeleri tereddüte kapıldı ve bu yeni duruma uyum sağlamaya çalıştılar. Nihayetinde İsrail Devleti’nin kuruluşu, kurtuluşun başlangıcının işareti olarak kabul edildi. Mayıs 1948’de Filistin’de İsrail Devleti resmen kurulduğunda, Agudat İsrail de siyasi bir parti olarak politikadaki yerini aldı ve 1949’daki ilk Parlamento (Knesset) seçimlere katıldı²⁹².

2. Ultra-Ortodoks Yahudilerin (Haredim) İsrail Devleti’ne Bakışı

Ultra-Ortodoks Yahudiler (Haredim), modern kültürü, eğitimi kesinlikle reddetmektedir. Ancak, Haredim, modern bilim ve teknolojinin sunduğu imkanları kullanmak konusunda farklı bir tutum sergilemekte ve bu imkanlardan yararlanmayı tercih etmektedirler²⁹³.

Ortodoks Yahudiler (Dati’im) ise modern kültür ile geleneklerini birleştirmeye çalışmaktadırlar. Geleneksel Yahudilik ile modernizm arasında köprü kurmaya çalışan belli başlı üç Ortodoks hareket belirmiştir. Almanya’daki Samson Raphael Hirsch Ekolü, Rabbi Abraham Isaac ha Cohen Kook Ekolü ve New York Yeşiva Üniversitesi’ndeki Sentez Okulu.²⁹⁴

Holokost’tan sonra bu üç akım, hem Ortodokslar hem de Ultra-Ortodokslar tarafından reddedilmiştir.

Amerika ve İsrail’deki Ultra-Ortodokslar, Hasidiler ve Mitnagedim şeklinde başlıca iki gruba ayrılmaktadır. Hasidizm, bir halk hareketi özelliği gösterirken; Hasidi muhalifleri olarak bilinen Mitnagedim, Torah öğreniminde aristokrasiyi savunan geleneksel Yahudilerden oluşmaktadır. Mitnagedim, Yeshivot olarak bilinen

²⁹² Mintz, s. 36

²⁹³ Kirschenbaum, s.185.

²⁹⁴ Kirschenbaum, s.185-186.

yüksek dini çalışmaların yapıldığı kurumlara ve Hasidi olmayan eğitimli Rabbani otoritelere bağlıdır²⁹⁵.

Haredim, homojen bir yapıya sahip değildir. Kılık-kıyafet gibi görsel farklılıkların yanı sıra, her bir Haredi grubunun pek çok konudaki ideolojik duruşu birbirinden farklıdır. En önemli farklılık, bu grupların laik Siyonizm ve İsrail Devleti ile ilgili tutumlarında kendini göstermektedir.²⁹⁶

Haredi Yahudilik, geleneksel Yahudiliğin bir devamı olarak kabul edilmemektedir. Haredim, genel olarak eğitim, parlamento ve parlamento dışı protesto faaliyetlerine odaklanmış durumdadır. Yahudiler ile İsrailliler ayrımını kullanan Haredim, laik Yahudileri Gentile olarak görece kadar ileri gitmiştir²⁹⁷. Ultra-Ortodoks gruplar içerisinde en aşırı noktaları temsil eden Gush Emunim ve Neture Karta'dır. Gush Emunim Siyonist bir grupken, Neture Karta anti-Siyonisttir. Neture Karta, Satmar Rebbesinin ruhani liderliğinde sadece protesto faaliyetleri yürütmekte ve şiddet olaylarına katılmamaktadır²⁹⁸.

Edah Haredit ve Neture Karta, Siyonizm karşıtlığını yüksek sesle dile getirmektedirler. Onlara göre, Tanrı devletinin Mesihin gelişinden önce kurulması mümkün değildir. Dolayısıyla İsrail Devleti meşru değildir.²⁹⁹

Öte yandan, Haredilerin büyük kısmı “anti-Siyonist” olmaktan ziyade “non-Siyonist”tir.³⁰⁰ Diğer bir ifade ile kendilerini, “Siyonizm karşıtı” olarak tanımlamak yerine, “Siyonist olmamak” şeklinde ifade etmektedirler. Bu gruplar, İsrail Devleti’nin meşruiyetini kabul edebilecekleri mantıklı açıklamalar yapabilmişlerdir.³⁰¹

²⁹⁵ Kirschenbaum, s. 186.

²⁹⁶ Gerald Cromer, **Withdrawal and Conquest: Two Aspects of the Haredi Response to Modernity**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993, s. 166.

²⁹⁷ Cromer, s. 177.

²⁹⁸ Menachem Friedman, **Jewish Zealots: Conservative versus Innovative**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993, s. 148-149.

²⁹⁹ Cromer, s. 166.

³⁰⁰ Habad, Gush Emunim, Kach gibi Haredi gruplar non-Siyonist Harediler olarak kabul edilebilir. İsrail Devleti’ni reddetmeyip, onu mistik Mesihçilik ideolojileri bağlamında kurtuluş sürecinin bir aşaması olarak görmekte ve ilişki kurmaktadır.

³⁰¹ Cromer, s. 166.

Edah Haredit ve Neture Karta'nın aksine Siyonist olmayan Harediler, İsrail Devleti'nin meşruiyetini reddetmek yerine, onun Yahudilik açısından yararlı olup olmadığı noktasında tutum belirlemektedirler.³⁰²

Harediler'in, İsrail Devleti'ne yönelik tutumları genel olarak üç şekilde kendini göstermektedir: Edah Haredit ve Neture Karta, onu Cennetin Krallığı'na (Tanrının Devletine) karşı bir devrim olarak gören yaklaşımı; bu iki grupla birlikte tüm Haredilerin paylaştığı onun Yahudi geleneğine zararlı etkilerinin olduğunu düşünen yaklaşım; İsrail devletini sosyal sorunların sorumlusu olarak gören yaklaşım. Bu noktalar itibariyle, anti-Siyonist Harediler İsrail Devletini reddederken, non-Siyonist Harediler sadece eleştirmektedir.³⁰³

İki tür Haredim arasındaki ortak özellik ise İsrail toplumunda sağladıkları nüfuz ile eğitim, yasama sistemine müdahale ve Parlamento-dışı protesto eylemleri alanlarında İsrail'deki siyasi hayatta etkili olabilmeleridir.³⁰⁴

2.1. Satmar Hasidileri ve İsrail Devleti

Siyonizm'e yönelik amansız muhalefeti ile Satmar Hasidileri diğer Ortodokslardan ayrılmaktadır. İsrail Devleti'nin kurulması Satmar'ın ve diğer Ultra-Ortodoks grupların düşmanlığını artırdı. Onlara göre ancak Mesih'in gelişiyle var olabilecek İsrail Devleti'nin 1948'de Siyonistlerce kurulması, Yahudilerin kurtuluşunu geciktirmiş, Tanrı ile İsrail halkı arasındaki ahiti ihlal etmiştir. Joel Teitelbaum, kadınların askere alınması, sosyal hayatta cinsiyet ayrımı gözetilmemesi, tarihi kutsal yerlerin tahrip edilmesi, laik okulların kurulması, Şabat'ın ihlali gibi uygulamalarına bakarak İsrail yönetimini dini inancın altını oymakla ve halkı dinsizleştirmeye çalışmakla suçladı³⁰⁵.

İsrail'deki Satmar Hasidileri, liderlerinin görüşleri doğrultusunda, ülkenin siyasi hayatına katılmayarak seçimleri ve yönetimi protesto eden gösteriler gerçekleştirmektedir. İsrail Devleti kimlik kartını reddetmekte, askerlik hizmetini yerine getirmemekte, boykot eylemleri düzenlemekte, fikirlerini yaymak maksadıyla

³⁰² Cromer, s. 166-167.

³⁰³ Cromer, s. 168.

³⁰⁴ Cromer, s. 168.

³⁰⁵ Mintz, s. 37

basın ve yayın faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Devletle uyumlu yaşayanları ise taciz etmektedir³⁰⁶.

Satmar Rebbe Teitelbaum'un İsrail karşıtı tavrı, 1967 Altı Gün Savaşları'nda İsrail ordusunun kazandığı başarıyı lanetlemesiyle doruk noktasına çıkmıştır³⁰⁷.

Teitelbaum'a göre, Siyonizm'i kabul etmek ve onunla işbirliği içinde olmak, şeytana imanla eş anlamlıydı. Milliyetçilik ise Gentilelerin taklit edilmesinden başka bir şey değildir. Teitelbaum, ilk çağlardaki Bar Kohba Krallığı'nın ne kadar titizlikle korunmasına rağmen yine de yıkıldığına, çünkü Bar Kohba'nın Mesihi kurtuluşu hızlandırmaya çalışarak büyük bir günah işlediğine atıfla, Siyonizm'in kurduğu İsrail Devleti'nin de aynı anlama geldiğini savunmaktadır. Talmudik söylemi kullanan Teitelbaum, Tanrı'nın İsrail halkına başka milletlere karşı isyankar olmamaları veya kitleleri İsrail topraklarına dönmek için zorlamamaları için yalvardığını söylemekte ve Tanrı'nın ancak olağanüstü ve mucizevi bir biçimde kurtuluşa ulaştıracağını savunmaktadır³⁰⁸.

Satmar Hasidilerinin İsrail Devleti'ne olan bütün kinine rağmen, 1952 ve 1954'te Kudüs ve Bne Brak'ta iki yerleşim birimi kurduğu görülmektedir. Satmar Rebbesi ABD'de yaşamakla birlikte, İsrail'de büyük bir nüfuza sahiptir. Satmar'ın benimsediği düşmanca yaklaşım, Yahudi toplumundaki dindarlarla dindar olmayanlar arasındaki uçurumu derinleştirmektedir³⁰⁹.

2.2. Neture Karta

Satmar rebbesi aynı zamanda, İsrail'deki Ultra-Ortodoks Ehad Ha-Haredit grubunun militan kanadı olan Neture Karta'nın da ruhani lideri olarak kabul edilmektedir. Netura Karta, pek çok konuda olduğu gibi İsrail Devleti ile ilgili olarak da Satmar'la aynı görüşü paylaşmaktadır. 1948'de İsrail Devleti'nin ilanından önce İngiliz manda yönetimi ülkeden çekilirken, Neture Karta üyeleri İngilizlere çekilme kararından vazgeçmesi için talepte bulunmuştur³¹⁰.

³⁰⁶ Mintz, s. 38-39

³⁰⁷ Chaim Shneider, **The Roots of Satmar**, Hasidic News, 5 Kasım 2001.

³⁰⁸ Rabinowicz, **Hasidism and The State of Israel**, s.236

³⁰⁹ Rabinowicz, **Hasidism and The State of Israel**, s.241-242

³¹⁰ Rabinowicz, **Hasidism and The State of Israel**, s.237-239

Neture Karta'ya göre Siyonizm, asimilasyonist ideolojiler üzerine kurulmuş yanlış bir Mesihçi akımdır. Siyonizm'in bağımsız bir İsrail Devleti düşüncesi, hem Tanrı'nın, hem İsrail (Kutsal Toprak)'ın ve hem de Torah'ın inkar edilmesi demektir. Neture Karta, Tanrı'nın Holokost'la Siyonizm'den öç aldığına inanmaktadır. Bu düşüncelerin sonucunda Neture Karta, 1948'deki İsrail Devleti ilanını ne hukuken ne de fiilen tanımıştır. Grubun üyeleri, vatandaşlık hakkını da reddetmiş, buna bağlı olarak da askerlik ve vergi görevlerine katılmamıştır. Neture Karta'nın devlet karşıtı tutumunun, ülkede şiddet ve anarşiye yol açan sonuçları oluyordu³¹¹.

2.3. Habad Hasidileri

Satmar gibi Lubaviç Hasidilerinin merkezi de New York'tadır. ABD'deki Hasidik gruplardan en etkili ikisi olan Satmar ve Lubaviç grupları arasındaki ihtilafların en keskin, onların Siyonizm ve İsrail Devleti ile ilgili yaklaşımlarında gözlenmektedir. Bütün Hasidiler, İsrail'de laik bir devletin kurulması düşüncesine karşı çıksalar da, özellikle İsrail'deki bazı Hasidilerin İsrail Devleti ile ılımlı ilişkiler geliştirmelerinden, siyasi sisteme entegre olup Yeşivaları için devlet fonu kabul etmelerinden rahatsızlık duymaktadır. İsrail Devleti'nin sebep olduğu rahatsızlıkların temelinde, onun kurulmasının Mesih inancına aykırı olarak değerlendirilmesidir. Satmar'ın aksine Lubaviç Hasidileri, aktif olarak İsrail Devleti'ni desteklemekte ve Kutsal Topraklardaki Ortodokslarla sıkı bağlar geliştirmektedir³¹².

Habad Hasidileri, kendilerinin Yasaya uygun düzelmiş bir toplum haline geldiklerine, diğer haredi ve Hasidi gruplarından farklılaştıklarına inanmaktadır. Maharshav döneminde, sadece Yeşiva öğrencileri Rebbeinin askerleri olarak görülürken, Ramam'la birlikte her Habad Hasidisi bir askerdir. Bütün İsrail'e kendisini adayan Habad, bir çeşit fundamentalist aktivizm geliştirmiş ve iyi organize olmuş bir kitlesel arınma hareketi haline gelmiştir. Ramam'ın kişiliği Habad'ın biçimlenmesinde başat unsur olmuştur. Habad'ın Mesih anlayışı, 1967 Altı Gün Savaşları'nda İsrail'in işgal altına aldığı topraklardan ödün verilmemesi yönündeki şahin politik tavrı ile ilgilidir. Bu görüşü, onun anti-Siyonist tutumu ile çelişkili bir görüntü sergilemektedir. Ramam, işgal altındaki toprakların geri verilmesinin yanı sıra bu topraklarda yaşayan Araplara otonomi verilmesini öngörebilecek bir

³¹¹ Rabinowicz, **Hasidism and The State of Israel**, s.240-241

³¹² Mintz, s.51-53

anlaşmaya da karşı çıkmıştır. Ramam'ın bu şahin politik yaklaşımının yanında İsrail'deki siyasetle olan bağlatısı da onun anti-Siyonist tavrıyla çelişmiştir³¹³.

Öte yandan Habad bu misyonu çerçevesinde, İsrail Parlamentosu (Knesset)'teki Geri Dönüş Yasası'nın Yahudi Kimdir bölümü ile ilgili tartışmalara müdahale ederek koalisyon krizine yol açmıştır. Habad'a göre Yahudi Kimdir? tanımının, Halakha (Yahudi Şeriatı)'na uygun olarak "Yahudi anneden veya Yahudi Rabbilerce uygun biçimde Yahudiliğe ihtida eden bir anneden doğan kişi, Yahudidir" şeklinde yapılmasını savunmuştur.³¹⁴

Bütün çelişkilere rağmen, Habad'ın eskiden olduğu gibi şimdi de anti-Siyonist olduğunu iddia eden Ramam, İsrail Devleti ile ilgili düşüncenin standart Haredi yaklaşımıyla aynı olduğunu savunmuştur. Ona göre, bir Yahudi devleti, dindar Yahudilerce yönetilemezdi. Devletin kendisi kurtuluşla ilgili değildir. Hem laik olduğu için, hem de geleneksel kurtuluş inancındaki hiçbir aşamayı teşkil etmediği için devletin kendisi dini anlamda hiçbir öneme sahip değildir. Bununla birlikte, içinde bulunulan dönem Mesihi dönem olduğundan, kazanılan topraklardan çekilmek doğru olmayacaktır. Çünkü bu topraklar, Yahudilere Tanrı tarafından vaat edilen Kutsal Topraklardır ve ancak bu topraklara sahip olunduğunda Mesih gelecektir³¹⁵. Dolayısıyla Ramam, mesihi kurtuluş planının bir aşamasının da kutsal toprakların Yahudilerin egemenliğine geçmesi olduğunu açıklamıştır. Ramam'a göre, Mesihi dinamikler aktif hale getirilmeliydi. Zira, 1948 Bağımsızlık Savaşı, Altı Gün Savaşları, Komünizm'in çöküşü ve 1991 I. Körfez Savaşı gibi gelişmeler, Mesihi çağın işaretleridir. Bu düşüncelerle Habad, Mesihçi ve fundamentalist bir hareket kimliğine bürünmüştür³¹⁶.

Habad'ın benimsediği yaklaşımlar, özellikle ABD'deki Muhafazakar ve Reformist Yahudilerin tepkisini çekse de Habad günümüzde İsrail'de, parlamento dışı aşırı sağ grup olarak siyasi hayatta etkili olmaya devam etmektedir.³¹⁷

³¹³ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.351

³¹⁴ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.350

³¹⁵ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.351-52

³¹⁶ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.353-354

³¹⁷ Friedman, **Habad as a Fundamentalism**, s.350

2.4. Gush Emunim

Milliyetçi Dini Parti (NRP)'nin militan kanadını temsil eden Gush Emunim (İnançlılar Bloku), partiden ayrılarak Mart 1974'te ayrı bir yapılanma olarak resmen kurulmuş bir siyasi örgüttür. Örgütün kurucusu ve üyelerinin çoğunluğu, dini Siyonizm'in gelişmesinde önemli payı bulunan Rabbi Abraham Yitzhak Kook tarafından kurulan İsrail'deki Merkaz Ha-Rav Yeşivasından yetişmiş isimlerdir³¹⁸.

Gush Emunim, kendisini her zaman Siyonizm'in dirilticisi olarak görmektedir. 1974 yılında açıkladığı parti programında amacını, Yahudi halkı arasında, Siyonizm'in bütün yönleriyle hayata geçirilmesi için bir uyanış hareketi başlatmak olarak ifade etmiştir. Siyonizm'in Yahudi geleneğine dayandığını ve nihai amacının İsrail'in kurtarılması olduğunu düşünen Gush Emunim'e göre, 1950 ve 60'lı yılların tarihsel Siyonizmi sona ermiştir. İsrailliler, Siyonizm'in yarım yamalak uygulamaları nedeniyle oluşan krizlerin içinde yaşamaktadırlar. Bu kriz ortamı, liderlik ruhunu, dış dünya ile özellikle de Araplarla mücadelenin sürdürülmesi gücünü zayıflatmaktadır. Gush Emunim, İsrail'deki bu çöküşü, geçmişteki kutsal ve öncü ruhu yeniden tesis etmek suretiyle bertaraf etmek istemektedir. Gush Emunim'in beslediği Siyonizm'in yeniden inşası düşüncesi, "Laik İsrail'in Yahudileştirilmesi"ni amaçlayan büyük bir proje olarak ortaya çıkmaktadır.³¹⁹

Bu yönleriyle Gush Emunim, Habad (Lubaviç) Hasidizmi ile paralellik göstermektedir. Her iki hareketin ideolojisine kaynaklık eden unsurlar, Luryanik Kabala ve Ortodoks Yahudiliktir.³²⁰ Habad da Yahudiler arasında Ortodoksluğun yayılması misyonunu benimseyerek bir tür misyonerlik faaliyetleri yürütmektedir. Bu noktada, özellikle İsrail'in siyasi hayatında Gush Emunim ile birlikte hareket edebilmektedir. Öte yandan, gerek Habad, gerek Gush Emunim, Siyonizm ve İsrail Devleti'nin meşruiyetini tanımak açısından Satmar ve Neture Karta Hasidizmi'nden ayrılmaktadır³²¹.

³¹⁸ Gush Emunim'in fundamentalist anlayışı ve İsrail siyasi hayatındaki yeri konusunda detaylı bilgi için bkz. Ehud Sprinzak, **Extreme Politics in Israel**, The Jerusalem Quarterly, Num. 5, Sonbahar 1977.

³¹⁹ Ehud Sprinzak, **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993, s. 117.

³²⁰ Shahak-Mezvinsky, s. 112.

³²¹ Sprinzak, **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, s. 121.

Gush Emunim, sadece işgal altındaki toprakları kontrol gibi sınırlı bir hedef belirlememiştir. Aynı zamanda, kendilerine ait homojen bir yerleşim biriminde zamanla tüm Yahudileri de içine alacak ve nihai kurtuluşa götürecek bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, kutsal Yahudi krallığının kurulmasına yardım ettiği sürece İsrail'deki demokratik yapıya tahammül göstermektedir. Gush Emunim, Halakha ve Kabala'da ilkeleri belirlenmiş olan Yahudi değerleriyle uyumlu olmayan tüm değerlerin yok edilmesi gerektiğine inanmaktadır. İnsan hakları, medeni haklar ya da vatandaşlık gibi anlayışlar, Gush Emunim tarafından, mutlaka ayrıcalıklı ve kutsal kabul edilen hahamlar grubunca belirlenmesi gereken konular olarak görülmektedir³²². Bu noktada da Habad'la ortak anlayışa sahip olduğu görülmektedir.³²³

Gush Emunim, 1973'teki IV. Arap-İsrail Savaşı'ndan (Yom Kippur Savaşı) sonra İsrail'de yükselen etnik milliyetçi eğilimin sağladığı uygun koşullardan yararlanarak gücünü artırmıştır. Bu tarihten sonra işgal altındaki Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde kendi yerleşim birimlerini kurmaya başlamıştır. Bu gelişme, dindar yerleşimcilerin yaygınlaşmasını teşvik etmiştir³²⁴.

Siyonist Gush Emunim'e göre, gerçekte bir Filistin sorunu bulunmamaktadır. İsrail toprağı Tanrının vaadi gereğince bütünüyle Yahudilere aittir. Arapların, bu topraklar üzerinde hak iddia etmeleri söz konusu değildir. İsrail topraklarında yaşayan Araplar, İsrail Devleti'nin kurallarına göre yaşamak zorundadır. Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı (self-determinasyon) ilkesi kutsal topraklarda hükümsüzdür³²⁵. Bu düşünceler Yahudilerin geneli tarafından kabul edilmekte olup, asıl tartışma yaratan konu içinde yaşanan Mesihi kurtuluş döneminde, İsrail Devleti içinde yaşayan Arapların hukuki statülerinin belirlenmesidir. İsrail topraklarında yaşayan Yahudi olmayanlar, Torah'a göre Ger Toshav olarak adlandırılmaktadır. Buna göre Ortodoks Yahudiler arasında, Araplar'ın da bu statüde değerlendirilmesi eğilimi hakimdir. Gush Emunim, 1974'teki kuruluş bildirgesinde İsrailli Araplar için üç alternatif göstermektedir: Siyonist öğretinin geçerliliğini kabul etmeleri koşuluyla, seçme-seçilme hakkı ve askerlik yükümlülüğü gibi bir dizi temel insan hak ve

³²² Shahak-Mezwinsky, s. 149.

³²³ Mintz, s.51-53

³²⁴ Shahak-Mezwinsky, s. 150.

³²⁵ Sprinzak, **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, s. 125.

özgürlüklerini kazanabileceklerdir. İkinci bir seçenek olarak, Arapların Siyonizm'i resmen tanımasalar dahi devletin kanunlarına uymayı kabul ederek siyasi hakları içermeyecek şekilde Ger Toshav'a tanınan tüm haklara sahip olabileceklerdir. Son bir seçenek olarak da Arap ülkelerine göç edebileceklerdir. Bunu seçerlerse İsrail Devleti ekonomik yardım sağlayacaktır. Ahlaki ve siyasi hassasiyete sahip bir konu olarak İsrailli Arapların statülerini belirlenmesi konusunda tam bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Esasen, Arap-İsrail ihtilafı çözümlenmemişken bu konuda nihai bir karar vermek de istememektedirler. Torah'a göre, İsrailli Arapların Ger Toshav olarak tanınmaları ve bir takım haklara sahip olmaları gerekmektedir. Ancak bu haklar, bir Yahudinin sahip olduğundan daha azdır. İsrail Devleti'ni kabul ederek vatandaşlık hakkı kazanan bir Ger Toshav, aynı zamanda Nuh Kanunlarını da kabul etmiş olmaktadır. Gush Emunim'in ilk alternatifi bu anlayışa dayanmaktadır³²⁶.

Gush Emunim içindeki bir grup da, İsrail'de yaşayan Arapların, Torah'da bahsi geçen Ameliklerle aynı muameleye tabi tutulmasını ve yok edilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş genel kabul görmemekle birlikte, Arapların Yahudi düşmanlığı ile ilgili söylemlerde sık sık kullanılmaktadır. Gush Emunim, konunun siyasi hassasiyetinin farkında olarak ortada bir Arap sorunu olduğunu kabul etmemekte ve daha çok Torah ve Halakha'nın bütünüyle uygulanabilmesini sağlamaya çalışmaktadır³²⁷.

2.5. Kach Partisi ve Meir Kahane

Kach, 1971 yılında Meir Kahane tarafından daha önce New York'ta kurduğu Yahudi Savunma Ligi adlı örgütün devamı olarak kurulmuş bir siyasi partidir. İsrail'in Yahudi şeriatına göre yönetilmesini ve Arapların, askerlik ve diğer vatandaşlık görevlerini yerine getirmeleri koşuluyla ülkede kalabileceklerini savunmaktadır.³²⁸ Kach'ın ideolojisi bütünüyle Meir Kahane'nin düşüncelerine dayanmaktadır. Kahane'ye göre, Yahudiler, tarihsel süreçte Tanrının kutsal planında kendisine biçilen rolü oynayan seçilmiş bir halktır. İsrail toprakları da bu seçkin Yahudi halkının evidir. Bu topraklarda Filistin devleti veya Filistinlilerin yaşaması

³²⁶ Sprinzak, **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, s. 127.

³²⁷ Sprinzak, **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, s. 128.

³²⁸ Yılmaz, s. 196.

mümkün değildir. Kutsal topraklarda kurulan İsrail devleti ise, ne laik, ne batılı ne de doğuludur; İsrail devleti bir Yahudi devletidir.³²⁹

Araplara karşı şiddet uygulanması ve kutsal topraklara güçle hakim olunması, böylece Mesih'in gelişinin hızlandırılması yönündeki görüşleri benimseyen Mesihçi Siyonist akımlardan birisi olan Kach, şiddet içerikli faaliyetleri nedeniyle 1986 yılında kapatılmıştır. Kach, Parlamento dışı illegal radikal dinci bir hareket olarak yaşamaya devam etmiştir. Kach'ın Filistinlilerle ilgili temel politikası, onların kutsal topraklardan tamamen sürgün edilmesidir. Kach, laik ve Filistinlilerle anlaşma taraftarı olan Yahudileri düşman olarak değerlendirmektedir. Kach üyesi ve aynı zamanda Habad Hasidizmi'ne bağlı Baruch Goldstein'in 25 Şubat 1994'te El Halil kentindeki Hz. İbrahim Camiinde yaptığı katliam, Filistinliler'e yönelik şiddet eylemlerinden birisidir. 1991'de ABD'nin öncülüğünde başlatılan Orta Doğu Barış Süreci çerçevesinde Filistinlilerle toprak karşılığı barış yapan Yahudilere de karşı da benzeri saldırılar düzenlenmiştir. Nitekim, Mesihçi Siyonist Rabbilerin, Halakha'ya göre suçlu ilan ettiği İsrail Başbakanı Rabin, 1996 yılında Mesihçi Siyonist gruplarla ilişkisi olan Amir Yigal tarafından öldürülmüştür³³⁰. Yigal kendisini savunurken, Halakha'daki Takipçinin Yasası ve Muhbirin Yasası hükümlerine dayanmıştır. Bunlara göre, Rabin, hem Yahudilere ait kutsal toprakları Yahudi olmayanlara vermek hem de Yahudilerin ölümüne neden olmakla suçlanmıştır³³¹.

Amir Yigal gibi terör gibi terör eylemcileri, gerçekleştirdikleri eylemlerini, Tanrının Yahudileri Mısır'dan çıkarması sırasında Firavun'a karşı başlattığı ve günümüze kadar süren savaşın bir parçası olarak gördüklerini açıklamaktadırlar. Kach lideri Meir Kahane'ye göre, Tanrının Yahudi olmayanlara yönelik bu savaşı, günümüzde İsrail devletinde de devam etmektedir.³³²

³²⁹ Meir Kahane'nin Yahudilik inanç ve değerleriyle ilgili düşünceleri için bkz. **Our Challenge The Chosen Land**, Chilton Book Company, Radnor, Pennsylvania 1974, s. 14, 108-109.

³³⁰ Shahak-Mezwinsky, s. 191-246.

³³¹ Shahak-Mezwinsky, s. 227-228, **Din moser**: İsrail topraklarını başkalarına devretmek suçu, **Din rodef**: Bir Yahudinin öldürülmesine sebep olma suçu, bkz. Yılmaz, s. 158.

³³² Adam, **Kutsal Yoprak, Mesih ve Terör**, s. 72.

SONUÇ

Hasidizm, Yahudiliğin kendi içindeki bölünmeler ve yozlaşmalar ile anti-semitizmin giderek şiddetlendiği 18'nci yüzyıl Polonyasında ortaya çıkan ve gücünü halktan alan bir dini harekettir. Yahudiler açısından dini bir hareket olmanın ötesinde, siyasi, sosyal ve psikolojik alanlarda yol açtığı gelişmeler dikkate alındığında çok boyutlu bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Besht'in öğretilerine dayanan Hasidizm, başlangıçta, yavan ve çileci bir yaşantıya yol açtığı için Talmud bilgisini küçümsemiş ve geri plana itmiştir. Bu, kurtuluş ümidini yitirmiş sıradan Yahudi topluluklarında bir diriliş coşkusu yaratmayı amaçlamış bir lider için makul bir tepki olmuştur. Ancak, Yahudiliğin temel özelliklerine ters düşen bir yaklaşım olarak Rabbinik otoritelerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Sadıklık ile birlikte, eğitimsiz halkın dini duygularının istismar edilmeye başlanması ve Hasidizm'in giderek hurafelerden ibaret bir öğreti haline dönüşmesi, başlangıçta reddedilen Talmud bilgisinin yeniden değer kazanmasına yol açmıştır. Besht'ten sonra hareketin liderliğini üstlenen ve iyi bir Talmud bilgini ve Kabalacı olan Mezeritzli Dov Baer, Hasidizm'in yozlaşmaktan kurtulmasında etkili olmuştur. Dov Baer'den sonra Hasidiler arasında Rabbi Shneur Zalman tarafından kurulan Habad Hasidizmi etkili olmaya başlamıştır. Shneur Zalman, Hasidi yaşantısında akılcılığa ve Kutsal Kitap bilgisine yeniden öncelikli yer vermiştir. Böylece Sadıklık'le yozlaşan ve giderek yok olmaya yüz tutan Hasidizm, kendisine yönelen muhalefeti azaltmayı başarmış ve rasyonel bir çizgiye dönmüştür. Habad liderleri, Yahudi dini hayatında Rabbani otoritenin yeniden tesis edilmesini ve Hasidiliğin Rabbinik Yahudiliğe yakınlaştırılmasını sağlamışlardır.

Nitekim günümüzde Ortodoks Yahudiliğin güçlü temsilcilerinden birisi olan Hasidiler, diğer Ortodoks Yahudiler gibi bir rehber ve yönlendirici olarak Kutsal Kitaba bağlılıklarını korumaktadırlar. Kutsal Kitap, Sözlü Yasa, sonraki öğretiler ve gelenekte tanımlanmış olan 613 emir, Hasidilerin yaşantısının her alanını sosyal, ahlaki, ritüel tüm konuları düzenlemektedir.

Hasidileri diğer Ortodoks Yahudilerden ayıran özellikler de vardır. Özgün tarihleri, rebbeler etrafında oluşan örgütsel yapılanmaları, katı merasimlere dönüşen

Ortodoks Yahudiliğe getirdikleri coşku ve neşe unsurları, kıyafetleri Hasidilerin ayırıcı özelliklerindendir. Hasidilerin gözünde Yahudi toplumunun kaderi, 613 kuralın yerine getirilmesine bağlıdır. 613 kurala uyulmayarak Tanrıya karşı işlenen günahlar, bir taraftan sürgün hayatı ile sonuçlanmış, diğer taraftan da Mesih'in gelişini ertelemiştir. Hasidiler arasında 20'nci yüzyılda Yahudilerin yaşadığı çoğu trajik olayların işlenen günahların bir sonucu olduğuna inanlar da mevcuttur.

II. Mabad Dönemi'nden itibaren, seçilmişlik, kutsal toprak ve ahit inancı çerçevesinde gelişen “Yahudi ve öteki anlayışı”, bir taraftan Yahudilerin kendilerini tanımlama ve Tanrıyla ilişkilerini, diğer taraftan da Yahudi olmayanlarla ilişkilerini belirlemiştir. Yahudi düşüncesinde, Yahudi olmak özel bir takım koşulları gerektiren ve Yahudi olmayanlardan farklı özel bir varoluş ve yaratılış biçimi olarak algılanmaktadır. Yahudi dini hukuku Halakha'ya göre de Yahudi ile Yahudi olmayan arasında kesin bir ayrım sözkonusudur. İnsanlar dini inançlarına ve Tanrı ile yaptıkları ahitleşmeye göre Yahudiler ve Nuhiler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Hasidizm'in Yahudi ve öteki algılaması ise, genel olarak Yahudi düşüncesine uymakla birlikte, onun mistik karakterinin mesihi kurtuluş inancına yansımalarıyla geleneksel Yahudi düşüncesinden bir ölçüde ayrılmaktadır. Hasidizm'in mistik karakteri, Luryanik Kabala'nın mirasından doğmuştur. Sıradan bir Yahudiye dışlayan Rabbinik Yahudilikteki seçkinlik anlayışı gibi, Luryanik Kabala'nın seçkinlik anlayışı da Hasidik yorumda reddedilmiştir. Hasidizm'e göre, sıradan bir Yahudi de Kabalacılığın sunduğu yollardan ilerleyerek Torah'ta saklı olan mistik anlamı kavrayabilir ve Tanrısı ile doğrudan ilişki kurabilir. Hasidizm'in mistik yorumunda, Kabalistik düşünce ve terminoloji, halkın anlayabileceği ve uygulayabileceği bir şekle dönüştürülmüştür. Anti-Semitizm'e karşı hayatta kalma mücadelesi veren bir Yahudi, Hasidizm'le özellikle de Habad Hasidizmi'yle birlikte, mistik Mesihçi kurtuluş planının bir parçası olarak önemli bir görevi yerine getirdiğine inanmaya başlamıştır. Hasidizm'e göre Yahudiler, kainatın yaratılışında Tanrının kendisi için seçtiği ve bir takım isteklerini gerçekleştirmek ve tüm dünya halklarını bu istekler doğrultusunda yönlendirmek için merkezi rolü oynamak üzere seçilmiş bir halktır. Tanrı ile Yahudiler arasındaki özel ilişkinin ve ahitleşmenin belgesi ve fizik alemdeki yansıması Torah'tır. Her Yahudi, Ortodoks Yahudiliğin emirlerini yerine getirmek ve Hasidi öğretilerini Yahudiler arasında yaymak suretiyle, bireysel

kurtuluşu gerçekleştirecek, böylece Mesihin gelişini ve nihai kurtuluşu hazırlayacaktır. Yahudi olmayanların Tanrının kurtuluş planında yeri olmadığını savunan Kabalacı görüş de Hasidizm tarafından yumuşatılmış ve belli koşullarda Yahudi olmayanların da ahirette pay sahibi olabilecekleri inancı benimsenmiştir.

Hasidizm'in öteki anlayışı, yine Torah'a dayanan Nuhilik düşüncesine göre şekillenmektedir. Maimonides'e göre Yahudi olmayanlar, Nuh Yasalarına uymakla yükümlüdür. Yahudi olmayanların uymakla yükümlü oldukları Nuh Yasalarının ayrıntılarında fikir birliği sağlanamamakla birlikte, Nuh Yasalarının 7 prensibinin Yahudi otoritelerce açıkça kabul edildiği, bu prensiplerin insanlığının ortak ahlak değerleri olduğu konusunda görüş birliği sağlandığı görülmektedir.

Yahudi otoriteler arasında tartışmalara yol açan temel konu, Nuh Yasalarının uygulanmasında Yahudilerin bir sorumluluğunun olup olmadığıdır. Bu konudaki görüşler Maimonides ve karşıtları şeklinde başlıca iki grupta toplanmaktadır. Maimonides, Nuhileri Nuh Yasalarına uymaya zorlamak konusunda Yahudiler üzerinde bir yükümlülük olduğunu kabul etmektedir. Maimonides'e karşı çıkanlar ise Nuh Yasalarının Nuhiler için bağlayıcılığını kabul etmekte, ancak yasaların uygulanması ya da ihlali konusunda bir Yahudinin veya Yahudi yönetiminin herhangi bir yükümlülüğünün bulunmadığını savunmaktadır.

Hasidi grupların bu konudaki yaklaşımlarının ise birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Maimonides'in görüşlerini destekleyen Habad'a göre, Nuh Yasalarının uygulanması konusunda sadece Nuhilerin değil Yahudilerin de sorumlulukları vardır. Nuh Yasalarının evrensel düzeyde uygulanması, Mesihi kurtuluş döneminin de başlangıcı olacaktır. Habad'ın Luryanik Kabala'ya dayanan mistisizmine göre, Tikkun sürecinde Yahudilerle Yahudi olmayanların ayrı ayrı fonksiyonları bulunmaktadır. Bu nedenle, Hasidiler, Nuhilere Nuh Yasalarını öğretmelidir. Habad'ın bir çeşit misyonerlik şeklinde ortaya çıkan bu yaklaşımı, onun Siyonizmle ve İsrail Devleti ile ilişkiler geliştirmesini mümkün kılmaktadır. İsrail'in siyasi hayatında oldukça etkili olan, Siyonist olmakla birlikte Hasidi olmayan radikal gruplarla ilişkilerinde Habad'ın bu kendine has yorumunun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzdeki Hasidi gruplarından birisi olan Satmar ise, Habad'ın aksine Nuhilikle ve Nuhilerle ilgilenmediklerini ifade etmektedir. Satmar ve Habad, Yahudiler arasında birbirine benzer gruplar olarak görülmekteyse de aralarında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Satmar, şiddetli bir şekilde anti-Siyonistken; Habad, İsrail'i desteklemektedir. Satmar, Habad'ın dışa dönük ve halka açık olma eğilimini aşağılamaktadır.

Bugün, İsrail'den çok Amerika'da yaşayan Hasidi grupların, özellikle de merkezleri New York Brooklyn'de olan Habad (Lubaviç) ve Satmar gruplarının, gerek İsrail'in siyasi hayatında, gerek Ortodoks Yahudilik içinde daha etkili oldukları görülmektedir. Hasidilerin kutsal toprak ile ilgili "Mesihin gelişinden önce İsrail'e göç edilemeyeceği" düşüncesinin bir yansıması olarak ABD'ye yerleşen çoğu Hasidi, bu düşünce ile çelişkili bir biçimde İsrail'e gelerek yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Bu çelişkinin aşılmasında, Hasidizm'in mistik Mesihçi kurtuluş inancının rolü olduğu görülmektedir. Rabbi Abraham Isaac Kook tarafından geliştirilen ve laik-milliyetçi Siyonizm ile Ortodoks Yahudilik arasında ortak zemin kuran aktif Mesihçilik düşüncesinden hareket eden Hasidiler, İsrail Devleti'ni Mesihin gelişini hazırlayan aşamalardan birisi olarak görmeye başlamış ve kutsal topraklarda yaşamayı bir çelişki olarak algılamamaya başlamışlardır.

Habad ve Satmar grupları, birer siyasi parti olmamakla birlikte, İsrail'de faaliyet gösteren aşırı dinci ve milliyetçi siyasi partiler ve parlamento-dışı siyasi oluşumlarla ilişkiler kurarak ülkenin siyasi hayatında etkili olabilmektedir.

Sonuç olarak, Hasidizm'in ve genel olarak Yahudilerin, gerek İsrail'in kuruluşuyla ilgili yaklaşımlarının, gerek devletin kuruluşundan sonra iç ve dış siyasetle dolayısıyla da Filistin Sorunu ile ilgili yaklaşımlarının, Yahudilik'teki Kutsal Toprak (Eretz Israel) ve Mesih inançları bağlamında ve bu inançlara getirilen konjonktürel yorumlara bağlı olarak şekillendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR:

- Adam, Baki; **Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler**; Pınar Yayınları, Mayıs 2002, İstanbul.
- Adam, Baki; **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, 2. Basım, Kasım 2002.
- Armstrong, Karen; **Tanrı'nın Tarihi İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı**, Çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu, Ayraç Yayınevi, Ankara 1998
- Attias, Jean Christophe-Benbessa, Ester; **Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail**, Çev. Nihal Önal, İletişim, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- Besalel, Yusuf; **Yahudilik Ansiklopedisi**; C.I-III, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001, İstanbul.
- Blech, Rabi Benjamin; **Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yahudilik**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul, Mayıs 2003.
- Demirci, Kürşat; **Yahudilik ve Dini Çoğulculuk**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, Ocak 2000.
- Eisenberg, Raphael; **Survival-Israel and Mankind**, Feldheim Publishers, Jerusalem-New York 1991.
- Eliade, Mircea; **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, C. , Kabalcı Yayınları,
- Epstein, Perle; **Kabala Musevi Mistiklerin Yolu**, Dharma Yayınları, Türkçe'ye Çeviren: Nusret Karayazgan-Şiyma Barkın, Kasım 2000, 3.Baskı,
- Galante, Abraham; **Sabetay Sevi ve Sabetaycılarının Gelenekleri**, Çeviren: Erdoğan Ağca, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul 2000.
- Ganzfried, Rabbi Solomon; **Code of Jewish Law**, Kitzur Shulhan Arukh, Hebrew Publishing Company, New York 1963.

- Gartner, Lloyd P.; **History of the Jews In Modern Times**; Oxford University Pres, 2001.
- Goldstein, David; (Ed.) **Studies in East European Jewish Mysticism and Hasidism**, The Littman Library of Jewish Civilization, London, 1997.
- Johnson, Paul; **A History of the Jews**, Phoenix Pres, Great Britain, 2001.
- Kahane, Meir; **Our Challenge The Chosen Land**, Chilton Book Company, Radnor, Pennsylvania 1974.
- Kitab-ı Mukaddes Şirketi; **Kutsal Kitap**; Derya Baskı, İstanbul 2001.
- Levin, Michael; **Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi**, Çeviren:Esterya Seval Vali, Gözlem Gazetecilikl Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2006
- Maimonides' Code of Law and Ethics, Mishneh Torah**, İbranice'den İngilizce'ye Kısaltarak Çeviren: Philip Birnbaum, Hebrew Publishing Company, New York 1985
- Maimonides, **The Commandments**, The Soncino Pres Ltd., USA 1990, 5. Baskı
- Mehmet Yılmaz; **Mafdal: Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi**, Zaman Kitap, İstanbul, Şubat 2003.
- Mintz, Jerome R.; **Hasidic People A Place in the New World**, Harvard University Pres, London, 1992.
- Nadler, Allan; **The Faith of The Mithnagdim**, The John Hopkins University Pres, 1997, USA.
- Newman, Louis I.; **The Hasidic Anthology**, Tales and Teachings of the Hasidim, Schoken Boks, New York, 1963.
- Patai, Raphael; **The Jewish Mind**, Charles Scriner's Sons, New York, 1977.
- Rabinowicz, Dr. Harry; **A Guide To Hassidism**, Thomas Yoseloff: London and New York, 1960.
- Rabinowicz, Dr. Harry; **Hasidism and The State of Israel**, Associated University Press, USA, 1982.

Rubinstein, Aryeh; **Hasidism**, Popular Judaica Library; Keter Books, Jarusalem, 1975.

Scholem, Gershom; **Major Trends in Jewish Mysticism**, Schoken Boks, New York, 1995

Shahak, Israel- Mezwinski, Norton; **İsrail’de Yahudi Fundamentalizmi**, Çev.: Ahmet Emin Çağ, Anka Yayınları, 2002.

Shahak, Israel; **Yahudi Tarihi, Yahudi Dini**, Anka Yayınları, Çeviren: Ahmet Emin Dağ, Eylül 2002, Jerome R. Mintz; Hasidic People A Place in the New World, s.239-241.

Silberstein, Laurance J.; (Editör), **Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji end the Crisis of Modernity-**, New York Un. Press, 1993.

Taylor, Alan R.; **The Zionist Mind: The Origins and Development of Zionist Thought**, The Institute for Paletsine Studies, 1974.

Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman: **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara 2002.

Weiss, Joseph; **Hasidic Way of Habad**; Studies in East European Jewish Mysticism and Hasidism, Ed. David Goldstein, The Littman Library of Jewish Civilization, London.1997.

II. MAKALELER:

Adam, Prof.Dr.Baki; “**Kutsal Toprak Mesih ve Terör**”, Dini Araştırmalar Dergisi, Eylül-Aralık 2004, Cilt 7, Sayı 20.

Bindman, Rabbi Yermeyahu; **The Mitzvot of Non-Jews: The Perfection Of The World Requires The Spreading Of The Seven Noahide Commandments**,

Broyde, Michael J.; **The Obligation of Jews to Seek Observance of Noachide Laws by Gentiles: A Theoretical Review**, Jewish Law Articles, Examining Halacha, Jewish Issues and Secular Law,

<http://www.jlaw.com/Articles/noach2.html>

Cohen, Rabbi Yakov D.; **The Noahide law and The Mystical**; Conference on Noahide “Universal Values And Human Personality” November 1, 2004 Hunter College New York USA
www.Noahide.org

Cromer, Gerald; **Withdrawal and Conquest: Two Aspects of the Haredi Response to Modernity**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993

Friedman, Menachem; **Habad as a Fundamentalism: From Local Particularism To Universal Jewish Mission**, Edit.: Martin E. Marty and R. Scott Appleby, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1994.

Friedman, Menachem; **The Ultra-Orthodox in Israeli Politics**, Jerusalem Letter/Viewpoints, VP:104, 15 July 1990.

Friedman, Menachem; **Jewish Zealots: Conservative versus Innovative**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993.

Friedman, Rabbi Manis; **“Who Are The Jews?”**, www.chabad.org/library/articles

Ginsburgh, Rabbi Yitzchak; **“Jewish and Non-Jewish Tikun”** The Inner Dimension Authentic Jewish Mysticism, Kabbalah and Chassidut from Rabbi Yitzchak Ginsburgh.url (Rabbi Ginsburgh’un internet Sitesi)

Kirschenbaum, Aoron; **Fundamentalism: A Jewish Traditional Perspective**; Silberstein, Laurance J. (Edited by) , Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji end the Crisis of Modernity-, New York Un. Press, 1993

Menachem Friedman, **Habad as a Fundamentalism: From Local Particularism to Universal Jewish Mission**, The University of Chicago Press, Chicago and London 1994

Rosenthal, [Herman](#) - Dubnow, [Simeon M. Hasidism](#), Jewish Encyclopedia, Vol. VII, Funk-Wagnalls Company 1904.

Schneersohn, Menachem Mendel; **The Rebbe Speaks On Noachide**, Jewish Educational Media'da yaptığı konuşma, 17 Mayıs 1987, <http://www.chabad.org/multimedia/media.asp?AID=132922>

Shneider, Chaim; **The Roots of Satmar**, 5 Kasım 2001, www.hasidicnews.com/History/Satmar.htm

Sprinzak, Ehud; **Extreme Politics in Israel**, The Jarusalem Quarterly, Num. 5, Sonbahar 1977.

Sprinzak, Ehud; **The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim**, Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective-Religion, Ideoloji and the Crisis of Modernity-, Edited by Laurance J. Silberstein, New York Un. Press, 1993

Tauber, Yanki; **What Makes a Jew Jewish?** Menachem Mendel Schneersohn ile mülakat, Week in Review, USA 1963

III. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

www.Noahide.org

www.sevivon.com

<http://hasidicnews.com/History/Satmar.htm>

<http://www.chabad.org>

<http://www.inner.org/index.htm>

<http://www.jlaw.com/Articles/noach2.html>